

୧୯୩୬

“ଉତ୍କଳ-ପାହିତ୍ୟ-ସମାଜ”ର
“ଜଗନ୍ନାଥ ପୁରସ୍କାର” ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଉତ୍କଳର ଲୁପ୍ତାବିଷ୍କୃତି

ପ୍ରକାଶକ ଓ ପ୍ରକାଶକ

ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା ଏଲ୍. ଏମ୍. ପି.

ପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତୁତି—୧୯୩୪

ମୂଲ୍ୟ—ଫି. ୪.୦୦

—ଆଶା—

ଉତ୍କଳର ଯେଉଁ ହଜାର ହଜାର
ଶିକ୍ଷିତ, ଅଶିକ୍ଷିତ, ଧନୀ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିନ ଯୁବକ ଯୁବତୀ

“କଣ କରିବି”

ଏହି “ଦାର୍ଶନିକ ପଞ୍ଚାକ୍ଷର” କପ କର, କେବଳ ଅବମାନ ହୋଇ
ନିଜର ଜୀବନ କାଟନ୍ତି, ସେମାନେ ଏହି ପୁସ୍ତକ-ବର୍ଣ୍ଣିତ
ସ୍ୱେଦକୌଶଳ ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ନିଜ ସମୟର
ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ କରବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ନିଜର ପେଟ ପୋଷିପାରନ୍ତି—
ଏହି ଆଶାରେ ଏ ପୁସ୍ତକ
ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

୧ । “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?	୧
୨ । ଅଧୁନିକ ଯୁଗର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ଦୁରବସ୍ଥା	୩
୩ । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପ ଚର୍ଚ୍ଚା	୯
୪ । ଉତ୍କଳରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ଅବଶ୍ୟକତା	୨୧
୫ । ଉତ୍କଳରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ସୁବିଧା	୨୭
୬ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ	୩୯
(୧) ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ	୨୯
(୨) ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାରେ	୪୯
(୩) ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ସାଧାରଣ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ	୭୨
୭ । ପାଟକକୁଳର ଦୁରବସ୍ଥା	୧୧୪
୮ । ବୁଝି ଓ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ	୧୧୭
୯ । ଉତ୍କଳରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ	୧୧୭
୧୦ । ପ୍ରତିକାର	୧୨୦

ଭୁବନର କୁଶାର ଶିଳ୍ପ

“କୁଶାର ଶିଳ୍ପ” କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉତ୍କଳ ଦେଶର ଶତକରା ପ୍ରାୟ ୯୦ ଲୋକ “କୁଶିଜୀବା” ଅଟନ୍ତି । “କୁଶି” ବ୍ୟାଞ୍ଜିତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟ ନାହିଁ, ଯଦ୍ବାସ୍ତୁ କି (କୁଶି ଅଭାବରେ) ସେମାନେ ସୁବଧାରେ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ବା କୁଶି କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କୁଶିଲବ୍ଧ ଜନିଷଗୁଡ଼ିକ ଏତେ କମ୍ ହୁଏ ଯେ, ନିଜର ଶାଦ୍ୟପେୟ, ଲୁଗାପଟା, ପିନ୍ଧିମାଉପକ୍ଷ ଦେହପା ହେଲେ ଔଷଧ ପତ୍ର ଏବଂ ସରକାରୀ ରାଜସ୍ୱ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କରକପତ୍ର ସରଣୋପ କରିବା ପାଇଁ ତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଅଣ୍ଟ ହୁଏ । ଅତଏବ କୁଶିଦ୍ୱାରା ଏ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ଅଦୌ ଲଭିବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଉତ୍କଳ ଗୋଟିଏ “ବନ୍ୟା ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ”ରାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ । ବନ୍ୟା ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଏ ଦେଶରେ ଘର କର ରହିଛି । ପ୍ରତି ୨ । ୩ ବର୍ଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ବାର୍ଷିକ ଫସଲ ବନ୍ୟା କିମ୍ବା ମରୁଡ଼ିରେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବାର୍ଷିକ ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଏ ଦେଶରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୁଏ । ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ପିନ୍ଧିମାଉପକ୍ଷ ଛାଡ଼ି ସୁଦୂର କଲିକତା, ଆସାମ ବା ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଯାଇ ସେଠାରେ “କୁଲି” କାମ କରନ୍ତି । ଡକ୍ତରୀ ସେମାନଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଧନୋପାର୍ଜନ ହୁଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସେଇ ଧନରେ ନିଜର ଖିଅପିଆ, ଲୁଗାପଟା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ‘ବିଳାସ’ ସାମଗ୍ରୀ ଯୋଗାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ଦେଶରେ ଥିବା ପିନ୍ଧିମାଉପକ୍ଷ ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ଧନ ଯୋଗାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ବିଦେଶରେ କିମ୍ବା ଏଠାରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ ଅକର୍ମୀ ହୋଇ ବସି ରହନ୍ତି

କମ୍ପା ଲୋକ ଶୋଷରେ ଜୀବନ କଟାନ୍ତି । ବାର୍ଷିକ ଫସଲ ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ଏ ଦେଶର କୃଷକମାନେ ବର୍ଷର କେବଳ ୭ । ୭ ମାସ ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟଶିଷ୍ଟ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଅତଏବ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅକର୍ମୀ ହୋଇ ସମୟ କାଟନ୍ତି ।

ସାଧାରଣ କୃଷିଜୀବୀଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆମ ଦେଶର ହଜାର ହଜାର ଶିକ୍ଷିତ, ଅର୍ଦ୍ଧ-ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଅନନ୍ୟାପାୟ ହୋଇ ବର୍ଷ ଉପାୟ ବସି ରହନ୍ତି । ଅଜ୍ଞତାକୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେପରି କୌଣସି ସୁବିଧାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ, ଯଦ୍ବାସ୍ତବ କି ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ଜୀବିକାର୍ଜନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମୟର ସର୍ବବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଇ ଅକର୍ମୀ (unemployed) ଓ ନିଜ ଫୁଲସବୁ ସମୟରେ କୃଷିଜୀବୀମାନେ ଏବଂ ଦେଶର ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମ କରି ଯେଉଁ “କାର୍ଯ୍ୟ” ବା “ବ୍ୟବସାୟ” ଦ୍ଵାରା ମାସିକ ୮ । ୧୦ ଟଙ୍କାଠାରୁ ୩୦ । ୪୦ ଟଙ୍କା ବା ଉଦ୍ଭୋଧିକ ଉପାର୍ଜନ କରିପାରନ୍ତି ସେଇ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ବ୍ୟବସାୟକୁ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” କୁହାଯିବ ।

ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ଗୁଣୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଫୁଲସବୁ ସମୟରେ ମାସିକ ୧୦ । ୧୫ ଟଙ୍କା ବା ଉଦ୍ଭୋଧିକ ରୋଜଗାର କରି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରବନ୍ଧର ଅନ୍ୟତ୍ର ଦିଆଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର “ଶିଳ୍ପ” କାର୍ଯ୍ୟ ଆମ ଦେଶର ଅକର୍ମୀମାନେ ବର୍ଷର ସବୁ ସମୟରେ କରିପାରନ୍ତି ।

“କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” — ଇଂରେଜୀମାନେ ଯାହାକୁ “Cottage Industry” କହନ୍ତି, ତାହାର ପ୍ରକୃତ ଓଡ଼ିଆ ଅର୍ଥ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” ନୁହେଁ; କାରଣ ଇଂରେଜୀମାନଙ୍କର “cottage” ଆମ ଦେଶରେ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀ ବା କାରଗରମାନେ ନିଜର ସବୁ ବ୍ୟବସାୟ ନିଜ ଘରେ କରନ୍ତି—ସେଥିପାଇଁ ସୁଅକ କୁଟୀର ବା ‘cottage’ ନ ଥାଏ । ଅତଏବ ଏଠାର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” ନ କହି “ଗୃହଶିଳ୍ପ” କହବା ଉଚିତ ମନେ କରୁ; କିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧର ଶିରେନାମା ‘ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜ’ ଦ୍ଵାରା ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ତହିଁର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇ ନାହିଁ ।

ବେବଳ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” ଦ୍ଵାରା କୌଣସି ଲୋକ ବୋଠାବାଡ଼ କରି ନ ପାରିନ୍ତି—କୋଠାବାଡ଼ କରିବା ତ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ । “ପେଟକୁ ଗଣ୍ଡାଏ ଖାଇବା ଓ ଦେହକୁ ଶୁଣିଏ ପିନ୍ଧିବା” ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସେମାନେ ଯେ କୌଣସି କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ଯଥେଷ୍ଟ ଧନ ସଂଗ୍ରହ କରି ପୁଣି ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବଞ୍ଚି ପାରିବେ । ପୁଣି ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ଆମ ଦେଶର ଅବ୍ୟବସାୟ ନୀତି ନିଜର ଆର୍ଥିକ ଅଭାବ ଦୂର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଯାତାୟତ ପରିସାଧନରେ “ସ୍ଵଦେଶୀ” ଜିନିଷ ଯୋଗାଇ ପାରିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶରେ ଯେପରି “ସ୍ଵଦେଶୀ” ଜିନିଷର ପ୍ରଚାର ଚାଲିଛି, ଏଇ ପ୍ରକାର ନେଇ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କି କି ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ କରାଯାଇପାରେ, ସେ କଥା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ”ର ଦୂରବସ୍ଥା

“ଉତ୍କଳର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” କଥା ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପୂର୍ବରୁ କେତେକ ପରିସୀମିତ ଘଟଣା କଥା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଦରକାର ।

(୧) କଳ କାରଖାନାର କ୍ରମୋନ୍ନତି—ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଭାରତବର୍ଷ ଇଂଲଣ୍ଡ-ରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆଙ୍କ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେବା ସମୟରେ ଯୁରୋପରେ ପ୍ରଥମେ “କଳ କାରଖାନା” ଗୁଡ଼ିକ ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲା । ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ହେଉଥିଲା, ଏଣିକି ଗୋଟିଏ ଦିନ କଳରେ ସେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିହେଲା । “ଲୋକବଳ” (Man-power) ଅପେକ୍ଷା ‘ଯନ୍ତ୍ରବଳ’ (Machine-power) ସାହାଯ୍ୟରେ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସମୟରେ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ହେଲା । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଥିକାରୁ ଏଇ “ଯନ୍ତ୍ରବଳ”କୁ ସେଠାର ସମସ୍ତେ ଭୁଲି ଭୁଲି ପ୍ରଶଂସା କଲେ ଓ ତତ୍କାଳୀନ ଦିନରେ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିଲା । ଏପରିକି ସ୍ଵୟଂ ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ନୂତନ ନୂତନ ଯନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ସେଠା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ

ଦେଖିଥିଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଏହି ସମୟକୁ “ଶିଳ୍ପଯୁଗ” (Age of Industries) କୁହାଯାଏ । *

(୨) ଭାରତର ତତ୍କାଳୀନ ଅବସ୍ଥା—୧୮୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅର୍ଥାତ୍ “ସିପାହୀ ବିପ୍ଳବ” ପରେ ଭାରତବର୍ଷ ଇଂଲଣ୍ଡର ଶାସିତ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେଲା ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସେହି ସମୟରେ ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଦିଗରେ ଭାରତ ତାର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ହରାଇ ନ ଥିଲା । କଲକାତା ଯୋଗୁଁ ଯୁଗେପଦେଶବାସୀ “କେବଳ”କୁ ଦୂର କରି ‘ସଲ୍‌ବଲ’ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଦିନକୁ ଦିନ ବହୁତ ଉଲ୍ଲଟ କଲା ସମୟରେ ଭାରତବାସୀ ସେମାନଙ୍କର ସେହି ପୂର୍ବ ପୁରୁଷର ‘କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ’ ଦ୍ୱାରା ବେଶ୍ ଉଲ୍ଲଟ ଲାଗି କରୁଥିଲେ । ଏପରିକି କେବଳ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ଭାରତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ “କାକା ଶାଢ଼ି”, ‘ରଥୀସାମା’ ଓ ‘ମାଣିଆବନ୍ଧ ସଥା’ ପ୍ରଭୃତି ତତ୍କାଳୀନ ଯୁଗେପଦେଶବାସୀମାନେ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଉଥିଲେ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଯୁଗେପର ସମ୍ରାଟ୍ ଓ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଉଥିଲେ । ଶିଳ୍ପ, ସାହିତ୍ୟ, ବିଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ

* ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଐତିହାସିକମାନେ ଏହି ସମୟକୁ “ଶିଳ୍ପଯୁଗ” ନ କହି “ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ” (Industrial Revolution) ବୋଲି ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଯୁଗେପ ଓ ଆମେରିକା ଦେଶରେ ୧୭ଶ, ୧୮ଶ, ୧୯ଶ ଓ ୧୯ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଘେରି କେତୋଟି ‘ମହା ବିପ୍ଳବ’ (The Great Revolutions) ଘଟିଥିଲା, ସେଇ ସବୁ ବିପ୍ଳବ ଅପେକ୍ଷା ‘ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ’ର ପରିଣାମ ଯୁଗେପ ଓ ଆମେରିକା ତଥା ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଅଧିବାସୀଙ୍କ ସାମାଜିକ, ଆର୍ଥିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରଭୃତି “ବିପ୍ଳବ” ଘଟାଇଥିଲା । ଏହି ‘ବିପ୍ଳବ’ ଯୋଗୁଁ ବଂଶାଧିକ ନୂତନ ନୂତନ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଅବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା ।

“It (The Industrial Revolution) changed the every day life of the common people, first in England, then in all civilized countries. Chiefly to it we owe our railways, steamships, factories, machines, mines, big cities, furnaces, skyscrapers, apartment houses, steel war-ships, trade unions, cheap newspapers, rapid postal service, multimillionaries, agricultural machinery etc. etc.”

“Modern History.” P. 250—By Hays and Moon,
1930 Edition, America.

ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ଭାରତ ତଥା ଉତ୍କଳବାସୀ ପକ୍ଷରେ ପଡ଼ିଲେ ଥିଲେ ଏହି କାରଣରୁ ଏହି କେତୋଟି ବିଶାଳ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେହେଁ ଯାହା କିଛି ଅମ ଆଖିକ ଦେଖାଯାଉଛି, ତାକୁ ଦେଖି ଆଜି ଜଗଦ୍‌ବାସୀ ମୁଗ୍ଧ ଓ ଅବାଦ ହୁଅନ୍ତି । ଭାରତର ଉତ୍କଳୀନ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିଏ ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ସୁରୋପ ଓ ଆମେରିକାର ସନ୍ତ୍ରୀମାଣେ ଭାରତକୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆସନ୍ତି ।

(୩) ପରିବର୍ତ୍ତନ—ତଥାପି ଆଜି ଭାରତର ଏ ଗ୍ରାମ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନାହାନ୍ତି ଯେ, ଦିନେ କେବଳ ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ନେଇ ଭାରତବାସୀ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ଅଧିକ ଉଲ୍ଲସ ଲଭି କରୁଥିଲେ । ଏହାର କାରଣ କଣ ? ଯେଉଁ ଜାତି ଏକ ସମୟରେ ଏତେ ଉଲ୍ଲସ ଲଭି କରୁଥିଲା, ଆଜି କାର୍ତ୍ତୁକ ଏତେ ଅଧଃପତନ ? ଏହାର କାରଣ ଖୋଜିବାକୁ ଗଲେ ପୁଷ୍ପ ଜଣାଯାଏ, ଭାରତ-ବାସୀଙ୍କ ମତଗତରେ ଘୋର ପରବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଯାଇଛି । ଏହି ପରବର୍ତ୍ତନର ଦୃଢ଼ଟି କାରଣ ମଧ୍ୟରୁ—

ପ୍ରଥମ—ଭାରତବର୍ଷ କାଳଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ଇଂଲଣ୍ଡର ଅଧୀନ ହୋଇଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇଛି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ—ଭାରତବାସୀ ନିଜର ପୂର୍ବ ବିରାଟ, ପୂର୍ବ ଗୌରବ ଓ ପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ସାପୋର ଦେଇ କେବଳ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ନୂତନ କଳକାର-ଖାନାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଚକ୍ରାକ୍ ଜିନିଷ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି ।

(୪) ପରିଣାମ—ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଏହି “ସ୍ୱଳ୍ପତ ଅପରାଧ”ର ପରିଣାମ କଣ ? ପରିଣାମ ଏତିକି ଯେ, ଭାରତବାସୀ ନିଜ ନିଜର ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପତ୍ୟକୁ ହରାଇ ପରର (ପୁରୋପବାସୀଙ୍କ) ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ସୁରୋପବାସୀ ନବାବିଷ୍ଣୁ ଚିନ୍ତାରେ ନିଜର କଳକାରଖାନା-ଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଅଧିକଫଣ୍ୟକ ଜିନିଷ ତିଆରି କରି ଭାରତବିଜାରରେ ବିକ୍ରି କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଜିନିଷ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ କେବଳ ଭାରତରୁ କଞ୍ଚାମାଲ- (Raw Products) ଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ କଞ୍ଚାମାଲ ସାଉଁଟି ପୁରୁଷା ହେବାପରେ ସୁରୋପବାସୀ ଆଉଟ୍ ଅଧିକ କଳକାରଖାନା-ମାନ ବସାଇ ଅଧିକଫଣ୍ୟକ ଜିନିଷ ତିଆରି କରିବାର ପୁରୁଷା ପାଇଛନ୍ତି । ଏହି କଳ-

ଗୃହରେ ତଥା ଦେବା ଜନିତ ଅତି ଶସ୍ତ୍ରା ଓ ଅତି ସୁନ୍ଦର (ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ) ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ବଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଶସ୍ତ୍ରା ଜନିତଗୃହକୁ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ଭାରତବାସୀ ନିଜର ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ଏକାବେଳେକେ ପାସୋର ଦେଇ ଏଠାରେ ମିଳିବା କଞ୍ଚା-ମାଲଗୁଡ଼ିକୁ ବଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କଲେ । ତଦ୍ୱାରା ଅଳ୍ପ କେତେକ ମହାଜନ ପ୍ରଚୁର ଧନୋପାର୍ଜନ କଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ସେଇ କଞ୍ଚାମାଲଗୁଡ଼ିକୁ ଯେଉଁମାନେ କୂଟୀର ଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ସେପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଏ ଦେଶରେ ଅକମ୍ପୀ ହୋଇ ଦସି ରହିଲେ ! ସେମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ଅକାଳ ଚଢ଼କ ପଡ଼ିଲା । ଫଳରେ ଏ ଦେଶବାସୀ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ ହୋଇଛନ୍ତି । *

(*) ଅକମ୍ପୀ କିଏ ?—ଗତ ୧୫୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଭାରତବର୍ଷ ଇଂରାଜୀ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନାଧୀନରେ ରହିଛି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଶାସନଚକ୍ରର ଅନେକାନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧନ ହୋଇଛି--ତଥାପି ଏ ଦେଶର କୃଷକ ଓ ସାଟକକୁଳର ଅବସ୍ଥା ଲେଖି ମାତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏ ଦେଶର କୃଷକ ନିତାନ୍ତ ଅଗିଣିତ । ତାର ଅଧିକ ଅବସ୍ଥା ଏତେ ଶୋଚନୀୟ ଯେ, ଯଦି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ସେ ତାର ଜମିରୁ ଫସଲ ଆଦାୟ ନ କରେ, ତେବେ ସେ ଅନନ୍ୟାପାୟ ହୋଇ ମୁଣ୍ଡିଉଠାନ୍ତି କରବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । ସମୟ ସମୟରେ ଏଇ କାରଣରୁ ସେ ଏଇ ସ୍ୱପ୍ନାରେ ବଞ୍ଚିବା ଅପେକ୍ଷା ମରବାନ୍ତି ଭଲ ମନେ କରେ । †

* କେବଳ ଆମ ଦେଶବାସୀ ଯେ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରୀ ହେଲେ ସେଇକି ନୁହେଁ, ସୁରୋପ ଓ ଆମେରିକାର ଶ୍ରମଜୀବୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଦଶା ଭୋଗିଲେ । ‘ଯନ୍ତବଳ’ ଦ୍ୱାରା ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ପ୍ରଚୁର ଜନିତ ତଥା ଦେଉଥିବାରୁ ଅତି ସୁବିପରୀ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ମଜୁରୀ ଦରକାର ହେଲେ ନାହିଁ । ପୁଣି ସେଇ କଳ କାରଖାନାରେ ଅଧିକ ସମୟ ଯାଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଅଳ୍ପ ମଜୁରୀ ପାଇବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଫଳରେ ସେଠା ମଜୁରୀଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅକମ୍ପୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହେଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରୋଗ, ଦୁଃଖ, ବ୍ୟଭିଚାର ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । Vide “Modern History” by Hays and Moon (America) P. P, 391-92.

† “As it is, his is the most down trodden existence and many a villager prefers death to his existing conditions.”
(Indian Economics—By V. G. Khale.)

ଆମ ଦେଶରେ ଶତକ୍ରମ ୮୦।୧୦ ଜଣ କୃଷକ ଭରଭଣୀ ଅଟନ୍ତି । ଉଣା ଶୁଦ୍ଧିବା-ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏତେ କଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ, ନିଜର ଜମିବାଡ଼ି, ଗହଣା ଗଣ୍ଠି ଏପରିକି ନିଜର କୁଟୀର ମଧ୍ୟ ସାହୁକାରକୁ ଆଗଭୁତ ବନ୍ଧକ ଦେଇ ସବସ୍ଥାନୁ ହୁଅନ୍ତି । ଲଗେ ଲଗେ ୨୩ ବର୍ଷ ବନ୍ୟା ବା ମରୁଡ଼ି ହେଲେ ଏମାନେ ଯେ ଅକର୍ମୀ ହୋଇ ବସି ରହନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ କଣ ?

ଗୁଣୀ ପତ୍ନୀକୁ “ପାଟକ କୁଳ” । ଭାରତର ପାଟକକୁଳ ମଧ୍ୟ ଚଷାଙ୍କ ପରି ଅଶିଷିତ ଓ ଅନୁଲବ୍ଧ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଭାରତର ଶତକ୍ରମ ୪୦।୫୦ ଅକର୍ମୀ ଏଇ ପାଟକ ଶ୍ରେଣୀର ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ଶିଷିତ ବାବୁ-ମାନେ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଦେଶର ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାଲୋକ ପାଇଁ ସେଇ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଦେଶରେ ତଥର ହେବା ଲଗାପଟା, କଲକବଜା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆବଶ୍ୟକ ଜିନିଷ-ଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ କେବଳ ସେଇ ବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ଗଣିକାର୍ଜନ କରୁଥିବା (ଭାରତର) ତନ୍ତ୍ରୀ, କମାର, କଂସାର, ବଣିଆ ଓ ତେଲ ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ଲୋକମାନେ ନିଜ ନିଜ ବୃତ୍ତି ସ୍ଥଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅକର୍ମୀ ହୋଇଛନ୍ତି କିମ୍ବା ରେଙ୍ଗୁନ, କଲିକତା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ କୁଲି କାମ କରନ୍ତି । ଏଇ ପାଟକକୁଳ ମଧ୍ୟରେ ଅକର୍ମୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦିନକୁ ଦିନ ବୃଦ୍ଧି ହେବାରୁ ଅମ୍ଭେମାନେ ଆମ ଦେଶରେ ତଥର ହେବା ‘ଦେଶୀ ଜିନିଷ’ଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ ପାଉ ନାହିଁ । ଦେଶୀ ଜିନିଷ ଅଭାବରେ ସେଇ ବିଦେଶୀ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ କଣିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଭାରତରେ କେତେ ଜଣ ଅକର୍ମୀ ଅଛନ୍ତି, ତା ସ୍ଥିର କରିବାର କୌଣସି ସୁବିଧା ନାହିଁ । ସୁସେସ, ଅମେରିକା, ଜାପାନ ଓ ଗୀନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ସେଠା ସରକାର ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଠାରେ ସ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟୀ ଥିବାରୁ ଦେଶରେ ଥିବା ଅକର୍ମୀ-ମାନଙ୍କ ଭାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଦିଆଯିବା କିମ୍ବା କାର୍ଯ୍ୟ ଅଭାବରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଭତ୍ତା (Allowance) ଦେବା ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଏଇ ଅକର୍ମୀଙ୍କ ପାଇଁ ସେଇ ସେଇ ଦେଶର ସରକାର ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଥିବାର ଅମ୍ଭେମାନେ ପଦ୍ଧତିକାରୁ ଜାଣୁ ; କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ସେପରି କୌଣସି ସୁବିଧା ନ ଥିବାରୁ ଆମ ଦେଶର ଚଷା ଓ ପାଟକକୁଳ ନିଜ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟ ସ୍ଥଳ ବିଦେଶ ଯାଇ ସେଠାରେ କୁଲି କାମ କରି ଗଣିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି ।

(୭) ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦର ଶକ୍ତି—ଦେଶରେ ଅକର୍ମ୍ମୀଙ୍କ ସଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି
ଦେବା ଦ୍ଵାରା ଦର୍ଢ଼ ଅନନ୍ତ ଘଟିଛି ।

ପ୍ରଥମ—ଜାତୀୟ ଜନିଷ ବା ସ୍ଵଦେଶୀ ଜନିଷର ଏକାନ୍ତ ଅଭାବ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ—ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦର ଶକ୍ତି ।

ମନେ କରନ୍ତୁ, ଆମର ଶକ୍ତି ଏ ପାଟ ଗୁଦର କମ୍ପା କଂପାକାଳ ଦରକାର
ଅଛି । ପୂର୍ବେ ଆମ ଦେଶରେ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କାର ପାଟ ତିଆରି ହେଉଥିଲା । ଏଇ
ପାଟ କଣିକା ପାଇଁ କେତେ ଯୁରୋପ ବଣିକ ଭାରତକୁ ଆସୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି
ଆମ ଦେଶର ପାଟରାମାନେ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ବୃଦ୍ଧି ଛାଡ଼ି ବିଦେଶରେ କୁଲି ଖଟୁଛନ୍ତି । ଏପରି
ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ ବଜାରରେ ଦେଶୀ ପାଟ ବଦଳରେ ସେଇ ବିଦେଶୀ (ଚୀନ ବା
ଜାପାନ ଦେଶର) ପାଟ ବାନ୍ଧି ହେବାପାଇଁ ଗଢ଼ିତ ଅଛି । ଏଇ ବିଦେଶୀ ପାଟ-
ଗୁଡ଼ିକ ଅତି ଚକ୍ରଣୀ ଓ ଅତି ଶସ୍ତା ହୋଇପାରେ ; କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ କଣିଲେ ଆମର
ଟଙ୍କା କୁଆଡ଼େ ଯିବ ? ସେଇ ଚୀନ ଜାପାନକୁ ସିନା ? ଠିକ୍ ସେଇପରି, ଆମ
ବଜାରରେ ଶକ୍ତି ଏ ଭଲ ରକମ କଂପା କାଳ ନ ପାଇବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ “କର୍ମ୍ମୀନ
ଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର୍ମ୍ମୀନ ସିଲ୍‌ଭର” କାଳ ଶକ୍ତି ଏ କଣିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଁ । ତଦ୍ଵାରା
ଆମର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ ଯେ ବିଦେଶକୁ ଯାଏ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ କଣ ?

(୭) ଦାୟୀ କିଏ ?—ଆଜ୍ଞା, ଭାରତର ଏପରି ଦୁର୍ଗତି କାହା ଯୋଗୁଁ
ଘଟିଛି ? ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନର କୌଣସି ଭଉଁର ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନବ୍ୟ
ଶିକ୍ଷିତ ‘ବାବୁ’ ନିଜକୁ ନିଜେ ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ ହେବ । ତା ହେଲେ ଏଇ
ଦୁଃସ୍ଥିତିର ପ୍ରଧାନ କାର୍ତ୍ତା “ନିଜେ” ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ ଜାଣିହେବ । ଦେଶର ଶାସକମାନେ
ଅମୁମାନଙ୍କୁ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଗୁଳଚକ୍ୟ ପ୍ରତି ଅକୃଷ୍ଣ କରିବାପାଇଁ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ
ନା କାର୍ଯ୍ୟକ, ନିଜେ ନିଜର ଜାତୀୟତା ଓ ଜାତୀୟ ଜନିଷ ପ୍ରତି ଅକୃଷ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ
ଭାରତର ଅବସ୍ଥା ଏପରି ଶୋଚନୀୟ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ପୁଣର ବିଷୟ, ଏଇ କେତେ
ବର୍ଷ ହେଲା ଭାରତର ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଭାବର ଗୋଟିଏ ଅତି ଶୀଘ୍ର
ରେଖାପାତ ହୋଇଛି । ଠିକ୍ ଏଇ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ନିଜର ପୂର୍ବ ଗୌରବ,
ପୂର୍ବ ବିଭବ ଓ ପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପତ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ମରଣ କରି ପୁଣି ସେଇଗୁଡ଼ିକର ନିମ୍ନ-
ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ସଚେତ୍ ହେଲେ, ଏ ଦେଶର ଅର୍ଥିକ ଦୁରବସ୍ଥା ଯେ ଅଗରେ

ବଦଳିଯିବ ଏବଂ ଏ ଦେଶର ପାଟକକୁଳ ଓ ବୃକ୍ଷକମାତେ ନିଜ ନିଜର ଦୁରବସ୍ଥା-
ଗୁଡ଼ିକରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପ ବୃଦ୍ଧି

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳକୁ “କଳିଙ୍ଗ” କୁହାଯାଉଥିଲା । କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ଉତ୍ତରରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀଯାଏ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଏହାର ପୂର୍ବରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଅଧୁନିକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ । ଏକଦା ଏଇ ପ୍ରଦେଶର ଅଧିବାସୀମାନେ ଅତି ପରାକ୍ରମୀ ଓ ବଳଶାଳୀ ଥିଲେ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଗଙ୍ଗାର ସମୁଦ୍ରରେ ନୌବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଉତ୍କଳୀନ ସାହସ ଯୋଗୁଁ ସମ୍ପ୍ରତି ଲେଖକମାନେ “କଳିଙ୍ଗ ସାହସିକତା” ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ଦେଶର ଶିଳ୍ପ କଳାଦି ସାମଗ୍ରୀକୁ ନେଇ ଦେଶ-ଦେଶାନ୍ତରରେ ବନ୍ଦିକରି ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ ଅଧିବାସୀ ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସୁଦୂର ଜାଭା, ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଓ ବାଲା ଦ୍ଵୀପଗୁଡ଼ିକୁ କଳିଙ୍ଗ ବଣିକମାନେ ସୁସ୍ଥ ଲୁଗା, ହାତଦାନ୍ତର କାମ ଓ କଂସା ବାସନ ପ୍ରଭୃତି ନେଇ ସେଠା ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ପୁନା, ମୁକ୍ରା, ଯୋହଲା ଓ ନିଉଅ ପ୍ରଭୃତି ଏ ଦେଶକୁ ଆଣୁଥିଲେ ।

ଏଇ ବଣିକମାନଙ୍କୁ ଆମ ଦେଶବାସୀ “ସାଧବ ପୁଅ” ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ସେ “ବୋଇତ ବାଣିଜ୍ୟ” ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ‘ସାଧବ-ପୁଅ’ ଙ୍କ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଆମ ଦେଶର ବୁଢ଼ୀ ଆଉ ବା ବୁଢ଼ୀମାମାନେ ପିଲା ଦିନରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କହି ଆସୁଛନ୍ତି । ଆମର ଆଉ ବା ବୁଢ଼ୀମାମାନେ ଯେତେ ଅଶିକ୍ଷିତା ହେଉନୁ ନା କାହିଁକି, ସେମାନେ ଯେଉଁ ସାଧବ ଘର ସାତ ପୁଅ ଓ ସାତ ବୋହୂ କଥା କହନ୍ତି, ସେଇ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ସେଇ ବଣିକମାନଙ୍କ କଥାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ବା ଇତିବୃତ୍ତି କହିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

ବୋଉତ ବାଣିଜ୍ୟ କରି କେତେକ ସମୟ କଟାଇବା ପରେ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗ ଅଧିବାସୀ ଜାତ୍ରା, ବୋଣ୍ଡିଓ ପ୍ରଭୃତ ଦ୍ଵୀପରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ଏବଂ ନିଜ ବାସପାଇଁ ଘର ଦ୍ଵାର କରି ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲେ । ଅଜ୍ଞ ଶତାଧିକ କଳିଙ୍ଗ ମହାଜନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଏହି ଦ୍ଵୀପଗୁଡ଼ିକରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକମାନେ “କ୍ଳିଙ୍ଗ” ବା ‘କଳିଙ୍ଗ ଅଧିବାସୀ’ ବୋଲି କହନ୍ତି । ସାଧବମାନଙ୍କର ବୋଉତ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଜାତ୍ରା, ବୋଣ୍ଡିଓ ପ୍ରଭୃତ ଦ୍ଵୀପରେ ସେମାନଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଥିବା—ଏ ଦୃଷ୍ଟି ଘଟଣାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା (କଳିଙ୍ଗ) ଶିଳ୍ପ କଳାଦିରେ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତ ଲଭ କରିଥିବା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜାଣି ହୁଏ ।

କେତେ କାଳ ପରେ ଏ ଦେଶର ନାମ “କଳିଙ୍ଗ” ବଦଳରେ “ଉତ୍କଳ” ହୋଇଥିଲା । ଐତିହାସିକମାନେ କହନ୍ତି, ମନୁଙ୍କ ନାତି ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ ସ୍ଵର୍ଗ “ଉତ୍କଳ” ଏ ଦେଶର ପ୍ରଥମ ରାଜା ଥିବାରୁ ସେଇ ରାଜାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଦେଶର ନାମ “ଉତ୍କଳ” ହେଲା । ଅଉ କେତେ ଜଣ ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି, “ଉଦ୍ଧୂ” ବା “ଉଦ୍ଧରକଳିଙ୍ଗ” କାଳକ୍ରମେ “ଉଦ୍ଧକଳିଙ୍ଗ” ବା “ଉତ୍କଳ” ହେଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଦେଶର ଉତ୍କଳାଳୀନ ଅଧିବାସୀମାନେ ଉଦ୍ଧୂ ଶିଳ୍ପ କଳାରେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଲଭ କରିଥିବାରୁ ଏ ଦେଶର ନାମ “ଉତ୍କଳ” (ଉଦ୍ଧ + କଳା + ଅ; ଉଦ୍ଧ = ଶ୍ରେଷ୍ଠ + କଳା = ଶିଳ୍ପ କଳା) ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

“ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପ ଶତ୍ରବ କିପରି ଥିଲା ?” ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବା ଏଭିଷି ସହଜ ନୁହେଁ । ଉତ୍କଳାଳୀନ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଅଜିକାଲି ପରି ଛାପା ପୁସ୍ତକ ବା କାଗଜ ପୋଥି ଲେଖିରଖିବା ସୁବିଧା ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ବା ତାଳପତ୍ର ପୋଥିରେ ଲେଖି ରଖିଥିଲେ, ସେପରି କୌଣସି ପୋଥି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ । ତଥାପି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିଳ୍ପ କଳା ବିଷୟ ଯେ କୌଣସିଠାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ, ଏ କଥା କେହି ସାହସ କରି କହି ନ ପାରନ୍ତି ! ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ପୂର୍ବ ଟାଞ୍ଚ ଶତ ବର୍ଷ ଦୂରରୁ ଆଜିଯୁକ୍ତ ଯେଉଁ କେତୋଟି ଶିଳାଲିପି, ଗୁମ୍ଫା, ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ପ୍ରଭୃତି ଅବଶିଷ୍ଟ ହୋଇଛି, ସେଇ ସେଇ ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ ସ୍କ୍ରୀ, ପୁରୁଷ ଓ ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କ ବିଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ଦେଖାଯାଏ, ସେଇ ଛବିଗୁଡ଼ିକରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପକଳାର କେଉଁ ପ୍ରମାଣ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । କୌଣସି ତାଳପତ୍ର ବା କାଗଜ ପୋଥିର ଲେଖା-

ଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଶ୍ୟସ କର ଯାଇପାରେ, କୌଣସି ଦେଶୀ ବା ବୈଦେଶିକ ଲେଖକଙ୍କର ଲେଖା-ଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟସଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ଏଇ ଯେ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି-ଗୁଡ଼ିକରେ ଉଦ୍‌କାଳୀନ ଶିଳ୍ପ କଳାର ପରକାଷ୍ଠା ଦେଖା ଯାଇଛି, ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଶିଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପ୍ରସାଶ ଥିଲେ ବୋଲି କହିବାକୁ କିଏ କୁଣ୍ଠିତ ହେବ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର କେତୋଟି ଶିଳ୍ପବିତ୍ତବ ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ନମୁନା ନିମ୍ନରେ ଶ୍ରେୟ ହେଉ ।

(୧) “କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ” ଶିଳ୍ପ କଳାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସାଧୁ ବା ଅଂଶ । ଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥିଲେ ସେଇ ଜନସବୁଙ୍କୁ ବନ୍ଦସ୍ତ କରି ଧନୋପାର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ “ବାଣିଜ୍ୟ” ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଯେତେ କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥାଏ, ସେଇ ଦେଶ ବାଣିଜ୍ୟରେ ତେତେ ଉଲ୍ଲସ ଲଭି କରଥାଏ । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ହାତଦାନୁ ଓ ଅଳ୍ପ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲୁଗା ମିଳୁଥିଲା । ଏଇ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ବିଦେଶରେ ବିକ୍ରି କରିବା ପାଇଁ କଳିଙ୍ଗର ସାଧବ-ପୁଅମାନେ “ବୋଇତ ବାଣିଜ୍ୟ” କରୁଥିଲେ । କଳିଙ୍ଗର “ବୋଇତ ବାଣିଜ୍ୟ” କଥା ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

(୨) କଥିତ ଅଛି ଯେ ‘ଉପୁସା’ ଓ ‘ବଞ୍ଚିକ’ ନାମକ ଦୁଇ ଜଣ ବଣିକ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶରୁ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ଶଗଡ଼ ବାଣିଜ୍ୟ ଜନସ ନେଇ ବିଦିସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ “ମଗଧ” ବା ଆଧୁନିକ ବିହାର ଦେଶକୁ ଯାତ୍ରାଥିଲେ । ମାର୍ଗରେ ବୋଧଗୟାଠାରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ “ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ”ରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ ଓ ସେଇ ନୁତନ ଧର୍ମର ସନ୍ଦେଶ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଣିଥିଲେ । ଏଇ ଘଟଣା ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ଅବ୍ଦରେ ଘଟିଥିଲା । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ, ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ୨୫୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶରେ ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ପ୍ରସାର ବଢ଼ି ଥିଲା ।

(୩) ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଅନେକ ହାତୀ ଓ ହାତଦାନୁ ମିଳେ । ହାତଦାନୁରେ ଅଳ୍ପ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଏ । ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ

* “Both ivory and fine musline were had in Utkal in vast quantities and beautiful musline was the chief article of trade in the Tamralipti port,”

(“Prachi” Vol I, Pt. II, P. ୫.)

ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଓ ବୁଦ୍ଧିବୌଦ୍ଧ ଦରକାର । ତଥାପି ମହାଭାରତ ଯୁଗରେ କଳିଙ୍ଗର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଲଭି କଢ଼ିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଜଣେ ଓଡ଼ିଆକୁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ହାତଦାନରେ ତଥା ହୋଇଥିବା ଜନସମାନ ଉପହାର ଦେଇଥିବା ମହାଭାରତରୁ ଜଣାଯାଏ । *

(୪) ମଗଧ ରାଜା ଅଶୋକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ୨୬୯ ଠାରୁ ୨୩୨ ଅବ୍ଦ ଯାଏ ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ । ସେ ଭାରତର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କଳିଙ୍ଗ ଅନେକ ଦିନଯାଏ ତାଙ୍କର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ପରେ ୨୬୨ ରେ ସେ କଳିଙ୍ଗ ପ୍ରତିଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରି ଏହାକୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ କଲେ । କଳିଙ୍ଗ ଅଧିକାର କଲା ପରେ ଅଶୋକ ଏଇ ଦେଶର ଅଧୁନିକ “ଧର୍ମକୁ” ଓ “ଜଉରତ୍” ଠାରେ ଦୃଷ୍ଟି ଶିଳାଲିପି ଖୋଳାଇଥିଲେ । ଏଇଗୁଡ଼ିକୁ ପାଠ କଲେ ପୁଷ୍ପ କାଶି ହୁଏ ଯେ, ତତ୍କାଳୀନ ଓଡ଼ିଶା-ବାସୀ ଶିଳ୍ପ କଳାଦରେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଲଭି କଢ଼ିଥିଲେ । ସେ କାଳର ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ସୁନ୍ଦର ଲୁଗା ବୁଣା, ହାତଦାନ ଓ ସ୍ତମ୍ଭାକାମମାନ ପ୍ରଧାନ ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗର ଦୃଷ୍ଟ ଲୁଗାଗୁଡ଼ିକ ଭାରତ ତଥା ଦେଶ ବିଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଅଦ୍ଭୁତ ଥିଲା । ଏପରି କି ଏଇ ଦେଶର ନାମାନୁସାରେ ମାଦ୍ରାକ ଅନ୍ତର୍ଗତ “ତାମିଲ” ଲୋକମାନେ ଲୁଗାକୁ “କଳିଙ୍ଗ” ନାମ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଏଇ ଲୁଗା ନେଇ ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ କରି ମଳୟ ଦ୍ଵୀପରେ ବାସ କରୁଥିବା କଳିଙ୍ଗ ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ “କିଂଗ” ବୋଲି କହୁଥିଲେ । †

* “ମହାଭାରତ—ସଭା ପର୍ବ” ଦେଖନ୍ତୁ ।

† “The evidence of the high standard of civilization and prosperity attained in Kalinga is equally striking. Elephants were specially bred for the royal forces X X, diamonds of an unique kind were quarried and exported X X cloth was manufactured and exported in such quantities that “Kalinga” became the word for cloth in Tamil, and frequent Sea Voyages were made to countries outside India, on account of which the people were called “Klings” in the Malay Peninsula.

[Puri Dt. Gazetteer, P. 23,]

(୫) ଅଶୋକଙ୍କ ସମ୍ବେଦନା “ଶାରବେଳ” ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଏକକ୍ରମାୟତ୍ବ ହେଲେ । ସେ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ପୂର୍ବ ଦ୍ବିତୀୟ ଅନ୍ଧର ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଜାତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସାଧାରଣ ଶିଳ୍ପକଳାର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉତ୍କଳ ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ତତ୍କାଳୀନ ଉତ୍କଳବାସୀ ବଶେଷ ଉନ୍ନତି ଲବ୍ଧ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପର ପ୍ରଧାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଭୂବନେଶ୍ବର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ “ଭଦ୍ରସିଂହ”ର “ରାଣୀଦେବୀ” ବା ରାଣୀ ନଅର, ରାଜନଅର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁମ୍ଫାମାନ ! ଯେଉଁ ଗୁମ୍ଫାଗୁଡ଼ିକରେ ଯେଉଁ ପୂଜ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରାୟସ୍ତ, ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ, ସୈନ୍ୟ ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଗୋଳା ଯାଇଛି, ସେଇ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ଗଠନ, ଠାଣି, ବେଶଭୂଷା ପ୍ରଭୃତି ଦେଖିଲେ ସେ କାଳର ଶିଳ୍ପିମାନେ ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପରେ କିପରି ସୁନିପୁଣ ହେଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜାଣି ହୁଏ ।

ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ସ୍ବାର୍ଥୀକ ଦେଶୀ ବା ବିଦେଶୀ ଲେଖକମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ଏହି ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା ଓ ଏଗୁଡ଼ିକରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ନିଜତ୍ବ (Originality) ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଶିଳ୍ପିମାନେ କେବଳ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଶିଳ୍ପକୁ ନକଲ କରି ଏଗୁଡ଼ିକୁ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ଏପରି ଅପୋକ୍ତିକ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପାଷୋର ଦିଅନ୍ତି ଯେ, ଯେଉଁ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା, ଠିକ୍ ସେତେକେବେଳେ ଅନେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶବାସୀ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ଶିଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟାଦିରେ ବଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇବା ତେଣେ ଆଉ, ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ବା ସର୍ବୋତ୍ତମ ନାମ ଗଣି ପୂଜା ସେମାନେ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସେଇ ସେଇ ଦେଶର ଶିଳ୍ପକଳାଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପିମାନେ ନକଲ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ କହନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସ୍ବଳ୍ପ ଭିତ୍ତିଶୂନ୍ୟ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

(୬) “ସ୍ବାସ୍” ସାହେବଙ୍କ ଲିଖିତ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାର “ତାମ୍ରଲିପି” ବନ୍ଦର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା ଓ ଏହି ବନ୍ଦର ଦେଇ ଓଡ଼ିଶାର ‘ସାଧବପୁଅ’ମାନେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ପୁଷ୍ପ ବସ୍ତ୍ର ଏବଂ ହାତଦାନ୍ତର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରୁଥିଲେ । *

(୭) ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାରେ କପର ସୁନ୍ଦର ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁମାନ ତଥା ହେଉଥିଲା, ସେ ବିଷୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଉଚିତ ମନେ କରୁ ।

“କଥୁଡ଼ ଅଛୁ, କଳିଙ୍ଗ ବା ଉତ୍କଳର ରାଜା ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁଷ୍ପ ବସ୍ତୁ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ । ସେଇ ବସ୍ତୁଖଣ୍ଡି ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ପରିଧାନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବସ୍ତୁ ଖଣ୍ଡି ଏତେ ପୁଷ୍ପ ଥିଲା ଯେ, ଲୋକେ ଏହାକୁ ହଠାତ୍ ଦେଖି ନ ପାରି ତପସ୍ବିନୀଙ୍କୁ ଭଜିବୁ ମନେ କରି ତରସ୍ବାର କଲେ ।” *

ଏହି ଘଟଣାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପୀମାନେ କପର ପୁଷ୍ପ ବସ୍ତୁ ତଥା କରି ପାରୁଥିଲେ ପୁଷ୍ପ ଜାଣି ହୁଏ । ସେ କାଳରେ ପୁଷ୍ପ ବସ୍ତୁର ଗୋଟିଏ ପରାଶ ଥିଲା । “ରାତ୍ରିରେ ପୁଷ୍ପ ବସ୍ତୁକୁ ଘାସ ଉପରେ ବଛଇ ଦିଆଯାଏ । ସକାଳେ ଶିଶିର ହେତୁ ଯଦି ସେଇ ବସ୍ତୁଖଣ୍ଡି ଅଳ୍ପ ଦୂରରୁ ଘାସଠାରୁ ବାରି ହୋଇ ନପାରେ, ତା ହେଲେ ସେଇ ବସ୍ତୁଟି ପୁଷ୍ପ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ । ଏହା ଉତ୍କଳରେ ପୁଷ୍ପ ବସ୍ତୁର ପରାଶ । ଏପ୍ରକାର ପୁଷ୍ପ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ବଂଶନଳୀ ମଧ୍ୟରେ ରଖା ଯାଉଥିଲା ।” *

ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୫୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବଠାରୁ ୧୪ ଓ ୫ମ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଯାଏ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପ-ବିଭବ ଓ ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କପର ବିସ୍ତୃତ ଲଭ କରିଥିଲା, ସେ କଥା ପୂର୍ବେ କୁହା-ଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ୨୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ଅଜସ୍ରୁତା ଏଇ ବିଭବ କପର ଉଲଟ କରିଥିଲା ଓ କପର ଭାର ଅବନତି ଘଟିଛି, ସେ କଥା ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ :—

(୮) ୨୫ ଠାରୁ ୧୧ଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶାର ‘କେଶବ’ ବା ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାପନ ରାଜବଂଶ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପବିଭବ କପର ଉଲଟ ଲଭ କରି-ଥିଲା, ତା ନିମ୍ନ ଲେଖାରୁ ପୁଷ୍ପ ଜାଣି ହୁଏ—

ସେ ସମୟରେ “ଛୁଟଲୁଗା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କଳ ଚରପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । କେଶବ ରାଜାଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଛୁଟ ଲୁଗାର କାରଗରି ଏ ଦେଶରେ ବହୁକାଳ ଧରି ପ୍ରଶଂସା ପାଇ ଆସିଛି । ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ପରି ଗହଣାଗଣି କାମ ଅତି ପୁଷ୍ପ ଏବଂ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୁନା ଓ ରୂପାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅତି ପୁଷ୍ପ ଅଳଙ୍କାରମାନ ତଥା ହେଉଥିଲା । X X ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି କାଠ ଜିନିଷର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ସୁନ୍ଦର ଓ ପୁଷ୍ପ

• “ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳରେ ଜଳଯାନ୍ତା” ୩୦ ପୃଷ୍ଠା ଦେଖନ୍ତୁ

କାରୁଣଶିଳ୍ପ ଶିଳ୍ପ, ପଲ୍ଲବ, ଚୌକ ଲେଖକ ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । କଠୋର ଓ ଏକପ୍ରକାର ଯୋଜନା ସମାଜରେ ଚଳୁଥିଲା । ପାଲଟି, ସବାରି, ଚୌଦଳର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । କଂସା ପିତଳର ନାନା ପ୍ରକାର ବାସନ ଚଳୁଥିଲା । ଗରା କାଳ ଥାଳୀ ବାସନ ପିତ୍ତଦାନୀ ଫୁଲଦାନୀ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ପ୍ରକାର ଜିନିଷର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ଦର୍ପଣ, ବିଚଣା, ଅଳ୍ପ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ନିତ୍ୟବ୍ୟବହାରୀ ସାମଗ୍ରୀ ଥିଲା । ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ କାଠ ଓ ପଥରର, ସୁନା ରୂପା ପିତଳ କଂସାର ସୂତା କାମ ବାଦ୍ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ଆଦର କିଛି ଅଳ୍ପ ନ ଥିଲା । X X X କେଶରୀ ରାଜା କାଳରେ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତ୍ୟୁତ୍ସାହୀନ ଉଦ୍ଭବ କରୁଥିଲେ । ଉତ୍କଳ କଳାପୋଷଣ କେନ୍ଦ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଦେଶର ନାମ “ଉତ୍କଳ” ହୋଇଥିବାର କହନ୍ତି । ଶିଳ୍ପମଧ୍ୟରେ ପଥରର ଭସ୍ମର କାର୍ଯ୍ୟ, ଲୁହା ପିତଳର କାମ ଓ ଜୀବନର ଅବଶ୍ୟକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ପ୍ରଧାନ ଥିଲା ।” X X କାଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ସାଧାରଣ ଗୃହୋପଯୋଗୀ ଜିନିଷପାତ୍ର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ “ନୌକା ଓ ଜାହାଜ ନିର୍ମାଣ ଉତ୍କଳରେ ବହୁଳଙ୍କର ଚିତ୍ରନାଟ୍ୟ କାମ ଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜମାନ, ଏପରି କି ହାତୀ ବୋଇତମାନ ତିଆରି କରୁଥିଲେ ।” + + ଏହି ସମୟରେ “ଲୁହାର କାର୍ଯ୍ୟର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଉତ୍କର୍ଷ ପାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ଲୁହାର କାମ ନିମନ୍ତେ ଯେତେ କଳକାରଖାନାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି, ସେତେବେଳେ ସେ ସବୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । କମାରମାନେ କେବଳ ନିଜ ହାତ ହାତୁଡ଼ରେ ଯାହା କିଛି କରୁଥିଲେ । ସେ କାଳର ଲୁହା ଜିନିଷ ମଧ୍ୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁ କଳ୍ପମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ କଳକାରଖାନା ଯୁଗରେ ଦର୍ଶକମାନେ ତା ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ହୁଅନ୍ତି । X X ସୁଲତା, ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଶିଳ୍ପରେ କଂସା ପିତଳ ଲୁହା ପଥର କାଠକାମଠାରୁ ସୁଦୂର ଓ ଘାଟ କାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଥିରେ ଉତ୍କଳୀୟ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର ହସ୍ତପାଟକର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।” *

ସେ କାଳରେ ଅଜିକାଲି ଧର ରେଳ ବା ମୋଟର ପ୍ରଭୃତି ଯାନର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନ ଥିଲା କିମ୍ବା ତତ୍କାଳୀନ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ନିଜ ଦେଶରେ ତିଆରି ହେବା ଜିନିଷପାତ୍ରକୁ ଅବଜ୍ଞା କର କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଏପରି କି ନିଜ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଜିନିଷମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜେ ବ୍ୟବହାର

କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଜନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ବିଦି କରବା ପାଇଁ ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । “ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଉତ୍କର୍ଷ ଓ ବସ୍ତ୍ରର ନିମନ୍ତେ ପରସ୍ପର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଶିଳ୍ପ ଉତ୍କର୍ଷ ଓ ପ୍ରଚାର ନ ହେଲେ ବାଣିଜ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟର ବହୁଳ ବିସ୍ତୃତ ନ ହେଲେ ଶିଳ୍ପୀ ମନରେ ସେଭଳି ଜୀବୁ ପ୍ରତି-ଯୋଗିତାର ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳରେ ଶିଳ୍ପର ବହୁଳତା ଓ ଉତ୍କର୍ଷ ଯେଉଁ ଉତ୍କଳ ବାଣିଜ୍ୟର ବିସ୍ତୃତ ଅନୁମାନ କରିବାର କଥା । ଉତ୍କଳ ଶିଳ୍ପୀ କେବଳ ଉତ୍କଳ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ରହି ନ ଥିଲା—ଦେଶ ବିଦେଶର ବାଣିଜ୍ୟ ବିପଣୀରେ ଏହାର ସମୟକ ଅଦର ଥିଲା ।” *

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରଚାର ପରିମାଣ ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥିବାରୁ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳୀମାନେ ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଏକାଧିକ ଅତି ବଡ଼ ଓ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବନ୍ଦର ବା ଯୋଡାଗ୍ରସ୍ଥ ଥିଲା । ଗ୍ରୀକ୍‌ଲେଣକ “ଟଲମୀ” ଓ ଚୀନପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନସାଂଙ୍କ ଭ୍ରମଣବୃତ୍ତାନ୍ତରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜାଣିହୁଏ ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବହୁଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କେଶରୀ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାପୀନ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ “ତାମ୍ରଲିପ୍ତ”, ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା ବା “ଗୁରୁଦି” ଓ “ଗିଲ୍‌କା” ବନ୍ଦରମାନ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ହୋଇଥିଲା । ଏହି ବନ୍ଦର ଦେଇ ଓଡ଼ିଶାର ସାଧବମାନେ ବୋଇତ ବାଣିଜ୍ୟ କରି ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ଯାଉଥିଲେ ।

(୯) ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୦୪୨—୧୫୭୮ ଅବ୍ଦ—କେଶରୀ ବଣ ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ “ଗଙ୍ଗ” ଓ “ସୂର୍ଯ୍ୟ” ବଣ ରାଜାମାନେ ପ୍ରାୟ ୨୫୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ବ କରିଥିଲେ । ଏହି ଦୀର୍ଘ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ କେବଳ ଦେଶୀୟ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ଓ ଏକ ଶିଳ୍ପର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ । “ବାସୁବଳ ଏକ ସମୟରେ ଶିଳ୍ପ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଉତ୍କଳରେ ଗୁଡ଼ାନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ଲୁହା ଓ ପଥରର କାରଖାନାମାନ ଦେଶର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଥିଲା ଏବଂ ସେଥିରୁ ଉତ୍କଳ ପଦାର୍ଥମାନ ଦେଶ ବିଦେଶର ବିପଣୀରେ ବିକ୍ରି ହେଉଥିଲା । କେଶରୀ ରାଜତ୍ବରେ ଭୁବନେଶ୍ଵରର ଯେଉଁ ଲୁହା କଳ୍ପମାନ ନିର୍ମିତ ହେଉଥିଲା, ଗଙ୍ଗବଣ ରାଜତ୍ବରେ ତା ଅପେକ୍ଷା ଆହୁର ଅତ୍ୟଧିକାନ୍ତ କଳ୍ପମାନ ଉତ୍କଳର ଭାତିମାନଙ୍କରୁ ବାହାରୁଥିଲା ।” ଏହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ଲୁହା କଳ୍ପମାନ

ତଥର ହୋଇଥିଲା, ତହିଁର ନମୁନାଗୁଡ଼ିକ ଅତି କୋଣାର୍କର ସେଇ କୁଟୀର ମନ୍ଦିରରେ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖି ସୁସ୍ପେଷ ଓ ଆମେଷକାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇତିହାସକାରମାନେ କହୁଅଛନ୍ତି । X X “ଲୁଗା ପୁରୁଷର ଉତ୍କଳର ପ୍ରଧାନ ଶିଳାଜାତ ପଣ୍ୟ ଥିଲା ଏବଂ ବୈଦେଶିକ ବିପଣୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଭୁର ପରମାଣରେ ରପ୍ତାନୀ ହେଉଥିଲା ।” ଏଇ ଲୁଗା ଢେଙ୍କିବା ପାଇଁ ସୁସ୍ପେଷରୁ ଡର, ଦିନାମାର, ଫରସୀ ଓ ଇଂରେଜ ବଣିକମାନେ ସମୁଦ୍ରରେ ଅସହ୍ୟ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରି ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳକୁ ଆସି ଏଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠିମାନ ତଥର କରିଥିଲେ । ଗଙ୍ଗ ବଂଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ (୧୪୯୫-୧୫୩୨) ପଟ୍ଟଶିଳ ବଣିକମାନେ ବାଲେଶ୍ୱରର “ପିପିଲି” ବନ୍ଦରରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବେଶ କରି ବୈଦେଶିକ ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାଇଥିଲେ । “ଏହା ବାଦ ପୁନା, ରୁପା, କାଠ, ପଥର, ତମ୍ବା, ପିତଳ, କଂସା ପ୍ରଭୃତି କାମ ବେଶି ହେଉଥିଲା । କଟକର ତରକସୀ କାମ, ବଣ୍ଟଲେ, ବାଲକାଟି ଓ ବାଲେଶ୍ୱରର କଂସା ପିତଳ କାମ, ନୀଳଗିରିର ପଥର ବାସନ ପ୍ରଭୃତି ବିବିଧ ପଣ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ରପ୍ତାନୀ ହେଉଥିଲା । ଉତ୍କଳର ବନ୍ଦରମାନ ବହୁବାଣିଜ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ୧୨୭୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇତାଲୀ ଦେଶର ଜଣେ ପର୍ଯ୍ୟଟକ — ମାର୍କୋପୋଲୋ (Marco Polo) — ଚୀନ ଓ ମଳୟଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶ ସିଂହଳ ଫେରୁଥିବା ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ବନ୍ଦରମାନଙ୍କରେ ବାଣିଜ୍ୟ ତରା ଥିବାର ଦେଖିଥିଲେ ।” *

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଶିଳା ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳାରେ ଏଇ ସମୟର ଓଡ଼ିଆ ଶିଳାମାନେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇଥିବାର ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ଏହାର ନିଦର୍ଶନ ଏଇ ସମୟରେ ତଥର ହୋଇଥିବା “କୋଣାର୍କ” ମନ୍ଦିର । ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳାର ପ୍ରଧାନ ଆଦର୍ଶ “କୋଣାର୍କ” ମନ୍ଦିର ଅତି ଏକା ଭାରତ କାହିଁକି ଜଗଦ୍‌ବାସୀଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଅଛି ! ଏଇ ମନ୍ଦିରର ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଶିଳାଗୁଡ଼ିର ସମ୍ମୁଖରେ ଏକାଧିକ ଐତିହାସିକ ପଣ୍ଡିତ ଭୁର ଭୁର ପ୍ରଶଂସା କରି ଅତି ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକମାନ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅବବରଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଆବୁଲଫଜଲ (ତାଙ୍କ ଲିଖିତ “ଆଜନୀ ଆକବରୀ”ରେ) ଏବଂ ହଣ୍ଟର ସାହେବ ଓ ଭାକ୍ସର ରାଜେନ୍ଦ୍ରଲ ମିତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ । *

* “ଉତ୍କଳ ଇତିହାସ” ୧୭୨-୧୭୫ ପୃଷ୍ଠା

* ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ପଣ୍ଡିତ Sir John Marshall, Director General of Archaeology ଲେଖିଅଛନ୍ତି:—

(୧୦) ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୫୭୮—୧୭୫୧ ଅବ୍ଦ—୧୫୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଵାଧୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ କଳାପାହାଡ଼ ଦ୍ଵାରା ନିର୍ମିତ ହେଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଵାଧୀନତା ଲେପ ହେଲା । ସେଇ ବର୍ଷ ‘ମୋଗଲ’ମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କଲେ । କଥାରେ ଅଛି “ଯଥା ରାଜା ତଥା ପ୍ରଜା—” ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଭଲ ଥିଲେ ପ୍ରଜା ସୁଖରେ ରହିବେ ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶର ଶିଳ୍ପ ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ହେବ । ମୋଗଲ ରାଜତ୍ଵରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ, କୌଣସି ରାଜକର୍ମରୁ ସ୍ଵାଧୀନ “ସୁଶାସକ” ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଶାସକମାନଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖି ତାଙ୍କ ଅନୁଚରମାନେ ଦେଶରେ ଲୁଣ୍ଠନ ଓ ପ୍ରଜାପୀଡ଼ନ ପ୍ରଭୃତି ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରୁଥିଲେ । ଫଳରେ କେଶରୀ ଓ ଗଙ୍ଗାବଂଶ ରାଜାମାନଙ୍କ ସହ ମୋଗଲ ରାଜତ୍ଵରେ ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ତଥାପି ଲୁଗା, ପାଟ, ଟପର, ସୁନା ରୂପାର କାମ, ଘାସ, ପଥର, ପିତଳ, ବଂସା ଓ ଲୁହାର କାମ, ଶିଫ ଓ ହାତଦାନୁ କାମ ଏବଂ ମସିଣା ପ୍ରଭୃତି ମୋଗଲ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ଥିଲା । ଏଇ ସବୁ ବାଣିଜ୍ୟ ଉପରେ ବହୁତ ଶୁଳ୍କ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିଲା । * ତଥାପି ବଣିଜ ପଦାର୍ଥର ଅଦର ଓ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ଏତେ ହେଉଥିଲା ଯେ ବାଣିଜ୍ୟ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶା ବାଣିଜ୍ୟର ଲଭ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବଂରେଜ, ଫରାସି, ପର୍ଟୁଗିଜ, ଡଚ, ଦିନାମାର ପ୍ରଭୃତି ସୁରୋପୀୟ ବଣିକମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଟିମାନ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । *

“There is no monument of Hinduism. I think, that is at once so stupendous and so perfectly proportioned as the Black Pagoda (Konarak), and none which leaves so deep an impression on the memory.”

[Vide “Archaeological Survey Report of India” of 1902—3 1903—4]

* “ଏପରି କଥିତ ଅଛି, ମୁସଲମାନମାନେ (ମୋଗଲ) କେତେ କେତେବେଳେ ଆଠଅଶୀ ମୁଲ୍ୟର ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ଦଶଟଙ୍କା ଚାରିଅଶୀ ହିସାବରେ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।” (ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ, ୧୨୧ ପୃଷ୍ଠା)

* “ଉତ୍କଳ ଇତିହାସ” — ୨୭୦-୨୧ ପୃଷ୍ଠା

ଉପଯୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସାଧାରଣ ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଏଇ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳରେ ଆଉ ଦିୱିଟି ନୂତନ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳୁଥିଲା । ପ୍ରଥମ—ଲୁଣମରା, ଦ୍ୱିତୀୟ—ମାଛ ଓ ଶୁଣୁଆ । ଶିଳ୍ପକା ଓ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଭାରତର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଲୁଣ ମିଳୁଥିଲା । ଏଇ ଲୁଣ ଓ ମାଛ ମାରବାପାଇଁ ପୁରୀ କିଛି ଶୁଳ୍କ ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱରେ ସାମାନ୍ୟ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ତଥାପି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଲୁଣ, ମାଛ ଓ ଶୁଣୁଆ ଆଦାୟ କରି ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ପଠାଇ ଧନୋପାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ ।

ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ସାମାନ୍ୟ ଟିକସ ଆଦାୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶାସକମାନେ ଲୁଣନ ଓ ଅନ୍ୟାଗୁଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶସ୍ତ ଦେଇ ଦେଶର ବାଣିଜ୍ୟରେ ବିଶେଷ ବାଧା ଦିଆଉଥିଲେ । ଏଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶା ସାଧବମାନଙ୍କର ନୌବାଣିଜ୍ୟରେ ବିଶେଷ ବାଧା ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ପୁଣି ଲୁଣା, ଲୁଣ, ମାଛ, ଶୁଣୁଆ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କୁ କର୍ଷିନେବା ପାଇଁ ସୁରୋପର ପ୍ରାୟ ୫୭ଟି ଦେଶର ବର୍ଣ୍ଣିକମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠିମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ କରି ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ ଚଳାଇବା ଉଚ୍ଚାଳୀନ ଓଡ଼ିଶା ସାଧବମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା । ପୁଣି ଏଇ ସମୟରେ ଅନେକ ଜଳଦସ୍ୟୁ (Sea Pirates) ବର୍ଣ୍ଣିକମାନଙ୍କର ବୋଉଡ଼ଗୁଡ଼ିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ସେଥିରେ ଥିବା ଜନସମୂହକୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରୁଥିଲେ । ଏଇ କାରଣରୁ ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱଠାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ ହିମଶୀ ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା ।

(୧୧) ଗ୍ରୀଷ୍ମ ୧୭୫୧—୧୮୦୩ ଅଢ଼—ମୋଗଲମାନଙ୍କ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେଲା । ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଜାତରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଧର୍ମ-ପରାୟଣ ଥିଲେ ସତ; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଦେଶରେ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର, ଦୁର୍ବଳକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଓ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି କରିବା ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆ ଯାଇ ନ ଥିଲା । ପୁଣି ଏଇ ଶାସନରେ ନିମ୍ନ କର୍ମଗୁଣ୍ଡମାନେ (ଯାହାଙ୍କୁ “ମରାଠି” ବା “ବର୍ଗୀ” କୁହା ଯାଉଥିଲା) ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ଦେଶବାସୀଙ୍କର ସବୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି ନ ଥିଲେ । ଏଇ କେତେକ କାରଣରୁ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଏକାବେଳେ ଲୋପ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା ।

(୧୨) ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୧୮୦୩ ଅବତାର ଆଜପୁକା ଅର୍ଥାତ୍ ଇଂରାଜମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଅଧିକାର କରିବା ଦିନଠାରୁ ଆଜପୁକା ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳା, ବୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିରେ କି କି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି ତା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ବସ୍ତୁରେ ବସ୍ତୁତତ୍ତ୍ୱରେ ଲେଖିବା ଅବାବଶ୍ୟକ । ଏହି ସମୟର “ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ” ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସ-ଲେଖକ ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ଇଂରେଜ ଶାସନ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶା ବନ୍ଦରମାନ ପ୍ରାୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ରମେ ଲେପ ପାଇଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ବନ୍ଦରମାନଙ୍କରେ ଅମଦାନି ଓ ରପ୍ତାନୀ ବଢ଼ିଛି; ମାତ୍ର ତାହାପୂର୍ବ ବିଦେଶୀଙ୍କ ମୂଲଧନ ଏବଂ ଜଳ ଓ ସ୍ଥଳ-ଯାନରେ ପର୍ଯ୍ୟଟିତ । ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ତହିଁରୁ ଲାଭ ପ୍ରାୟ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।” × × “ଓଡ଼ିଶା ବସ୍ତୁ ଲୋକରେ ଇଂରେଜ ବଣିକମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଅଳ୍ପ କରିଥିଲେ ; ମାତ୍ର କ୍ରମେ ବିଦେଶୀ କଳ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଓଡ଼ିଶାର ବସ୍ତୁ ବ୍ୟବସାୟ ଲେପ ପାଇଲା । ତେବେ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ମୃତି ଓଡ଼ିଶାର ବସ୍ତୁ ବ୍ୟବସାୟ କେନ୍ଦ୍ର-ମାନଙ୍କରେ ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବନ୍ତ ଅଛି ।” *

“ଇଂରାଜି ରାଜତ୍ୱରେ ଭାରତର ଭଲତା” (Progress of India under British Government)—ଏହି ଶିରୋନାମା ତଳେ ଅମେରିକାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଐତିହାସିକ-ଗଣ ଲେଖିଛନ୍ତି “Under British rule, the inhabitants of India made considerable progress in European civilization.” ଘରେ ଭାରତରେ ରେଳ, ଡାକ, ସ୍କୁଲ କଲେଜ, କୋର୍ଟ କଚେରୀ ପ୍ରଭୃତି କିପରି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ଓ ତତ୍ପରା ଦେଶବାସୀ କି କି ସୁବିଧା ପାଇଲେ, ସେ କଥାସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସରିଶେଷରେ ସେମାନେ ଲେଖିଛନ୍ତି :—

“Of course, Great Britain’s primary reason for ruling India was to promote British business, not Indian education. ‡ (italics mine).

* “ଭୂଲ ଇତିହାସ”—୩୩୩-୩୩୪ ପୃଷ୍ଠା

‡ “Modern History” by Hayes & Moon (America) P. 670.

ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଭାରତ ତଥା ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରାଜୀ ରାଜତ୍ବ ସମୟରେ ଶିଳ୍ପ-କଳାର କୌଣସି ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଛି ବୋଲି କିଏ କଣ୍ଠାପ କରବ ? ଅବଶ୍ୟ ଆମ ବଜାରରେ ଅଜିକାଲି ସହସ୍ରାଧିକ ପଣ୍ୟ ଦୋକାନ ଖୋଲିଛି; କିନ୍ତୁ ମେ କୌଣସି ଦୋକାନ ଦେଖିଲେ ପୁଷ୍ପ ଜଣାଯିବ ଯେ, ଏଇ ଦୋକାନଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ଲୁଗା, ବସନ, ବହୁ, ପେଡ଼ି, ସୁନା ରୂପାର ଅଳଙ୍କାର, ଏପରିକି ଯୋଡ଼ା, ଛତା, କଲମ, ଦୁଆର ପ୍ରଭୃତି କେବଳ ସୁସ୍ବେଚ୍ଛ, ଅମେରିକା, ଜାପାନ କିମ୍ବା ଚୀନ ଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛି ! ଆମ ଦେଶର ସହସ୍ର ବାବୁମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ସୁଦର ଓ ସୌଖିନ ବିଦେଶୀ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ଅତି ଶସ୍ତା ଓ ପୁରୁଧାରେ ପାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଏ “ବିଦେଶୀ ଅଦର” ଯୋଗୁଁ ଆମ ଦେଶର ‘କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ’ଜାତ ସବୁ ପ୍ରକାର ଜିନିଷ ଅଜି ଦେଖିବାକୁ ସ୍ବପ୍ନସ୍ବର ଲଗୁଛି ଏବଂ ଆମ ଦେଶର ପାଟକକୁଳ ଅଜି ଦେଶ ବିଦେଶ ଯାଇ କୁଲି କାମ କରନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ଆବଶ୍ୟକତା

“Cottage industries are necessary, not only as a balancing factor to agriculture, but also to ensure against the uncertainties of agriculture. It is a skittish occupation and always requires to be balanced if the cultivator is to lead a certain life.”

Wolfe—

“Without cottage industry the Indian peasant is doomed. He cannot maintain himself from the produce of the land. He needs supplementary industry.”

Gandhi—

୧ । ଉତ୍କଳ ଗୋଟିଏ କୃଷିପ୍ରଧାନ ପ୍ରଦେଶ ବୋଲି ସୂଚେ କୁହାଯାଉଛି । “ଧାନ” ଏଠା କୃଷକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବାର୍ଷିକ ଫସଲ । ଧାନ ବ୍ୟତୀତ ଅଜିକାଲି ଆମ ଦେଶର କୃଷକମାନେ ଅଣ୍ଟା, ମୁଗ, ବିରି ଓ ମାଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ରବ ଫସଲ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅତି କମ୍ ଦେଖାଯାଏ । ଅଧିକାଂଶ କୃଷକ କେବଳ

ଧାନକୁ ଗଣ୍ଠିଧନ କରି ସମୁଦ୍ର ରହନ୍ତି । ଯଦି ସମୟରେ ଅଳ୍ପ ବା ଅଳ୍ପବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଧାନ ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହୁଏ, ତେବେ ବିଜୁଳର କୃଷକମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଜଗତ ଅନ୍ଧାର ଦିଶେ । ଧାନ ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ସେମାନେ ବର୍ଷେକାଳ ଯେ ଭୋକେ ଓପାସେ ଦିନ କାଟନ୍ତି ସେତିକି ନୁହେଁ, ତା ସାଙ୍ଗକୁ “ସାହୁକାର”ର ଋଣ, “କମିଦାର”ର ଖଜଣା, ପିଲାଛୁଆଙ୍କର ଦେହ ପା ହେଲେ ଔଷଧମୌଷଧ, ନିଜର ଲଗାପଟା, ପାନମସଲ ପ୍ରଭୃତି ଓ ପିଲାଙ୍କ ପାଠଶାଳା ଏବଂ ସବୋପରି ଗାଁରେଦା, ବିବାହ ବ୍ରତ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାର ସର୍ବପଟାଣି ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ଶାଢ଼ୀ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସ୍ୱା ବାଦ ଆରବର୍ଷର ବହନ-ପାତ, ଗୁଣବେତ୍ତସା ଖର୍ଚ୍ଚ, ହଲ ମୂଲ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଯୋଗାଇବାକୁ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଲୋକ ତା ନିଜ ନିର୍ଭୁକ୍ତି ତା ଦୋଷରୁ କିମ୍ବା ପ୍ରାକୃତିକ ଦୁର୍ଘଟଣା ଯେ.ଗୁ.ଗୋଟିଏ ବର୍ଷର ଧାନ ଫସଲ ନଷ୍ଟ କରେ, ସେ ଯେ ଅର ବର୍ଷକୁ କେବଳ କାଙ୍ଗାଳ ହୁଏ, ଏହାର ଜୀବନ୍ତ ଉଦାହରଣ ଓଡ଼ିଶାର ଯେ କୌଣସି ପଞ୍ଚାରେ ଦେଖିବାକୁ ପାରି । ଆମ ଦେଶ ଗୁଣିକର ଏଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କେବଳ “ଏଠାର ଏକଫସଲିଆ” ଧାନ ଫସଲ ଯୋଗୁଁ ଯେ ଘଟୁଛି, କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଭାରତ ତଥା ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶପରି ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏକାଧିକ ଫସଲ ହେଉଥିଲେ ଆମ ଦେଶ କୃଷକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଏତେ ଶୋଚନୀୟ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ — ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ ।

କମି ଗୁଣ କର ମଞ୍ଜି ବୁଣିବା ଠାରୁ ଧାନ ଫସଲ ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ଆମ ଦେଶ ଗୁଣିମାନେ ବର୍ଷର ୨ । ୭ ମାସ ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ୫ । ୨ ମାସ ସେମାନଙ୍କର ଅଦୌ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥାଏ । ସେ ସମୟରେ ସେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା (unemployed) ହୋଇ ବସିରହନ୍ତି । ଏପରି ବସିରହୁବା ସମୟରେ ଆମ ଦେଶର କୃଷକମାନେ ଯେ କୌଣସି “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” କରି ତଦ୍ୱାରା ମାସିକ ୮ । ୧୦ ଠାରୁ ୨୦ । ୨୫ ଟଙ୍କା ଯାଏ ରୋଜଗାର କରିପାରନ୍ତି । ଏଇ କାରଣରୁ ଏ ଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର ।

୨ । ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ବନ୍ୟା-ପ୍ରାଣିକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବନ୍ୟା ହେଉଥିବାର ପୁରୀ ଜଣାଯାଏ । ‘ରାଜନୈତିକ ଓଡ଼ିଶା’ ବା ମୋଗଲବନ୍ଦର ତିନୋଟି ଜିଲ୍ଲାରେ (ପୁରୀ, କଟକ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ଓଡ଼ିଶାର ସବୁ ନଦୀ ମୁହାଣଗୁଡ଼ିକ ଅଛି । ଅଜିକାଲି ଏଇ ନଦୀମୁହାଣ ଓ ନଦୀଗର୍ଭଗୁଡ଼ିକ ପୋତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ପୁଣି ବର୍ଷା ଦିନରେ ଏଇ ନଦୀଗୁଡ଼ିକରେ

ପ୍ରବଳ ପ୍ରୋତସହ ପାଣି ନହୁଯାଏ । କ୍ଲର ବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ତେତେ ସୁଦୃଢ଼ ନ ଥିବାରୁ ଏବଂ ମୁହାଣ ଦେଇ ପ୍ରଚ୍ଚର ପାଣି ଯାଏ ନ ଥିବାରୁ ନଦୀର ଉଦ୍‌ବୃଦ୍ଧ ପାଣି ବନ୍ଧ ଦେଇ କ୍ଲସ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ଜମିରେ ମାଡ଼େ । ଫଳରେ ବନ୍ୟା ହୁଏ । ଏହି ବନ୍ୟାର ବିଶେଷ ପ୍ରତିକାର କରିବା ପାଇଁ ସରକାର ୧୯୨୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଯେଉଁ ବନ୍ୟା ବିଶାରଦ କମିଟି (Expert Committee on Floods) ବସାଇଥିଲେ, ସେହି କମିଟି ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବନ୍ୟା ଅଞ୍ଚଳ ବୁଲି ଦେଖିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ “ବନ୍ୟା” ଗୋଟିଏ ପ୍ରାକୃତିକ ଘଟଣା ଥିବାରୁ ତାର ଗତିଶେଷ କରିବା କୌଣସିପ୍ରକାର ସହଜ ନୁହେଁ ବୋଲି ଏହି କମିଟି ମତ ଦେଇଥିଲେ । *

ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବନ୍ୟା ଯେ କାଳ କାଳକୁ ଥିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହି ବନ୍ୟା ଯୋଗୁ ଓଡ଼ିଶାର ଫସଲ ବାରମ୍ବାର ନଷ୍ଟ ହେଉଥିବ ଓ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଜା ବାରମ୍ବାର ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟଗ୍ରସ୍ତ ହେଉଥିବେ । ଏହି କାରଣରୁ ଓଡ଼ିଶାର କୃଷକମାନେ କେବଳ କୃଷି ଉପରେ ବିଶେଷ ନିର୍ଭର ନ ରଖି କୃଷି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ‘କୁଟୀର ଶିଳା’ ଦ୍ଵାରା ଧନୋପାର୍ଜନ କରିବା-ପାଇଁ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ । ତା ନ ହେଲେ ଏ ଦେଶର ଏହି ଘାତ ଅବସ୍ଥା ଆଦୌ ଦୂର ହେବା ସମ୍ଭବପରି ନୁହେଁ ।

୩ । କୃଷକ ପକ୍ଷକୁ ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଅକର୍ମୀମାନେ ଅଛନ୍ତି । ଆଜିକାଲି ପୁଅବୀର ସବୁ ଆଡ଼େ ଅର୍ଥୁକ ଦୁଃସ୍ଥିତି ଦେଖା ଯାଉଛି । ଏହି ଦୁଃସ୍ଥିତି ଯୋଗୁ କୌଣସି ସରକାର ନୂତନ ନୂତନ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଖୋଲି ତହିଁରେ ଦେଶର ଏହି ଅକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ପାଇଁ ନାହାନ୍ତି । ଏହି ଅବସ୍ଥା ଯେ ଅଭାବ କେତେ ବର୍ଷ ଯାଏ ରହିବ, କହିବା ସହଜ ନୁହେଁ । କାଳେ ଅର୍ଥୁକ ଦୁଃସ୍ଥିତି ଭଲ ହେଲେ ସରକାର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଖୋଲି ଗୁଳିର ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଇପାରନ୍ତି, ଏପରି ଭାବ ଭାବ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବା ଆଦୌ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ । ସରକାରୀ ଗୁଳିର ଖଣ୍ଡିଏ ପାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା

* It is pointed out that Orissa is a deltaic country. But floods are nature's method of building new land by the deposit of silt, and that it is useless to attempt to thwart this process.

Extracts form the findings of the “Expert Committee on Floods” 1927.

ତଦ୍ଭାବ ଅଦାୟ ହେବା ଧରି ନିଜର ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ନିଅଣ୍ଟ ହେବ । ପୁଣି ଏ ଦୃଷ୍ଟିର ଦେଖି ସରକାର ଯେପରି ବ୍ୟୟସଂକୋଚ (Retrenchment) କରନ୍ତି, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କରି ନିଜର ସମସ୍ତ ଅଭାବ ଦୂର କରିବାପାଇଁ ଅଣା କରିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେପରି ଶକ୍ତି ଏ ଚାକିରୀ ଯାଇବାପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ଅଣା କରି ରହନ୍ତି, ଯଦି କୌଣସି ଅସୁବିଧାବଶତଃ ସେଇ ଚାକିରୀ ଶକ୍ତିକ ନ ମିଳେ, ତେବେ ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହତାଶ ହେବାକୁ ମଧ୍ୟ ହେବ । ଏପରି କି କେତେ ଜଣ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଏଇ ଚାକିରୀ ମୋହରେ ପଡ଼ି ହତାଶ ହୋଇ ଅସୁବିଧା କରିଥିବାର ଅନୁମାନେ ଜାଣି ।

ଏପରି ଏକାଧିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ଦେଖିଲେ ଆଜିକାଲି ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୃତୀର ଶିଳ୍ପ ଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ତହିଁରେ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଅକର୍ମୀଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶବାସୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନେ କରୁଁ । ତଦ୍ଭାବ ଅର୍ଥକ ଚିନ୍ତା ଦୂର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶର ଅକର୍ମୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ହେବ; ପୁଣି ଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ଦେଖି ବା “ସୁଦେଶୀ” ଜିନିଷର ବ୍ୟବହାର ବଢ଼ିବ । ଆଜିକାଲି ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ସୁଦେଶୀ ଜିନିଷର ଆଦର ଯେପରି ଦିନୁଦିନ ବଢ଼ୁଛି, ଏଇ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମର କୃତୀର ଶିଳ୍ପାଗାରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକର ମଧ୍ୟ ଆଦର ବେଶ୍ ବଢ଼ିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

୪ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅତି ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ବଢ଼ୁଅଛି । ଏପରି କି, କୌଣସି କୌଣସି ଠାରେ ଶତକର ୧୦ ହୁଏତରେ ଏଇ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଥିବାର ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରୁ ଜଣାଯାଏ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ସଂଖ୍ୟାବୃଦ୍ଧିର କୌଣସି ଅଭାବ ନାହିଁ । ଗତ ୧୯୨୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜନଗଣନାରୁ ଦେଖାଯାଉଥିଲା ଯେ, କେବଳ ରାଜନୈତିକ ଓଡ଼ିଶାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ୪୯୭୮୮୭୩; ମାତ୍ର ୧୯୩୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଗଣନା ବେଳକୁ ଏଇ ସଂଖ୍ୟା ହୋଇଥିଲା ୫୩୦୭୧୪୨ ଅର୍ଥାତ୍ ଦଶବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ୩୩୧୨୬୯ ଜଣ ଅଧିକ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶରେ ବନ୍ୟା, ମଡ଼କ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଘର କରି ରହିଛି, ସେଠାରେ ଯଦି ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ତେବେ ସେଇ ଅଧିକା ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ଖାଦ୍ୟପେୟ ନ ଥିଲେ କେବଳ ଖାଦ୍ୟପେୟ ସଂଗ୍ରହପାଇଁ ସେଠାର ବୟସ୍କ ଲୋକମାନେ ଦେଶ ବାହାରେ ଯାଇ କୁଲି କାମ ଖଟିବା ଅସ୍ଥାୟୀକ ନୁହେଁ । ଓଡ଼ିଶାରେ

ଦାହାହିଁ ଘଟୁଛି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ କଲିକତା, ଆସାମ ଓ ବେଙ୍ଗଲ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଗାନ୍ଧିବାଦୀଙ୍କ କରୁଅଛନ୍ତି । ଇଞ୍ଜାମ୍ବ ଏ ଦେଶର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଦିନଦିନ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । ଏଇ ଅଧିକା ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣ ଜମିବାଡ଼ ନାହିଁ । ଜମିବାଡ଼ ଅଭାବରେ ଏଠାରେ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପୀଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଯେଉଁମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଭାବରେ ବିଦେଶ ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନିଜର ଗାନ୍ଧିବାଦୀଙ୍କ କରୁପାରନ୍ତି । ଏଥିଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶରେ କେତୋଟି ମହତ୍ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

(୫) ଶିକ୍ଷିତ ଓ କାର୍ଯ୍ୟମୟ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଦେଶର ଉତ୍କଳ ବା ଅବନତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ । ସୁରୋପର ଡେନମାର୍କ, ସ୍ୱିଟ୍ଜରଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆଜି ପୃଥିବୀରବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଛି କେବଳ ସେଠା ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ ନେଇ । ସେଇ ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାପରି ହେବ । ସେଠାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସେଇପରି ବଢ଼ି ଅଟେ । ତଥାପି ସେ ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଏତେ ଉତ୍କଳ କରିବା କିପରି ? କେବଳ ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପନା ଯୋଗୁଁ । ସେଠାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ନିଜ ଦେଶର ଭାଗ ଉତ୍କଳ ଦିଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କୁ କେବେ ବନ୍ଦ କରି ନାହିଁ । କେବଳ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ପ୍ରଚୁର ଧନୋପାର୍ଜନ କରନ୍ତି ଓ ଇଞ୍ଜାମ୍ବ ଦେଶର ଉତ୍କଳ ହୁଏ । ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପ୍ରଜା ପ୍ରବାସରେ ରହି କୁଳି କାମ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆଣି ଏ ଦେଶର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ପେଟପୁରା ଖାଇବାକୁ ଯୋଗାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ନାନା ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ତା ହେଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଧନ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟା ଅତିରେ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ସମକକ୍ଷ ହେବ ।

ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପୀଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ରାଜନୈତିକ (Political) ଗଢ଼ ବାରି ସରକାର ବାଧା ଦେବେ ବୋଲି ଆଶା କରିବା ଅନୁଚିତ । କାରଣ ଏ ଦିଗରେ ଭାରତ ସରକାର ଏକାଧିକ ଘୋଷଣା କରି କହୁଛନ୍ତି ଯେ, ଯେତେ ଦିନଯାଏ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” ସ୍ଥାପନ କିମ୍ବା ସ୍ୱଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ବହୁଳ

ପ୍ରସ୍ତୁତ ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ରାଜନୈତିକ ଗଣ ମିଶି ନ ଥାଏ, ସେତେ ଦିନଯାଏ
ସରକାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଧା ଦେବେ ନାହିଁ । *

ଅତଏବ

(୧) ଦେଶର କୃଷକମାନଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଦୁଃସ୍ଥିତି ଦୂର କରି ସେମାନଙ୍କର ଅବସର
ସମୟର ସ୍ୱାଧୀନତା କରାଯାଉ,

(୨) ଦେଶର ଶିଳ୍ପ ଓ ଅଶିଳ୍ପ ଅବସ୍ଥାମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗାଇ ସେମାନଙ୍କର
ଜୀବିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଉ,

(୩) ଦେଶର ପ୍ରବାସୀ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଣି ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନତା
କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାବେ ପ୍ରଦେଶର ଆର୍ଥିକ ଦୁଃସ୍ଥିତି ଦୂର କରିବା ପାଇଁ,

(୪) ବନ୍ୟା, ମହକ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ଦେଶର ଦାନଦରଦ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
‘ସ୍ୱଦେଶୀ’ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ତିଆରି କରିବା ସେମାନଙ୍କର “ଅଳକପୁ” ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ,
ପରଶେଷରେ

(୫) ଦେଶର କଞ୍ଚାମାଲ (Raw Products) ଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱାଧୀନତା କରାଯିବ
ଦେଶରେ ପ୍ରଚାର ପରିମାଣ “ସ୍ୱଦେଶୀ” ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଶାର ବର୍ତ୍ତମାନ
ସ୍ଥାନରେ ନାନାପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ ।

୦୦୦୦୦୦୦୦

ଉତ୍କଳରେ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ”ର ସୁବିଧା

ଯେ କୌଣସି ‘କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ’ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚାର ପରିମାଣ କଞ୍ଚା
ମାଲ (Raw Products) ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେବ । ମନେ କରନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି
ଗୁଡ଼ିକ, ମଶିନା, ବେଲେପା କିମ୍ବା ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରକାର ତେଲ ପ୍ରଭୃତିର ଶିଳ୍ପ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା

* The Govt. of India, in the recent communique have given their sanction for the movement provided it is not made to serve as a cloak for the carrying on of the Civil Disobedience campaign.

[Circular issued by the “Buy India league” of
Madras. A. B. P. 2-6-32]

କରୁ । ତେବେ ସେଇ ସେଇ ଶିଳ୍ପପାଇଁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଏଣି ଖୋଷା, ମିଶିଣା ଗାସ, ବାର୍ଜିଶ କମ୍ପା ବହୁଳ ପ୍ରକାର ତେଲର ମଞ୍ଜି (ଯଥା—ଗବମଞ୍ଜି, ଟୋଲମଞ୍ଜି, ନିମ୍ବମଞ୍ଜି, କରଞ୍ଜି ମଞ୍ଜି ପ୍ରଭୃତି) ପ୍ରଥମେ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେବ । କଞ୍ଚାମାଲ ପ୍ରଭୃତି ପରିମାଣ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କରା ଯାଇପାରେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଡେଜାଭରେ ଅନୁମାନକର ଅବଶ୍ୟକ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଜିନିଷ ତଥାବି କରିବାପାଇଁ ପ୍ରଭୃତି ପରିମାଣ କଞ୍ଚାମାଲ ମିଳେ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏପରିକି ଅନୁମାନକର ନିତାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟକ ଜିନିଷ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଲଣ୍ଡନ, ଘଡ଼ି (watch) କରସିନା, ଫର କଲମ (Fountain pen) ଓ ଅନ୍ୟ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଜିନିଷକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅନ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରକାର ଜିନିଷ ତଥାବି କରିବାପାଇଁ ଆମ ଦେଶରେ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏତକ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ନେ, ଏପରିକି ଆମର କି ରଜା କି ପ୍ରଜା କେହି ଏ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥାନୀୟ ସର୍ବସ୍ୱାଧୀନତା କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କର ନାହାନ୍ତି ।

ପାଠକମାନଙ୍କର ମନେ ଥିବ, କିପରି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶାର ସବାଦପତ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଡ଼ଜାତର ଜଙ୍ଗଲ ବା ବନଜାତ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ନିଲମ କରିବାପାଇଁ ବଞ୍ଚାପନ-ମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ଏଇ ବଞ୍ଚାପନ ତାଲିକାଗୁଡ଼ିକରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରକାର କଞ୍ଚା ମାଲ (ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଦିଆଯିବ) ମିଳେ ଏବଂ ଏଇ କଞ୍ଚାମାଲ ଏତେ ପ୍ରଭୃତି ମିଳେ ଯେ ଏଇଗୁଡ଼ିକୁ ବିକ୍ରି କରି ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନେ ସେମାନଙ୍କ ବାର୍ଷିକ ଆୟରୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଟଙ୍କା ପାନ୍ତି । ହାତୀହାତୀ ୧୫ । ୨ କୋଟି ଟଙ୍କା କେବଳ ଏଇ କଞ୍ଚାମାଲଗୁଡ଼ିକୁ ନିଲମ କରିବାଦ୍ୱାରା ପଦ ଅଦାୟ ହୁଏ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଏଇ ଦେଶରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କଲେ ତହିଁର ୨ । ୪ ଗୁଣ ଟଙ୍କା ଅଦାୟ ହୋଇପାରେ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତଥାପି ଆମ ଦେଶର କୌଣସି ଦେଶପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । *

* ଅବଶ୍ୟ ଦୁଇବର୍ଷ ତଳେ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ନବୀନ ମହାରାଜା ବାହାଦୁର ନିଜ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ସୁଦୂରସା ନିମନ୍ତେ ନିଜ ରାଜଧାନୀରେ ଗୋଟିଏ “ଶିଳ୍ପ ସଦନ” ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ତଦ୍ୱାରା ସେ ରାଜ୍ୟର ଅନେକ ଅକର୍ମୀ ସୁବିଧାରେ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରାଉଛନ୍ତି । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅନୁକରଣରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନେ ଏକାଧିକ ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଆଶା କରାଯାଏ ।

ଅଛି, ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା ଏଇ କଞ୍ଚାମାଲର କିପରି ସଫ୍ଟବ୍ୟବହାର ହୁଏ ଜାଣନ୍ତି ? ଏଇ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ନିରାମ କରୁଥିବାରୁ କଲିକତା, ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଓ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଧନୀ ମହାଜନମାନେ ଆସି ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଏଇ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ କିଣି ନିଅନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ତହିଁର ସଫ୍ଟବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ କେତେ ଜଣ ମହାଜନ ଏଇ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ନିରାମ ଧରନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତହିଁର କୌଣସି ବିଶେଷ ସଫ୍ଟବ୍ୟବହାର ନ କରୁ ସେଇ ବିଦେଶୀ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ବିକ୍ରି କରନ୍ତି । ତଦ୍ୱାରା ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ମହାଜନ ଓ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ବିଶେଷ ଲଭବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାନୀୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଅଶୁମାର ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅନେକ ସମୟରେ ଗଡ଼ଜାତର ଏଇ ଜଙ୍ଗଲ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀ ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା କାମ କରନ୍ତି । କେତେକ ଗଡ଼ଜାତରେ ଏମାନଙ୍କର ପରିଶ୍ରମ ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ଖୋରାକ ଦିଆଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଆଉ କେତୋଟି ରାଜ୍ୟରେ ଏମାନେ (ପ୍ରଜାମାନେ) କେବଳ ବେଠି ଖଟି ନିରାଶ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଝାଲବୁଢ଼ା ପରିଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ କଞ୍ଚାମାଲ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ଥାଏ, ସେ ସବୁ ବିଦେଶୀ ମହାଜନଙ୍କ ଗୋଦାମକୁ ଯାଏ; କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ତଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲଭବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଗଡ଼ଜାତ ବ୍ୟତୀତ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ କଞ୍ଚା ମାଲର କୌଣସି ଅଭାବ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର କଞ୍ଚାମାଲ ମିଳେ, ଯାହା କି ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଦୌ କୌଣସି ଶିଳ୍ପରେ ଲଗାଇବା ଶିକ୍ଷା କରି ନାହିଁ । ଏପରି କେତୋଟି ଜିନିଷ ଅଛି (ଯଥା—କଥ, କନକା, ଗୁଣ୍ଡୁରା ଇତ୍ୟାଦି), ଯାହାକୁ କେବଳ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତହିଁର ସାମାନ୍ୟ ସଫ୍ଟବ୍ୟବହାର ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତହିଁର ସଫ୍ଟବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ସେଠା ଅଧିବାସୀମାନେ ଆଦୌ ଶିକ୍ଷା କରି ନାହାନ୍ତି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା କଞ୍ଚାମାଲଗୁଡ଼ିକର ସଫ୍ଟବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ଆମ ଦେଶର ରାଜା, ମହାରାଜା ଓ ଧନକୁବେରମାନେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଦରକାର । ତା ହେଲେ ଆମ ଦେଶର କଞ୍ଚାମାଲଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଆମର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ କରିବା ସୁବିଧା ହେବ, ଦେଶର ଗରିବ ଓ ଅକର୍ମୀମାନେ ଏଇ ଶିଳ୍ପାଗାରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଜୀବିକା-ର୍ଜନ କରିବେ ଏବଂ ଦେଶରେ ଅଜିକାଲି ପରି ବିଦେଶୀ ମାଲ ବଦଳରେ କେବଳ ‘ସ୍ୱଦେଶୀ’

ଜନସ୍ତର ବ୍ୟବହାର ବଢ଼ିବ । ଅମ ଦେଶରୁ କଞ୍ଚାମାଲ ନେଇ ବିଦେଶମାନେ ନାନା ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟମାନ କରି ପ୍ରଚୁର ଧନୋପାର୍ଜନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ସେଇ କଞ୍ଚାମାଲଗୁଡ଼ିକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ବ୍ୟବହାର କରି ତତୋଽଧିକ ଧନବାନ୍ ହେବା, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ

ଉତ୍କଳରେ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” ସ୍ଥାପନ କରିବା ଅବଶ୍ୟକ କଣ ଓ ତା କରିବା ପାଇଁ କି କି ସୁବିଧା ଅଛି, ସେ କଥା ପୂର୍ବ ଦିଗ୍ଠି ଅଧ୍ୟାୟରେ କୁହା ଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ

(୧) ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ,

(୨) ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏବଂ

(୩) ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ପାଇଁ କି କି ପ୍ରକାର ‘କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ’ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ପାରେ, ସେ କଥା ନିମ୍ନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ । (ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, କେବଳ କଞ୍ଚାମାଲକୁ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ କରାଯାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ସବୁପ୍ରକାର କଞ୍ଚାମାଲ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ମିଳିପାରେ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଏ ଦିଗରେ ବଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ କେଉଁ କେଉଁ ପଦାର୍ଥ କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ ତା ସ୍ଥର କରି ସେହି ସେହି ପଦାର୍ଥର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନରେ କରିବା ପାଇଁ ଯତ୍ନ କରିବ । ଏ ଦିଗରେ ବଶେଷ ସୁବିଧା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏଇ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏଇ ବିଷୟ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ଭାଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯିବ ।)

(୧) ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ:—ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଡ଼ଜାତରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କଞ୍ଚାମାଲ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ମିଳେ । ସୁବିଧାନୁସାରେ ଏକ ଏକ ପ୍ରକାର କଞ୍ଚାମାଲ ସବୁ ଗଡ଼ଜାତରୁ ଏକତ୍ର କରି ଗୋଟିଏ ଦିଟା ବଡ଼ ଧରଣର ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ପାରେ କିମ୍ବା ଜନସ୍ତ ସଦୃଶ ପ୍ରଚୁର ଆସ, ତେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଡ଼ଜାତରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କରି ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଜନସ୍ତ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଥାନୀୟରେ ଏଇ ଜନସ୍ତର ଶିଳ୍ପ କରିବା ପୂର୍ବରୁ କେତେ ଜଣ ବିଦେଶୀ

ବିଶେଷଜ୍ଞ (Expert) ମାନଙ୍କୁ ନିୟୁକ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ, ତା ନ ହେଲେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଗୁରୁରୂପେ କରି ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କାଳ କାଳକୁ ଏଇ ବୈଦେଶିକ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କୁ ରଖିବା ଇଚ୍ଛା ନ କରି ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିଜ ରାଜ୍ୟର ଏକାଧିକ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଶେଷଜ୍ଞ କରାଇବା ଯତ୍ନ କରିବାକୁ ହେବ । ଗଢ଼ଜାତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପଶାଳା-ମାନ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ସେଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ନିଜର ଜୀବିକାର୍ଜନ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦରରୂପେ କରିପାରିବେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଅତି ବିଦେଶ ଯାଇ କୃଲିକାମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଘରେ ଅକର୍ମୀ ହୋଇ ବସିବା ଦରକାର ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ଗଢ଼ଜାତରେ କି କି ପ୍ରକାର କଷ୍ଟ ମାଲ ମିଳେ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ କି କି ପ୍ରକାର କୃଷିର ଶିଳ୍ପ କରା ଯାଇପାରେ, ତାହା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯିବ ।

(କ) ଗୋରୁହାତ—ଗୋରୁ ହାତରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଖଟ ବା ସାର ତିଆରି ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୁପ୍ତ ଜମିରେ ଏଇ ଖଟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଗୋରୁହାତକୁ ଉତ୍କମ୍ବରୂପେ ଗୁଣ୍ଡି କଲେ ତା ଖଟ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଖଟ ବ୍ୟତୀତ ହାତଗୁଣ୍ଡି ଚିନି (Sugar) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଭାରତରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରାୟ ୯୦ ହଜାର ଟନ୍ର ହାତ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ଧାନ ଫସଲ ପାଇଁ ହାତଗୁଣ୍ଡିର ଖଟ ବିଶେଷ ଦରକାର ହୁଏ ବୋଲି କୃଷିବିଶାରଦ୍-ମାନେ କହନ୍ତି ।

(ଖ) ଚମଡ଼ା—ଗାଈ, ଗୋରୁ, ଘୋଡ଼ା, ମହୁଷ, ଛେଳି, ବାଘ, ଭାଲ, ହରିଣ, ଶମ୍ବର ଓ ଗୋଧୂ ପ୍ରଭୃତି : ଜୀବର ଚମଡ଼ା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଢ଼ଜାତରେ ମିଳେ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଉତ୍କମ୍ବରୂପେ ସଫା କରି ଚିକ୍କଣ କରାଇଲେ (Tanning) ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ଯୋତା, ଚମଡ଼ା ବ୍ୟାଗ, ପଞ୍ଜି, କାଲ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଥି-ପାଇଁ ଯେଉଁ କାରଖାନା (ଶିଳ୍ପାଗାର) ଦରକାର, ତହିଁରେ ଶହ ଶହ ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଜୀବିକାର୍ଜନ କରପାରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର କୁଳଚୂକ ମଧୁବାବୁ (ମି. ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ଏମ୍. ଏ., ସି. ଆଇ. ର) ବହୁବର୍ଷ ଯାଏ ଯେଉଁ ଚମଡ଼ା କାରଖାନା (Utkal Tannary) ଖୋଲିଥିଲେ, ତହିଁରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶତାଧିକ ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଜୀବିକାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏହି କାରଖାନାକୁ ନେଇ ମଧୁବାବୁ ସୁଦୂର ଆମେରିକା ଓ ଯୁରୋପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଟେକ ରଖାଇଥିଲେ ।

['କ' ଓ 'ଖ'—ଏ ଦିଗ୍‌ଠି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଅସଂଖ୍ୟ କଳ, ଶିଳ୍ପ, ପରଦା ଓ ଗାଦିବା ପ୍ରଭୃତି ଆଦମ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ଅଳ୍ପେଶ୍ୱର ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଦିଗ୍‌ଠି ଶିଳ୍ପ କରିପାରନ୍ତି । ନୈଷ୍ଠିକ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକ—ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପାଣ୍ଡ, ତମ ପ୍ରଭୃତି—ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଜଳ୍ପା-ପ୍ରକାଶ କରିବେ । ସେପରି ଜାତିର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ କମ୍ ନୁହେଁ । ଅଜ୍ଞକାଳି ଏହି ଲୋକମାନେ ନିଜ ଦେଶରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ପାଇ ଆସାମ ଗୁରୁଗୁରୁରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଯାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନ ୮ । ୧୦ ହଜାର ଆଦମବାସୀ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଜୟପୁରରୁ ଆସି ମାଉସୀବାର ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରୁ ଜଣାଯାଏ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଦିଗ୍‌ଠି ଶିଳ୍ପୀଗାର ଖୋଲିଲେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ଏହି ଆଦମବାସୀମାନେ ସେଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଜୀବିକାର୍ଜନ କରିନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କର ବିଦେଶ ଯିବା ବନ୍ଦ ହୁଅନ୍ତା ।]

(ଗ) ଶିଙ୍ଘ (Horn)—ଗାଈ, ଗୋରୁ, ହରିଣ ଓ ଶମ୍ବର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଶିଙ୍ଘ ସଂଗ୍ରହ କରି ଉତ୍କଳ ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପାନୀୟ, ପେଡ଼ି, ପଟା, ଛତ୍ରି, ଖଟୁଳି, ଶୁରବେଣ୍ଡୁ, ଛୁରବେଣ୍ଡୁ, ଖେଳନା ଛବି, ବୋତାମ, ଠାକୁର ପ୍ରତିମା ପ୍ରଭୃତି କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଶିଙ୍ଘ ଏ ଦେଶରୁ କଳିକତା, ମାଦ୍ରାଜ ଓ ସୁରାଟ୍‌ରେ ଜମିନୀ, ବାଲିଶ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ଆମ ଦେଶରୁ ଶିଙ୍ଘ ନେଇ ଜମିନୀ ଦେଶ ଓ ଜାପାନମାନେ ଛତ୍ରିବେଣ୍ଡୁ, ଶୁରବେଣ୍ଡୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇ ପୁଣି ଆମ ଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରି ବହୁମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରି କରନ୍ତି । ଏହି ଶିଙ୍ଘ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ କାରଖାନା ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ଉତ୍ତମାଦି ଦିଆଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ କିଛି ଉତ୍କଳ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଏହି ଶିଳ୍ପ ଯେ କୌଣସି ଜାତିର ଲୋକ କରିପାରନ୍ତି, ଏହା କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଜାତି ବା ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆସତ୍ର ଉଠିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

(ଘ) ହାତ୍ତିବାନ୍ତ — ହାତ୍ତିବାନ୍ତ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ଉଚ୍ଚଦାସପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ହାତ୍ତିର କାରବାର ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜାମାନେ ସୂକ୍ଷ୍ମପାତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ହାତ୍ତି ରଖୁଥିଲେ । * “ମହାଭାରତର କୁରୁପାଣ୍ଡବଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ କଳିଙ୍ଗ ସେନା

* “Elephants were specially bred for the royal forces of which they formed a prominent part.”

[Rock Edict XII of Asoka. P. D. G. P. 23]

କୌରବ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । X X କଳିଙ୍ଗରୁ ୨୦ ହଜାର ରଥ ଓ ପଦାତ୍ମ ସମାନ ହାତୀ ୧୦ ହଜାର ଯାଉ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ।* ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନସାଂ ତାଙ୍କର ଭ୍ରମଣବୃତ୍ତାନ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ହାତୀର କାରବାର କଥା ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ‡ କଥିତ ଅଛି ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ଜଣେ ରାଜା ହାତୀଦାନ୍ତର ଅତି ସୁସ୍ଥ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମାନ ତଳାଳୀନ ଚୀନ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇ ଉତ୍କଳ ଓ ଚୀନଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବହୁକାଳ ସର୍ପାନ୍ତ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ଅଜିକାଳି ଗଡ଼ଜାତର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଶତ ଶତ ହାତୀ ମିଳେ ଓ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହାତୀ ଧରା ହୁଅନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରୁ ସହସ୍ରାଧିକ ଟଙ୍କାର ହାତୀଦାନ୍ତ ପ୍ରତିବର୍ଷ ନିର୍ଲାଭ ହୁଏ । ହାତୀଦାନ୍ତରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁସ୍ଥ କାମମାନ ହୁଏ । ହାତୀଦାନ୍ତର ଚେଡ଼ି, ଖଟୁଳି, ଖଟ, ଅମାର (ହାଉଦା), ସିଂହାସନ, ଗୋଞ୍ଜା, ମୁଦି, ବାଲି, ଅନନ୍ତ, ଶଙ୍ଖା, ଫୁଲଦାନି, ଫରୁଆ ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ କାରଗର ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍ସାହ ପାଇଲେ ଏମାନେ ଯେ ଅଞ୍ଚଳ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୌଖିନ କାମମାନ କରିପାରନ୍ତେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

(ଡ) ଏଣ୍ଡି, ମୂଗା, ସେର ଓ ପାଟ ପ୍ରଭୃତି—ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଏଇ ଖୋଷାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ଏଇ ଖୋଷା ଯେଉଁ ପୋକଦ୍ୱାରା ଡିଆର ହୁଏ, ସେଇ ପୋକ ପୋଷିବା ପାଇଁ ଏଠାରେ ବିଶେଷ ଯୁଗିଆ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଏଇ “ଗୁସ” ଆଉଁର ଅଧିକ କରିପାରୁ ପାରେ । ଏଇ ଖୋଷାଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ତହିଁର ସୂତାରେ ଗୁଦର, ମଠା ଓ ପାଟ ପ୍ରଭୃତି କରିପାରୁ ପାରେ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଇନ୍ଦ୍ରୀମାନେ ଅତି ସରୁ ଓ ଚକ୍ରଶାଲି ଶାଢ଼ୀ, ଗୁଦର ପ୍ରଭୃତି କରି ଓଡ଼ିଶାର ଟେକ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ରଖାଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଏଇ କାମ କରିବା ଇନ୍ଦ୍ରୀ, ଗୋନ୍ଦିଆ ଓ ପାଇଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍ସାହ ପାଇଲେ ସେମାନେ ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ଆହୁରି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁସ୍ଥ ରୂପେ କରିପାରନ୍ତେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

* “ଉତ୍କଳ ଇତିହାସ” ୧୫ ପୃଷ୍ଠା

‡ It (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା) produced large dark-coloured Elephants, capable of long journeys.

[Travels of Hiuen Tsiang by Watters Vol. II, P. 196-7]

ଏହି ଖୋଷାଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାପାଇଁ ବିଶେଷ କିଛି ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀ ଜାଣିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ଅଣିଷେଇ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଏହି ଖୋଷାର ପୋକଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳି ଖୋଷା ତିଆରି କରି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ସୁଦ୍ଧା କାଟିପାରେ । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ପ୍ରଜା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଖୋଷା ସଂଗ୍ରହ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଇ ଜାତିର ଫୋକଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ଆଉଁରି କପରି ଅଧିକ କରାଯାଇପାରେ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ କପରି ଅତି ବଡ଼ ଓ ସୁନ୍ଦର ଖୋଷା ଦେଇପାରନ୍ତି, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱର ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ କେତେ ଜଣ ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନିୟୁକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଏଇ ଦେଶର କେତେ ଜଣଙ୍କୁ ସେଇ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ଯିବାର ଦିଆଯାଇ ପାରେ । ଉଦ୍ଧାର ଏହି ଶିଳ୍ପର ଅଭିଭାବ ଅଧିକ ଉନ୍ନତ ହେବା ଆଶା କରାଯାଏ । ଅତିକାଳି କି ଶିଷିତ କି ଅଣିଷିତ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏଣି, ପାଟ, ମଠା ଓ ଟପର ପ୍ରଭୃତିର ଗୁନ୍ଦର, କୋଟ, କାମିଜ, ଶାଢ଼ୀ, ପିନ୍ଧା ପ୍ରଭୃତି ବିଶେଷରୂପେ ଅଦୃତ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପୁଣି ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଦେଶଗୁଡ଼ିକରେ ଅଭିଭାବ ଅଧିକ ଥିବାରୁ, ସେଠା ଲୋକମାନେ ପ୍ରାକୃତିକ ଖୋଷା ପାଇ ନ ଥିବାରୁ କୃତ୍ରିମ ଖୋଷା (Artificial Cocoons) ତିଆରି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅମ ଗଡ଼ଜାତର ଜଙ୍ଗଲରେ ଏହି ଖୋଷାଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଗୁପ୍ତ କରି ସେଇ ଖୋଷାର ସୁଦ୍ଧାରେ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଶିଳ୍ପ କଲେ ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଲାଭ ହେବା ନିଶ୍ଚୟେହି । ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ଅସଂଖ୍ୟ ଖୋଷା ତିଆରି କରି ପ୍ରଚୁର ଧନୋପାର୍ଜନ କରିବାପାଇଁ ଏହି ଶିଳ୍ପର ପ୍ରକାର ଖୋଷାର 'ଗୁପ୍ତ' ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱର ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସୁବିଧାଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଏହି ଗୁପ୍ତ ଓ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର ।

(ଚ) ତେଲ — ମହୁଳ ବା ଟୋଲଫଳ, ବରଞ୍ଜିମଞ୍ଜି, ଗବ ମଞ୍ଜି, ନିମ୍ବ, ଲଙ୍କା-ମଞ୍ଜି (ଭାଲିଆ), ସୁନାମଞ୍ଜି, କନିଅର, ପୋଲଙ୍ଗ, ବସା ପ୍ରଭୃତି ମଞ୍ଜିରୁ ତେଲ ଆଦାୟ ହୁଏ । ଏଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ତେଲ ଘାସ ଜାଳିବା ପାଇଁ, ସାବୁନ ତିଆରି ପାଇଁ ଏବଂ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଯେଉଁ ତେଲ ମଞ୍ଜି ମିଳେ, ସେହି ମଞ୍ଜିରୁ ତେଲ ବାହାର କଲେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରେ । ଓଡ଼ିଶା ରଂଗଜାମାନଙ୍କ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେବ

ପୂର୍ବରୁ “କରସିନୀ” କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ତେଲ ଓଢ଼ଣା ବାହାରୁ (ବିଦେଶରୁ) ଓଢ଼ଣାକୁ ଆସୁ ନ ଥିଲା । ଲୋକମାନେ ନିଜ ନିଜର ଖଇଁଘାଟ୍ ପ୍ରଭୃତି ପରିମାଣରେ ଦେଶୀ ତେଲ ଏଠାରେ ତିଆରି କରୁଥିଲେ । ଅଳ୍ପ ଥିବା ଓଢ଼ଣାର ଅନେକ ମଫସଲବାସୀ କେବଳ ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେଶୀ ତେଲରେ (ଫୋଲଙ୍ଗ, ଗବ, ଚୋଲ, ଲଙ୍କାମୁଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି) ଘାପ ଜାଳନ୍ତି ଓ ସୋରିଷ, ରାଣି ଏବଂ ନଈଆ ତେଲ ଦେହରେ ଲଗାନ୍ତି ଏବଂ ଖିଆପିଆ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ପଞ୍ଜୀରେ ‘ବିଦେଶୀ’ କରସିନୀ ତେଲ ଆଦୌ ପ୍ରବେଶ କରି ନାହିଁ ଏବଂ ଆଜି କେତେକ ପଞ୍ଜୀ ଅଧିବାସୀ କେବଳ ଦେଶୀ ତେଲ ଅଭାବରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଦୂର ସହରରୁ କରସିନୀ ଆଣି ‘ଡିକ’ରେ ଘାସ ଜାଳନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଞ୍ଜୀବାସୀଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ତେଲର ଶିଳ୍ପ ଓଢ଼ଣା ଗଠନାଦରେ କରିବାକୁ ହେବ । ତଦ୍ୱାରା ପଞ୍ଜୀବାସୀଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଅଭାବ ଦୂର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଲୋକ ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ପଇସା ରୋଜଗାର କରି ସୁଖରେ ଜୀବନ କାଟିଯାଉଛି ।

ନିମ୍ବ, କନିଅର, ସୁନାଚମ୍ପା, ଜିତା ତେଲ ପ୍ରଭୃତି ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର ବ୍ୟତୀତ ଔଷଧ ଓ ସାବୁନ ତିଆରିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଅନେକ ବୈଦ୍ୟ ଓ ଡାକ୍ତର ଏହି ତେଲଗୁଡ଼ିକୁ କାଢ଼ୁ, ଯାଦୁ ପ୍ରଭୃତି ଚର୍ମ ରୋଗର “ଅବ୍ୟର୍ଥ ଔଷଧ” ତିଆରି କରି ବଜାରରେ ବିକ୍ରି କରନ୍ତି । ନିମ୍ବ ତେଲରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସାବୁନ (Neem Soap) ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଚର୍ମ ରୋଗୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଆଜିକାଲି କଲିକତା ବଜାରରେ ଏହି ସାବୁନ ଚର୍ମ ରୋଗର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଔଷଧରୂପେ ବିକ୍ରି ହୁଏ ।

ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ତେଲ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଆମ ଦେଶର ‘ତେଲ’-ମାନଙ୍କ ନିୟୁକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ; କିନ୍ତୁ ଯେ କୌଣସି ଅଦର୍ଶ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପୀଗାରରେ ଏହି ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆସିପାରନ୍ତି । ଏହା କରିବାପାଇଁ କୌଣସି ଜାତି ବା ଧର୍ମର ସାର୍ଥକ୍ୟ ବା ନିଷେଧ ଦେଖାଯିବା ସମ୍ଭବପରି ନୁହେଁ ।

(ଛ) ଲାଗ ଓ ଝୁଣା—ଲାଗ ବା “ଜିଉ” ଏକଜାତୀୟ ଘୋକ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୁଏ । ସେହି ଘୋକ ‘ବରକୋଲି’ ଓ ଆଉ କେତୋଟି ଜଙ୍ଗଲ ଗଛର ପତ୍ର ଉତ୍କଳରେ

ଲଗା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରୁ ପ୍ରବେଶ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କାର ଲୁଗା ଫୁଟିଥିଲା । ଓ ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହେଉଥିବାର ଜଣାପଡ଼ିଲା । ଲୁଗା ଲବର ପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର ତିଆରିରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ଏବଂ ଏଥି ଦ୍ଵାରା ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଛବି, ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି, କାଚ, ଶିଙ୍ଗୁଳ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି ହୁଏ । ସାପାନ, ଆମେରିକା ଓ ସୁରୋପ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ବଜ୍ରଲବ ପ୍ରକାର ପୌଷ୍ଟିକ ଜିନିଷ ଓ ପିଲଙ୍କ ଖେଳନା ଲଗରେ ତିଆରି ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଯେପରି ପ୍ରଭୁର ପରମାଣ ବରକୋଳା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲ ଗଛ ମିଳେ, ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଆଜିର ଅଧିକ ପରମାଣରେ କରି ହେବ ଓ ଲଗର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ କରି ଅଧିକ ଧନୋପାର୍ଜନ କରି ହେବ ।

ଝୁଣା ଔଷଧରେ, କାଠ ପାଲିସ ପାଇଁ, ଧୂପ ଓ “ମଣକ ନାଶନ ରୁଣ୍ଡ” ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହା ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲ ଗଛର ଅଠା ବା ରସରୁ ଆଦାୟ ହୁଏ । ସେଇ ଗଛର ବହୁଳ କୃଷି କଲେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରୁ ଅଧିକ ପରମାଣ ଝୁଣା ଆଦାୟ ହୋଇପାରେ । ଏଇ ଦିଓଟି ଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଜାତିର ଲୋକମାନେ କରିପାରନ୍ତି ।

(କ) କାଠ —କାଠ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପଦ । ବଜ୍ରଲବ ଧରଣର ପ୍ରଭୁର ପରମାଣ ଅତି ମୋଟା ଓ ଟାଣୁଆ କାଠ — ବଜ୍ରଲବ ପ୍ରକାର — ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ ମିଳେ । ଏଇ କାଠରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ମଜବୁତ ସେବା, ଆଲମାସ୍, ଟେବୁଲ୍, ଚୌକୀ ପ୍ରଭୃତି କରାଯାଇ ପାରେ । ଘରର ସବୁ ପ୍ରକାର ଉପକରଣ ସଙ୍ଗେ କଢ଼ି, ବେଗା, ଷଟା, କବାଟ, ଝରକା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଏଇ କାଠରେ ତିଆରି ହୁଏ । କାର୍ଯ୍ୟର ବୌଦ୍ଧର୍ଯ୍ୟ ଓ କାଠର ପ୍ରଶସ୍ତି ଦେଖିଲେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ଏଇ କାଠରେ ତିଆରି ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ କଣି-ନେବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅମ ଦେଶର ରାଜା, ମହାରାଜାମାନେ କଲିକତା ଓ ମାଦ୍ରାସ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଥିବା ସାହେବା ଦୋକାନରୁ ଯେଉଁ ବେଷ୍ଟି, ଚୌକୀ ପ୍ରଭୃତି ଉପକରଣମାନ କିଣନ୍ତି, ତା ଅପେକ୍ଷା ଅମ ଦେଶର ବଡ଼େଇମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଏଇ ଦେଶୀ

* ବୋମ୍ବେର Messrs D. B. Taraporevala Sons & Co. କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକାଶିତ “Co-operation in Bombay” ନାମକ ପୁସ୍ତକର ୧୭୭ ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖାଅଛି—“Lac Industry for which India holds practically a monopoly. Orissa exports lac worth crores of rupees.”

କାଠର ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ଖୋଣସି ଗୁଣରେ ନୂଆ ବୋଲି କୁହା ଯାଇ ନ ଯାରେ । ତଥାପି, କେବଳ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ଗୃହରକ୍ୟରେ ବଢ଼ିଥିବା ଅମ ଗୁଜା ଓ ମହାଗୁଜାମାନେ କମ୍ପାନୀ ଜନିତଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଦେଇ କିଣି ଏ ଦେଶର ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପକୁ ଦମନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦର ଅପବ୍ୟବହାର ଯେ କରୁଛନ୍ତି, କହିଲେ ଅତ୍ୟୁତ ହେବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କାଠ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରୁ କଲିକତା ଓ ମାଦ୍ରାସ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ପୁଣି ସେଇ କାଠରେ ତିଆରି ହେବା ଉପକରଣମାନ ଆମ ଦେଶର ଧନୀ ଗୁଜା ଓ ମହାଗୁଜାମାନେ କିଣି ଆଣନ୍ତି । ଯୁ ଅପେକ୍ଷା ଆମ ଦେଶର କାଠ-ଗୁଡ଼ିକୁ ଏଠାରେ ରଖାଇ ଏଠା ବଢ଼େଇଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପକାମ କରିବା ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ବିକ୍ରିକଲେ ଅଧିକ ଧନୋପାର୍ଜନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ଏଇ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ କରି ନିଜ ନିଜ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତେ ।

ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା ଶାଳ, ପିଆଶାଳ, ସରଟି ଓ ଶିଶୁ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ମୋଟା ଓ ଟାଣ କାଠରେ ରେଳ କମ୍ପାନୀମାନେ ରେଳପଥ (ଯାନ୍ତ୍ରି ବସିବା ଡ୍ରିବ), ରେଳ ‘ସିପର’ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପକରଣମାନ ତିଆରି କରନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ରେଳ କମ୍ପାନୀ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କାର କାଠ କିଣୁଥିବା ଜଣାଯାଏ । ସମୟରେ ଏଇ କାଠ ଯୁଗ୍ମେଷ ଦେଶରୁ ମଧ୍ୟ ଆମଦାନୀ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଏତେ ରକମ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ କାତ ମିଳୁଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏଗୁଡ଼ିକର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଇ କାଠକୁ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ନ କରି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ସେଠାରେ ଏଇ କାଠର ଉପକରଣ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରି ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରିବା ଯୋଗାଡ଼ କଲେ ବିଶେଷ ଲାଭଦାନ୍ ହେବା ନିଃସନ୍ଦେହ । ବହୁଳ ପ୍ରଚୁର ଅଭାବରୁ ଏବଂ ଲୋକମାନଙ୍କ ଉଦାସୀନତା ଯୋଗୁଁ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଥିବା ଏଇ କାଠଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଶ ବିଦେଶର ଲୋକମାନେ ବିଶେଷ କିଛି ଜାଣିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସ୍ଥାନୀୟ ଶିଳ୍ପ କାରୀମାନାଗୁଡ଼ିକରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପକରଣ ତିଆରି କରି ତହିଁର ବହୁଳ ବିକ୍ଷେପନ କରାଇଲେ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଥିବା କାଠଗୁଡ଼ିକର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହୋଇପାରେ ।

ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା କାଠରେ ବଉଳ ପ୍ରକାର ତଙ୍ଗା, ନାହା (Boats) ପ୍ରଭୃତି କରା ଯାଇପାରେ । ଚିଲିକା, ମହାନଦୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛୋଟିଆ ନଦୀରେ ଯେଉଁ ‘ଏକକାଠିଆ’, କୋଷଳୀ, ଦଶିସୋକା, ‘ଅଠଗୋଡ଼ିଆ’ ପ୍ରଭୃତି ତଙ୍ଗା ଓ ନାହା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ, ଏଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ସେଇ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲର କାଠରେ ତିଆରି ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ନୌବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ବଣିକମାନେ ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତକୁ ବାଣିଜ୍ୟ ଜନିଷଗୁଡ଼ିକ ନେଆଣି କରିବା ପାଇଁ ପୂର୍ବେ ଆଉଁର ଅନେକ ତଙ୍ଗା ଓ ନାହା ତିଆରି କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଏଗୁଡ଼ିକ ତିଆରି କରି ତହିଁର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର କରା ଯାଇପାରେ ।

ଉଲ୍ ଜଙ୍ଗଲ କାଠର ଶସ (Wood-Pulp) କାଢ଼ି ତହିଁରେ କେତେକ ପ୍ରକାର କାଗଜ ତିଆରି କରା ଯାଇପାରେ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜଣେ କେହି ସରକାରୀ କାଗଜ-ବିଶାରଦ (Paper Expert) ସରକାରଙ୍କୁ ଅନୁକୂଳ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । କାଠ-ଶସରେ ତିଆରି ହେବା କାଗଜ ଆଧୁନିକ ସମ୍ବାଦ-ପତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥପା କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରା ଯାଇପାରେ । ଶସ କାଢ଼ିବା ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ଯାନ୍ତ୍ର (Machine) ଦରକାର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଶିଳ୍ପଶାଳାରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ।

ଉଲ୍ ଜଙ୍ଗଲ କାଠରେ ତିଆରିଲାଜ କାଠି (Match Stick) ମଧ୍ୟ ତିଆରି ହୁଏ । ସେପରି କାଠର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଇ ତହିଁର ବହୁଳ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଇ କାଠରୁ ତିଆରିଲାଜ କାଠି କରିବାପାଇଁ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଶିଳ୍ପସଦନମାନ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇପାରେ ।

(୧) ବାଉଁଶ (Bamboo)—ନାନା ପ୍ରକାର ଉତ୍କଳ ବାଉଁଶ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳେ । ସାଧାରଣ ଭର କାମ, ଛାତା (ତଲେଇ), ଟୋକେଇ, ଢାଞ୍ଚ ପ୍ରଭୃତି ଗୁଡ଼ୋପକରଣମାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତି ମୋଟା ଓ ବଡ଼ ବାଉଁଶର ଭିତରେ ଥିବା ଶସରୁ ଉଲ୍ ରକମ କାଗଜ ତିଆରି କରା ଯାଇପାରେ । ପ୍ରୋକ୍ତ ସରକାରୀ ବିଶେଷଜ୍ଞ ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁକୂଳ ଅଭିମତ ଦେଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ । *

* Mr. Right (Paper Expert) ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଶେଷ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି କହିଛନ୍ତି ଯେ, କେବଳ କଟକ ଆଖି ପାଖ (ଗଡ଼ଜାତ) ଜଙ୍ଗଲରେ ବାଉଁଶରୁ ପ୍ରାୟ ୧୦,୦୦୦ ଟନ୍ ଓଜନର କାଗଜ ମସ୍ତ (Paper pulp) ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରବ ।”

(୧୯୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ୮ମ ସଂଖ୍ୟା “ପଞ୍ଜାମଙ୍ଗଳ” ଦେଖନ୍ତୁ ।)

(୫) ଖଲିପତ୍ର—ପଳାଶ, ଶିଅଳି, ଶାଳ ଓ କଞ୍ଚଣ ପ୍ରଭରେ ଭଲ ଖଲି ତିଆରି ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶା ଉଆ ଭାରତର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଲୋକ ଖଲିପତ୍ରରେ ଭାରି ଖାନ୍ତି କିମ୍ବା ପୂର୍ତ୍ତିଅବସ୍ଥା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଖଲିପତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଏଇ ଗଛ-ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚୁର ହୁଏ । ଏଇ ଗଛର ପତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଖଲିପତ୍ରର ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ପାରେ କିମ୍ବା ଏଇ ପତ୍ରକୁ ପ୍ରତି ଘରେ ଘରେ ନେଇ ସେଠା ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଖଲି ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ମାଦ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେଠାର ମଫସଲ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ — ଧନୀ ଘରର ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ—ଦିନର ୮।୧୦ ଘଣ୍ଟା ସମୟ ଖଲିପିଲାଇ ପାଇଁ କଟାଇ ମାସିକ ୨୦।୨୫ ବା ତତୋଽଧିକ ଟଙ୍କା ବେତନଗାର କରିବା ଲୋକଙ୍କ ନିଜେ ଜାଣନ୍ତି । ସମୟ ସମୟରେ ସେଠା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦିନ ଓ ରାତିରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି । ଏପରିକି ଅଳ୍ପ ଓ ଅଳ୍ପଶୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ (ଖଲିପତ୍ର ପିଲାଇ) ସୁନ୍ଦରରୂପେ କରି ପାରନ୍ତି । ଏହା କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ବା ପୂର୍ବ ବୁଦ୍ଧି ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଦିନ ଖଲି ପିଲାଇ କରିବା ମାତ୍ରେ ସେଠା କୌଣସି ଲୋକ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଅକ୍ଳେଶ୍ଟରେ କରିପାରନ୍ତି । ଖଲି ପତ୍ର ପିଲାଇ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ପଳାଶ, ଶିଅଳି ବା କଞ୍ଚଣ ପତ୍ର ଓ ଖଡ଼ିକା (ଗୁଣ୍ଡୁର ବା ନଈଅ କାଠ) ଗଡ଼ଜାତରେ ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳେ । କେବଳ ଖଡ଼ିକା ଅଭାବ ହେଲେ ଓଡ଼ିଶାର ମୋଗଲବନ୍ଦିରୁ (ବିଶେଷତଃ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରୁ) ନଈଅ କାଠ ପ୍ରଚୁର ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଘରର ସବୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କରାଯାଇ ପାରେ ।

(୬) କେନ୍ଦୁପତ୍ର—କେନ୍ଦୁପତ୍ର “ବିଡ଼ି” ଓ “ପିକା” ଖୋଳ ପାଇଁ ଦରକାର ହୁଏ । ଗଛର ପାଚି ଝୁଟିବା ପୂର୍ବରୁ ଏଇ ପତ୍ରକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି କିଛି ଦିନ ଶୁଖାଇ ନରମ କଲେ ତଦ୍ଵାରା ଅତି ସୁନ୍ଦର ବିଡ଼ି ତିଆରି ହୁଏ । ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ କେନ୍ଦୁ ଗଛର ଅଭାବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ବିଡ଼ି ପୋଷିବାରେ ଅବହେଳା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଜି-କାଲି ଓଡ଼ିଶାର ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ‘ବାବୁ’ଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମଫସଲର ଚିତାନ୍ତ ମୂର୍ଖ ଓ ଗରିବ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ବିଡ଼ିର ସର୍ବବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶାକୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ବିଡ଼ି କଲିକତା, ଲକ୍ଷ୍ନୌ ଓ ମାଦ୍ରାଜରୁ ଅମଦାନୀ ହୁଏ । ବଡ଼ି ଖାଇଲେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେଉଥିବାର ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ଆମ ଦେଶର ଏଇ ନବ୍ୟ ରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବିଡ଼ିର ପ୍ରଧାନ ଉପାସକ ଥିବାର ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଞ୍ଜିରେ

ଅଜିକାଲି ବିଡି ବିକି ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଗତକାଳର କେନ୍ଦୁଘରରୁଡିଏ ବିଦେଶୀ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ନିରାମ କରାଯାଇଥିବାରୁ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ (ବିଡି ତିଆରି) ଆମ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ହାତରେ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରୁ କେନ୍ଦୁଘର ନେଇ କଲିକତାବାସୀ ବିଡି ତିଆରି କରନ୍ତି; ପୁଣି ସେଇ ବିଡି ଏଠାକୁ ରପ୍ତାନୀ କରି ଲଭବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି । ଏଇ ୨୫ ବର୍ଷ ହେଲା ଭାରତରେ “ସୁଦେଶୀ” ପ୍ରଚାର ବଡ଼ ଜୋରରେ ଚାଲିଥିବାରୁ କଲିକତା ଅଧିବାସୀମାନେ ବିଦେଶୀ ସିଗାରେଟ୍ ଓ ପିପା ସ୍ତବ୍ଧ ଦେଇ କେବଳ ସୁଦେଶୀ ବିଡି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଶୁଣାଯାଏ ଯେଉଁ କଲିକତାବାସୀ ବର୍ଷକୁ ୮୧୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବିଦେଶୀ ସିଗାରେଟ୍ ଯୋଡୁଥିଲେ, ଆଜି ସେଠାକୁ ମୋଟେ ୨୩ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ସିଗାରେଟ୍ ଆମଦାନୀ ହୁଏ—ପୁଣି ବିଦେଶୀ ସିଗାରେଟ୍ ବଦଳରେ ସେଠାର ଲୋକମାନେ କେବଳ ସୁଦେଶୀ ବିଡି ଯୋଡୁନ୍ତି । ଏଇ ସୁଦେଶୀ ପ୍ରଚାର ଦିନରୁ ସେଠାର (କଲିକତାର) ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ପ୍ରଚ୍ଛେଦ ପରମ୍ପରାରେ ବିଡି ତିଆରି କରୁଥିବାର ଓ କେବଳ ସେହି ବ୍ୟବସାୟ ସେଠା ଅକର୍ମୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମାଇ ଦେଇଥିବାର କଲିକତାର ପ୍ରଧାନ ନେତା ଡାକ୍ତର ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ତାଙ୍କର ଏକାଧିକ ବକ୍ତୃତାରେ ଘୋଷଣା କରନ୍ତି । * ଆମ ଗତକାଳରୁ ଯାଉଥିବା କେନ୍ଦୁଘରର ସର୍ବବ୍ୟବହାର କରି କଲିକତା ଅଧିବାସୀ ବିଶେଷ ଲଭବାନ୍ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଠାର ଅକର୍ମୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମାଉଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମ ଦେଶରେ ସେଇ ବ୍ୟବସାୟର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏଠାର ଅକର୍ମୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବହୁ ପରିମାଣରେ ଯେ କମିଯିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କେନ୍ଦୁଘର ସଂଗ୍ରହ କରି ତଦ୍ୱାରା ବିଡି ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଚୌଶସି ପ୍ରକାର ବିଶେଷ ଶିଳ୍ପ ବା ଜ୍ଞାନ ଦରକାର ନାହିଁ । ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଚୌଶସି ଲୋକ—ଶିକ୍ଷିତ କିମ୍ବା ଅଶିକ୍ଷିତ—ଅଲୋକରେ କରିପାରନ୍ତି । ଅତଏବ ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବିଡି ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ ।

(୦) ମହୁ ଓ ମହୁଣ—ମହୁ (Honey) ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଛୁଷ୍କ ଓ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ । ଦୁବଳ ଓ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପଶ୍ଚାତ୍ତ ମହୁପରି ସାରବାନ୍ ଖାଦ୍ୟ ଅଟେ ନାହିଁ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଔଷଧରେ ମଧ୍ୟ ମହୁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ପୁଷ୍ଟିକର ମହୁମାଛ ଦ୍ୱାରା ମହୁ ତିଆରି

*Vide, “Biri manufacture and the Bengalis”
by Dr. Sir. P. C. Ray in his “Life and Experiences
of a Bengali chemist” PP. 459-461.

ହୁଏ । ଗଡ଼ଜାତର ଜଙ୍ଗଲଗୁଡ଼ିକରେ ମହୁ ମିଳେ ଓ ମହୁମାଛର ଘରରୁ ମହୁଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ମହୁଶ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଦରକାର ହୁଏ । ସୁରୋପ ଓ ଅମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ସୁସଭ୍ୟ ଦେଶରେ ମହୁର ଆଦର ଏତେ ଅସ୍ଥାବ୍ରବକରୂପେ ବଢ଼ିଛି ଯେ, ସେଠା ଅଧିକାରୀମାନେ ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପ୍ରଚୁର ମହୁ ସାବିବାର ସୁବିଧା ନ ପାଇ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ (By artificial means) ମହୁ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରୁ ପ୍ରଚୁର ମହୁ ଆଦାୟ କରି ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରି ଧନୋପାର୍ଜନ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଆଜିକାଲି ମହୁମାଛର ପୋଷି ଢାଙ୍କାଣ ଅଧିକ ପରିମାଣ ମହୁ ଆଦାୟ କରାଯାଇ-ପାରେ । ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣ ଏହି ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ବେଶ୍ ଲାଭବାନ୍ ହେବାର ଶୃଙ୍ଖାଯାଏ । * ସୁରୋପର ଅନେକ ଦେଶରେ ଏପରି ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ଭଲ ମହୁ ଆଦାୟ ହୁଏ । ମହୁମାଛ ପ୍ରକୃତରେ ଦୁଷ୍ଟ ବା ଦଂଶନପ୍ରିୟ ନୁହେଁ । କେବଳ ତା ଘରକୁ ଯେଉଁମାନେ ହଲନ୍ତି ବା ଭାଙ୍ଗିବା ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ମହୁମାଛ ଦଂଶନ କରେ । ଦଂଶନ ଦ୍ଵାରା ଘାତ ପ୍ରତିଶୋଧ ସେ ନିଏ । ଯେଉଁମାନେ ଅତି ସାବଧାନତା ସହ ଏହି ମାଛଗୁଡ଼ିକୁ ପୋଷି, ଖାଦ୍ୟ ଦେଇ, ଢାଙ୍କାଣ ମହୁ ଓ ମହୁଶ ଆଦାୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଏଇ ଶିଳ୍ପକୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଉଚିତ । ମାଛ ପୋଷି ମହୁ ଆଦାୟ କଲେ ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ଵସ ମହୁ ଆଦାୟ ହୁଏ ଓ ତା ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ହୁଏ ।

(ଖ) ମଦ—ଆମ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ମହୁଲ, ଖଜୁରି, ଢାଳ, ସୋଲପ ଓ କଦମ୍ବ ପ୍ରଭୃତି ଗଛ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ଏଇ ଗଛଗୁଡ଼ିକର ରସରୁ ଭଲ ରୁକମ ମଦ ତିଆରି ହୁଏ । ଏଇ କେତେକ ମଦ ବ୍ୟତୀତ ‘ହାଣ୍ଡିଆ’ ମଦ ମଧ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତର ଆଦମ-ବାସୀମାନେ ଖାଆନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ଭାରତରେ “ନିଷା ନିବାରଣ” (Prohibition)

* କଟକ ଜିଲ୍ଲା କରତସିଂହପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ‘ଅଣଖିଆ’ରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାହାଦୁରୀ ଲଳିତ ‘ବୁଟିର-ଶିଳ୍ପାଗାର’ରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଳ୍ପ ସଙ୍ଗେ ମହୁମାଛ ପୋଷି ଢାଙ୍କିରୁ ମହୁ ଆଦାୟ କରାଯାଉଛି । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସେଠାରୁ ଗଲେ ଅକେଶରେ ତା ଶିକ୍ଷା କରାଯାଉଛି ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମଦ ତିଆରି କରି ଧନୋପାର୍ଜନ କରିବା ସୁନ୍ଦର ଦାସିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମଦ ତିଆରି ହେଲେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଗଡ଼ଜାତର ଗରିବ ଓ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ମତ୍ତସଲବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଲୋକ ନିଶାଶୋର ହେବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଯଦି ସମସ୍ତ ବହୁଷ୍ଟର ସତ୍ତ୍ୱେ କୌଣସି ବୈଦେଶିକ ଲୋକମାନେ ଏଇ ଦେଶୀ ମଦକୁ ଅଗ୍ରହ କରନ୍ତି ଓ ତଦ୍ୱାରା ଯଦି ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେବା ଆଶା କରାଯାଏ, ତେବେ ଗଡ଼ଜାତର ଏଇ କେତୋଟି ଗଛରୁ ମଦ-ଆଦାୟ କରି ସେଇ ମଦ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରିବା ଯୋଗାଡ଼ କଲେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ଜୀବିକାର୍ଜନ ହୋଇପାରେ । ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଅନେକ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ନିୟୁତ କରାଯାଇ ପାରନ୍ତି । [କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ହେବାକୁ ହେବ ଯେପରି କୌଣସି କର୍ମୀ ଏଠାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ମଦ ଖାଇ 'ମଦଶୋର' ନ ହୁଅନ୍ତି । ମଦଶୋରମାନେ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ କରିବା ଲେଖେ ଆଉ, ଦେଶରେ ଲୁଣ୍ଠନ, ନରହତ୍ୟା ଓ ଗୌର ପ୍ରଭୃତି ଅସଦ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନିଜକୁ ଓ ନିଜ ଦେଶକୁ କଲଙ୍କିତ କରନ୍ତି ।]

(ଡ) ଚେର, ଫଳ, ମୂଳ ଓ ଛେଲି ସଂଗ୍ରହ—ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲଗୁଡ଼ିକରେ ବହୁଳ ପ୍ରକାର ଔଷଧ ଓ ରଙ୍ଗ ଦେବା ଚେର, ମୂଳ ଓ ଛେଲି ପ୍ରଭୃତି ମିଳେ । ସୁନାର, ହିଞ୍ଜିଳ, ବରୁର, କମଳା ଗୁଣ୍ଡି, କରଡ଼ା ଛେଲି, ଅଳୁ ଛେଲି ଏବଂ କୋଶଳା, ହରିଡ଼ା, ବାହାଡ଼ା, ଅଅଁଳା, କୁସୁମ, ଘଣ୍ଟୁଳି ପ୍ରଭୃତି ଛେଲି ଓ ଫଳ ମୂଳ ମିଳେ । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଛେଲି ଔଷଧ ପାଇଁ ଏବଂ ବହୁଳ ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ ଦେବାପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଭାରତରେ ଅଜିକାଲି ଯେପରି ବିଦେଶୀ ରଙ୍ଗ ଓ ବିଦେଶୀ ଔଷଧ ବନ୍ଦ କରି କେବଳ ଯେଣି ରଙ୍ଗ ଓ ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ଜାତ ହୋଇଛି ଏବଂ ଆମ ଦେଶର ବୈଦ୍ୟ, କବିରାଜ ଓ ହାକିମମାନେ ଯେପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଔଷଧ, ପାଚନ, ମୋଦକ ଓ ଲେହ ପ୍ରଭୃତି କେବଳ ଚେର ମୂଳ ଓ ଫଳ ସ୍ୱରୂପେ ତିଆରି କରନ୍ତି, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲଗୁଡ଼ିକରୁ ଏହି ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି, ପରିଷ୍କୃତ କରି ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ରୁଣ୍ଡି, ଦ୍ରାବକ, ଲେହ କିମ୍ବା ବଟିକା ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରିବାପାଇଁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶିଳ୍ପଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଔଷଧ ପାଇଁ ଦରକାର ହେବା ଚେର ମୂଳ ପ୍ରଭୃତି ଚାହିଁ ତହିଁର ସର୍ବବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଅନେକ ବୈଦ୍ୟ, କବିରାଜ ଓ ଡାକ୍ତରମାନେ ଅଜିକାଲି କୌଣସି ଗୁକ୍ତିର ନ ପାଇ ବସି ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଏ

କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ସେମାନଙ୍କର ସମୟର ସ୍ୱାଧୀନତା ହେବା ସଙ୍ଗେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ଉତ୍କଳ ଦେଶୀ ଭେଦ ମୂଳ ଯୋଗାଇ ଦେବା ଶେଷ ଧନ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇପାରିବ ।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯିବା ‘ରମଡା’ ବ୍ୟବସାୟ ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ଅଛି, ସୁନାରି ଓ ହିଞ୍ଜଳ ପ୍ରଭୃତି ଗଛର ଛେଲି ଦରକାର । ଏହି ଛେଲିର କଣା ପାଣିରେ ରମଡାକୁ ବହୁତବର୍ଣ୍ଣ ସଫା (Tanning) କରାଯାଏ । ଏହି ଛେଲିଗୁଡ଼ିକୁ ଓଞ୍ଜଣା ଗଡ଼ଜାତରେ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇପାରେ । ଦୟାଗ୍ର ଛେଲିର ସ୍ୱାଦବ୍ୟବହାର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରମଡା-ଗୁଡ଼ିକୁ ସଫା କରି ଯୋଡ଼ା, ବ୍ୟାଗ ପ୍ରଭୃତି କରାଯାଇପାରେ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଔଷଧ ମଞ୍ଜି ମଧୁର କୋଚିଲା ବା କରମଞ୍ଜି (Nuxvomica) କରଗୁଣ ଓ ତାହାର ଔଷଧରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଔଷଧ ହୁଏ । ‘ହୋମିଓପାଥି’ ବୈଦ୍ୟ (Homeopathy Doctor) ମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ବିଶେଷରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହି ମଞ୍ଜିରୁ ଦ୍ରାବକ (Tincture) କାଢ଼ିବାପାଇଁ କେତୋଟି ଯନ୍ତ୍ରର ସାହାଯ୍ୟ ନେବାକୁ ହେବ । ଭାରତରୁ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କୋଚିଲା ମଞ୍ଜି ଜର୍ମାନୀ, ରୁଷ୍, ଓ ଅମେରିକାକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ସେଠାରେ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ସାହାଯ୍ୟରେ (By means of electricity) ଏହି ମଞ୍ଜିରୁ ଔଷଧ ବାହାର କରାଯାଏ ଓ ପରେ ଏଠାକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ଅମ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ଏହି ମଞ୍ଜିର ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅତି ଉତ୍କଳ ପୁରୁଷ ଔଷଧ (Tonic) । ଅତି ବିଷାକ୍ତ ହେଲେହେଁ ପରିମିତ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଏହି ଔଷଧ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଭଲ କରେ ଓ ଦେହକୁ ସ୍ୱଚ୍ଛତା କରେ । ଅଜିକାଲି ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତିର ପ୍ରସାର ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତକୁ ବ୍ୟାପିଥିବା ସମୟରେ ଅମ ଦେଶର ଏହି ଜାତୀୟ ସମସ୍ତ ବିଦେଶକୁ ପଠାଇ ସେଠାରୁ ପୁଣି ମଗାଇବା ସୁନ୍ଦର ଦଶିବ ନାହିଁ; ଏଣୁ କୋଚିଲା ମଞ୍ଜିରୁ ଔଷଧ ତିଆରି କରିବାପାଇଁ ଗଡ଼ଜାତର କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଦିଆ ଶଲ୍ୟସଦନ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଦୟାଗ୍ର ଅମ ଦେଶର ଔଷଧ ଏଠାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବ ଏବଂ ଅମ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ସେହି ସଦନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଜୀବିକାର୍ଜନ କରିବେ ।

ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ ପ୍ରଚୁର ହରିଡ଼ା ମିଳେ । ହରିଡ଼ା ଯିଫିଲା ସଙ୍ଗେ ମିଶ (ହରିଡ଼ା, ବାହାଡ଼ା ଓ ଅଁସଲା) ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ହରିଡ଼ାରସରୁ ଅତି ଉତ୍କଳ କାଳି ତିଆରି ହୁଏ । ହରିଡ଼ାକୁ ପାଣିରେ ସିଝାଇ କେତେ ଦିନ ରଖିବା ପରେ ତହିଁରେ ଲୁହାଗୁଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଇ ତାକୁ ସଫା କଲେ ଭଲ ରକମ “କାଳି”

(Ink) ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଅମ ଦେଶରୁ ବସ୍ତ୍ରାମ୍ଳ ହେବା ହରଡ଼ା କଲିକତା ଓ ମାଲ୍ୟାଳ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ “କାଲିଗୁଣ୍ଡ” ଓ “କାଲି ବଟିକା” ରୂପେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ପୁଣି ଅମ ଦେଶକୁ ଆସି ବିକ୍ରି ହୁଏ । ଅଜିକାଲି ଦେଶରେ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଓ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବେଶେ ବୃଦ୍ଧି ହେଉଛି, କାଲି ଓ ଦୁଧିତର ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସେଇପରି ବୃଦ୍ଧି ହେଉଛି । ଯେଉଁମାନେ ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ମୋହରେ ପଡ଼ି ଅମ ଦେଶର ଦେଶୀ କଲମ, ବାଠ କଲମ ବା ପର କଲମ ଛାଡ଼ି କେବଳ ଝର କଲମ (Fountain Pen) ରେ ଲେଖା ଲେଖି କରନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ‘କାଲି’ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ତେବେ ସେମାନେ ଏଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ କାଲି ବ୍ୟବହାର ନ କରି ସେଇ ବିଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କାଲି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସେଇ କାଲି ମଧ୍ୟ ଅମ ଦେଶର ଏଇ ‘ହରଡ଼ା’ରେ ତିଆରି ହୋଇପାରେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଓ ବାବୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶପ୍ରିୟ ଜାତ ହେଉଥିବା ଯୋଗୁ ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା ଏଇ ହରଡ଼ାକୁ ବିଦେଶ ନ ପଠାଇ ଏଠାରେ କେତୋଟି ଶିଳ୍ପସଦନ ସ୍ଥାପନ କରି ‘କାଲିଗୁଣ୍ଡ’ କିମ୍ବା କାଲିପାଣି ତିଆରି କରାଇବାକୁ ହେବ । ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଅଳ୍ପ କେତେ ଜଣଙ୍କ କଲିକତା ବା ମାଲ୍ୟାଳ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇ ସେମାନେ ଫେରିବା ମାତ୍ରେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଖୋଲିବାକୁ ହେବ । ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଜ୍ଞଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ନିଜଜିବର ପେଟ ପୋଷି ପାରନ୍ତି । ଉଦ୍ଘାସ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅକମ୍ପିତ ସଂଖ୍ୟା କେତେକ ପରିମାଣ କମ୍ ହୋଇପାରେ ।

(ଶ) ଭୂଳା — ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ‘ଶିମିଳି’ ଓ ‘ଅରଣ୍ୟ’ ଭୂଳା ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ଅଜିକାଲି କଲକାରଖାନା ଓ ଡାକ୍ତରଖାନାଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରଚୁର ଭୂଳା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ । କେବଳ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ଘା ଧୋଇବା ପାଇଁ ଭାରତକୁ ପ୍ରତି ବର୍ଷ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କାର ଭୂଳା ବିଦେଶରୁ ଆସେ । ଯୁରୋପ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଆଦୌ ଭୂଳା ମିଳେ ନାହିଁ । କେବଳ ଅମ ଦେଶରୁ ଭୂଳା ନେଇ ସେମାନେ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସଫା ଓ ଚିକିତ୍ସା କରି ପୁଣି ଏଠାକୁ ପଠାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଏ ଦେଶରେ କଲକାରଖାନାଗୁଡ଼ିକରେ କିମ୍ବା ରେଳ ଇଞ୍ଜିନରେ କାମ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ହାତରେ ଧରିବା ପାଇଁ ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ଭୂଳା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ ବାଦ ଶେଷ, ଉକ୍ତିଅ ଓ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଛୋଟ ଛୋଟ ମଶିଣା ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଏଇ ଧରଣର ଭୂଳା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଅମ ଦେଶରେ ଅଧିକ-ସଂଖ୍ୟକ କଲ କାରଖାନା କିମ୍ବା ଡାକ୍ତରଖାନା ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା ଭୂଳାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ସାମାନ୍ୟ ଯତ୍ନସ୍ଵର କରୁଥିଲେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ

ରସ୍ତାମାନ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି ସଂଗ୍ରହ ଓ ସଫା କରିବାପାଇଁ ଏ ଦେଶର ଅନେକ ଅକର୍ମୀ ନିୟୁକ୍ତ ହୋଇପାରନ୍ତି ।

ଶିମିଳି ଓ ଅରଣ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଫଳରୁ ମଧ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ତୁଳା ଅଦାୟ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଇ ତୁଳାରେ ଗନ୍ଧ ଓ ଗାଈଗୋରୁ, କୁକୁର ପ୍ରଭୃତି ଜୀବମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶୀତ ‘ସୋଷାକ’ ବା ଘୋଡ଼ଣୀ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ଉତ୍ତର-ଭାରତର ଶୀତପ୍ରଧାନ ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକରେ ଏବଂ ପାଣ୍ଡ୍ୟାଦ୍ୟ ଦେଶରେ ଏପରି ସୋଷାକ ସେଠା ଅଧିବାସୀମାନେ ବିଶେଷ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ବିଶେଷ ଶିଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିଏ ଦେଖାଇଲେ ଏ ରକମ ପୋଷାକଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇପାରେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କଞ୍ଚାମାଲର ବିଶେଷ ସରବସ୍ତୁ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ କି କି ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କରାଯାଇପାରେ, ସେ କଥା ପୂର୍ବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଥିବା ଖନିଜ ପଦାର୍ଥ (Mineral Products) ର କେତେକ ପରିଚୟ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ବ୍ୟବହାର କିପରି କରାଯାଇ ପାରେ, ସେ କଥା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁ । ଅବଶ୍ୟ, ଅଧିକାଂଶ ଖନିଜ ପଦାର୍ଥର ସମ୍ବ୍ୟବହାର କେବଳ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ କରା ଯାଉଥାଏ । ସେପରି ଯନ୍ତ୍ରର ସୁବିଧା ଗଡ଼ଜାତରେ ନ ଥିବାରୁ ଏହି ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ରାଜାମାନେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପରେ ନ ଲଗାଇ କେବଳ ବିଦେଶୀ-ମାନଙ୍କୁ ନିଲମ କରି ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଜିବାଲି ଦେଶରେ ଅକର୍ମୀଙ୍କ ସଂସ୍ଥା ଓ ଅର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେପରି ଦିନୁଦିନ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ (ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟ ନେଲେ ସୁଦ୍ଧା) ଆମ ଦେଶର ଅକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଏବଂ ଦେଶର ଅର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବା ‘ଅଲକ୍ଷ୍ମ’ ଦୂର କରିବାପାଇଁ ଏଇ ଖନିଜ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ବିଦେଶକୁ ରସ୍ତାମାନ ନ କରି ଏଠାରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ତଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ ବଢ଼ିବ ଓ ଦେଶରେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଜିନିଷର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିବ । ନିମ୍ନରେ କେତେକ ପ୍ରକାର ଖନିଜ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିଚୟ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ କି କି ଶିଳ୍ପରେ ଲାଗିପାରେ, ତା କୁହାଯିବ ।

(କ) ପଥରକୋଇଲା (Coal) — ଅଜିବାଲି କେବଳ ଡାଳଚେରରେ ଏଇ ‘ଖନିଜ ପଦାର୍ଥ’ ଅଦାୟ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଆଉଁରି କେତୋଟି ଗଡ଼ଜାତରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ମିଳେ । କେବଳ ଖର୍ଜାନ୍ତ ହେବା ଭୟରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀ କେନ୍ଦ୍ର ଏହାକୁ ସଂଗ୍ରହ

କରନ୍ତି ନାହିଁ । ରେଲ୍ ଇଞ୍ଜିନ ଓ ଆଉ କେତୋଟି ଯନ୍ତ୍ର ଗୁଲିବା ନିମନ୍ତେ ପଥରକୋଇଲା ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେପରି କୌଣସି ଯନ୍ତ୍ର ବା ଆଲୋଚନା କରୁନା ଅମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ଯନ୍ତ୍ରକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଗଡ଼ଜାତରେ ଏହି କୋଇଲାର ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ପଥରକୋଇଲାରୁ ‘ପେଟ୍ରୋଲ୍’ (Petroleum) ଓ ‘ରୁଆ’ ଅର୍କ ତିଆରି ହୁଏ । ପେଟ୍ରୋଲ୍ ମୋଟର, ମୋଟର ସାଇକେଲ୍ ଓ ଡାଇନାମୋ ପ୍ରଭୃତି ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ରୁଆ ଓଢ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ ବସ୍ତୁ । ଗୁଣ୍ଡି ମସଲର ପ୍ରଧାନ ଭାଗ ହେଉଛି ‘ରୁଆ ଅଭର’ । ଯୁ୍ ବାଦ କେତେକ ପ୍ରକାର ଔଷଧରେ ମଧ୍ୟ ରୁଆ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । କୋଇଲାରୁ ଏ ଦୃଷ୍ଟି ପଦାର୍ଥ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଲିଙ୍ଗାଗାର ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଅବଶ୍ୟ ଏହା କରିବା ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଓ କିଛି ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଦରକାର । ଗଡ଼ଜାତରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଭୁର ପରିମାଣରେ କୋଇଲା ମିଳେ, ତେବେ ଏ ଦୃଷ୍ଟି ଶିଳ୍ପପାଇଁ ପ୍ରଥମେ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ପରେ ଏଥିଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେବା ସମ୍ଭବପର ।

• କାଠ ଅଭାବରେ ପଥରକୋଇଲା ଦୋର ଇଟା, ହାଣ୍ଡି, ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ (Loaf) ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ପୋତାଯାଏ ବା ରନ୍ଧାଯାଏ । (ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏଇ ‘ମାଟିକାମ’ ବା ଶସ୍ତ୍ର ଭାବେ କୁହାଯିବ ।)

(ଥ) ଲୁହା (Iron) -- ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଗଡ଼ଜାତରେ ଲୌହଖଣି (Iron ore) ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ । ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହାର ବିଶେଷ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଲୌହ ଅମଦାନୀ କରିବାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ‘କମାର ଶିଳ୍ପ’ କରାଯାଇ ପାରେ । ପ୍ରାକୃତିକ ଓଢ଼ିଶାର ଏକ ଅଂଶ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ସିଂହଭୂମିରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଇନ୍ଦୁଲୀୟମାନେ ପ୍ରଭୁର ଲୁହା ଆଦାୟ କରି ଓଢ଼ିଶାର ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଜଗନ୍ନାଥ ଓ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ଲୁହା କଳ୍ପମାନ ସେଇ ଲୁହାରେ ତିଆରି କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାସନବନ୍ଧିର କଶାୟାତରେ ପଡ଼ି ସିଂହଭୂମି ଓଢ଼ିଶାରୁ ବହୁଳ ହୋଇଛି ଓ ସେଠାରେ ଥିବା ଅଧୁନିକ “ଟାଟା ଲୌହ କାରଖାନା” ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ । ନିକଟ ବା ଦୂର-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସିଂହଭୂମି ଓଢ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲେ ଓଢ଼ିଶାରେ ଲୌହଶିଳ୍ପର ବିସ୍ତାର ବଢ଼ିବା ଆଶା କରାଯାଏ ।

(ଦ) ଆଉ — ଆଉ ବା ଅଭ୍ର (Mica) ଖଣି ମଧ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତର କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ମିଳେ । “ଅଭ୍ରଭସ୍ମ” ଅସୁବେଦର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଔଷଧ । ଖଣିରୁ ବାଟିବା ଅଭ୍ରକୁ ପରିଷ୍କୃତ କରି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମତରେ ପୃଷ୍ଠ ଦେଲେ ଅଭ୍ରଭସ୍ମ ହୁଏ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅତି

ଉତ୍ତମ ପ୍ରତିକର (Tonic) ଔଷଧ ଓ ନାନା ପ୍ରକାର ରୋଗରେ ଦିଆଯାଏ । ଔଷଧ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଟିକର (ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା) ଓ ବଞ୍ଚିତ ପ୍ରକାର କୃତ୍ରିମ ଫୁଲଗଛ, ଦାପଦାନି ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ତିଆରି ହୁଏ । ଏଇ କୃତ୍ରିମ ଫୁଲ ଓ ଦାପଦାନି ପ୍ରଭୃତି କରବାପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭଲ କାରିଗର ଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଲେ ଏଇ ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତି ହୁଅନ୍ତା । ବିବାହ ରେଷଣୀ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଫୁଲ ଓ ଫୁଲଗଛଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲେ ଆମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ଶିଳ୍ପପରୀକ୍ଷା ପୁଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ।

(୯) ମୁଗୁନି ପଥର—କଳା ମୁଗୁନି ପଥର (Black granite) ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର “ନାଗରି” ରାଜ୍ୟ ଇତିହାସ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏଠାରୁ ପଥର ପାଇଁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କମନ୍ଦିରର ଅଫ୍ଫିସ୍ ରଗହ, ଜଳସ, ନବଗହ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ଅଜକାଳି ଏଠାରେ ଓ ତମପଡ଼ାରେ ମିଳୁଥିବା କୁଣ୍ଡାପଥରରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର “ପଥର” (ପଥର ବାସନ), ଥାଳି ଓ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିମାନ ତିଆରି ହୁଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର ଓ ଚକ୍ରଶି, ସେଇପରି ମଜୁରୁତ—ଅନେକ ଦିନଯାଏ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଆମ ଦେଶର ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ବିଦେଶରେ କୃତ୍ରିମ ମାଟିଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଥିବା ମାଟିବାସନ, ଗାଧୁଆକୁଣ୍ଡ, ଝାଡ଼ାଫେରିବା କୁଣ୍ଡ (Commode), ବଞ୍ଚିତପ୍ରକାର ଥାଳି (Plates) ପ୍ରଭୃତି ମଗାର ଅନେକ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି । କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ମୁଗୁନି ବା ମର୍ମର ପଥର (Artificial Marble Slabs) ଅଣି ନିଜର “ଉପାସ” ପ୍ରଭୃତି ସଜାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେପରି କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ପ୍ରସ୍ତର ଅପେକ୍ଷା ଏଇ ମୁଗୁନି ଓ କୁଣ୍ଡା ପ୍ରସ୍ତରର ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଏ ଦେଶର ଅନେକ କାରିଗର ଏଇ ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ନିଜର ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି । ପୁଣି ସେଇ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରସ୍ତରଶିଳ୍ପ (ଯାହା ପାଇଁ କି ଓଡ଼ିଶା ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିବାର ଏକାଧିକ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିଶାରଦ—Research Experts—କହିଯାଇଛନ୍ତି) ତାର ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଦେଶର କାରିଗରମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବ ଓ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ନେଇ ଓଡ଼ିଶାର ଟେକ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ରହିବ ।

(୧୦) ଖଡ଼ି, ଗେଙ୍ଗୁଟି, ରୂନପଥର (ମୁଗୁନି ପଥର) ଓ ତିଳକ ମାଟି—ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ବଞ୍ଚିତ ସ୍ଥାନରେ ମିଳେ । ଇଂରାଜୀମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏ ଦେଶର “ବାଟିବଣ ଅବଧାନ”ମାନେ ଗୁଡ଼ାଳରେ ପିଲଙ୍କୁ ଅକ୍ଷର ପରଚୟ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ କେବଳ “ଖଡ଼ି” (chalk) ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଅଜ ସୁଦ୍ଧା ଅନେକ ମଫସଲରେ ଅବଧାନ ଓ ନିମ୍ନପ୍ରାଚୀନେଶ୍ୱର ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏଇ ଖଡ଼ିରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା “ଅ ଅ” ପ୍ରଭୃତି ଲେଖାନ୍ତି । କେବଳ ଉପର ସ୍କୁଲର ଶିକ୍ଷକମାନେ

କର୍ମୀନା ବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଭୃତିରେ ତିଆରି ହେବା ‘ଚକ୍’ (crayons) ଖଣ୍ଡ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ପିଲାଙ୍କ ଅକ୍ଷର ଲେଖିବା ବ୍ୟତୀତ ଖଣ୍ଡରେ ଘରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଚଉଳ ପ୍ରକାର ଚନ୍ଦ୍ର ବା “ହୋଟି” ଅଙ୍କନ୍ତି ଏବଂ କେତେକ ଔଷଧରେ ମଧ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ଗୋଙ୍ଗୁଟି ଓ ରୁନ ପଥରରେ ରୁନ ଓ ଘରର ଚଟାଣ ପ୍ରଭୃତି ଏବଂ କାନ୍ଥରେ ଦେବା ସଫେର ରୁନ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ‘ମୁରୁଜ ପଥର’ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ଏଇ ସଥରକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଗୁଣ୍ଡ କରି ଠାକୁର ମନ୍ଦିରରେ କିମ୍ବା ଭୂଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚର୍ଚ୍ଚାର ପିତମାନଙ୍କରେ ଗଢା ଦିଆଯାଏ । ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗଳା ଦେଶର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଏଇ ମୁରୁଜ ଗୁଣ୍ଡ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ନାକ ଓ ଦେହରେ ଯେଉଁ ‘ଗଢା ତଳକ’ ଲଗାନ୍ତି, ସେଇ ‘ତଳକମାଟି’ ମଧ୍ୟ ଗଢଜାତର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ମିଳେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ସହସ୍ରାଧିକ ଟଙ୍କାର ତଳକ ମାଟି ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗଳା ଦେଶରେ ବାନ୍ଧି ହେଉଥିବା । ଏଇ ମାଟିରେ କେତେକ ପ୍ରକାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି (ଠାକୁର ମୂର୍ତ୍ତି) ମଧ୍ୟ ତିଆରି ହୁଏ । ସୁସ୍ଥ ଜଗନ୍ନାଥ-ମନ୍ଦିରର ଆଗରେ ଏବଂ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ବରେ ତଳକମାଟିର ଏକାଧିକ ଦୋକାନ ଦେଖାଯାଏ ।

ପ୍ରୋକ୍ତ ୩ । ୪ ପ୍ରକାର ଗୋଧ ଓ ମାଟି ସଂଗ୍ରହ କରି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବର ବଶେଷ ଉତ୍କଳ କରିବା ପାଇଁ କେତୋଟି ଶିଳ୍ପୀଗାର ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ବାରା ଆମ ଦେଶର ଅନେକ କାରିଗର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ବା ଅଶିକ୍ଷିତ ଅକର୍ମୀ ନିଜ ସମୟର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି ।

(୧) ପଟପ୍ରଦ ବୃକ୍ଷଲତା—ବାଣି ବା ‘ଦଉଡ଼ି’ କରିବା ପାଇଁ ଗଢଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଘାସ, ଲଟା ବା ଲହୁ (ନର) ମିଳେ । ଏଇ ଲହୁ ଓ ଘାସ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ନିର୍ଲମ୍ବ ହୁଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରି ଗୋଟିଏ ଦଟା ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କଲେ ସେଠାରେ ଅନେକ ଲୋକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଅତି ମଜବୁତ ଓ ସୁନ୍ଦର ବାଣି ଦଉଡ଼ି ତିଆରି କରନ୍ତି । ବଜ୍ଜିଲ ଶ୍ରାବରେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ଯେ କୌଣସି ଠାରେ ତିଆରି କରିଥିବା ବାଣି ବା ଦଉଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି କେତେ ମଜବୁତ ନ ଥିବାରୁ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ସେଗୁଡ଼ିକ ବଶେଷରୂପେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା ତଦ୍ଦ୍ବାରା ସେଇ ବ୍ୟବସାୟର ବଶେଷ ଉତ୍କଳ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପାଗାରରେ ଉତ୍ତମ ପରିଗୁଳକଙ୍କ ଉତ୍ସାହାଧୀନରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଜନିଷଗୁଡ଼ିକ

ଯେ କୌଣସି ଲୋକର ଆଦରର ବସ୍ତୁ ହେବ । ଏସରି ଗୋଟିଏ ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କଲେ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ କୌଣସି ଲୋକଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଅଦୃଶ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ନାହିଁ, ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ବଢ଼ି ହୋଇପାରେ ।

ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ ମିଳୁଥିବା 'ସବାଇ' ବା 'ସବେଇ ଘାସ'ରେ ଅତି ମଜବୁତ ଦଉଡ଼ି ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି ଏଇ ଘାସରେ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରକମ କାଗଜ ମଣ୍ଡ (Paper Pulp) ତିଆରି ହୋଇପାରେ ବୋଲି ବ୍ୟବହାରମାନେ କହନ୍ତି । * ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କି କି ପ୍ରକାର କଞ୍ଚାମାଲ (Raw Products) ମିଳେ ଓ ତଦ୍ୱାରା କେଉଁ କେଉଁ ଶିଳ୍ପ କରାଯାଇ ପାରେ, ସେ ବାଥା ସୂଚୀ ପୁସ୍ତାକଗୁଡ଼ିକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେଲା । କର୍ତ୍ତମାନ କେଉଁ ଗଡ଼ଜାତରେ କି କି ପ୍ରକାର ଜନିଷ ପ୍ରଭୃତ ମିଳେ, ତହିଁର ଗୋଟିଏ ତାଲିକା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା:—

ଗଡ଼ଜାତର ନାମ

ସେଠାରେ ମିଳୁଥିବା ଜିନିଷ

୧ । ନୟାଗଡ଼	ହାତଦାନୁ, କଂସା ପିତଳ ବାସନ
୨ । ରଣପୁର	ଏଜନ
୩ । ଖଣ୍ଡପଡ଼ା	ବେତ ପେଟର, କଂସାବାସନ (କଣ୍ଟିଲେ)
୪ । ନୀଳଗିରି	କଳା ମୁଗୁନି ପଥର, କଂସାପିତଳ ବାସନ, ଟସର ମଠ
୫ । ତାଳଚେର	ପଥର କୋଇଲା
୬ । କେନ୍ଦୁଝର	ଲୌହ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (?) ଖଣି
୭ । ଗାଙ୍ଗପୁର	ଲୌହ, କୋଇଲା, ସିତାର ତାର, ଗଡ଼ୁ, ଲଙ୍ଗବାଉ, ଅରଟ ସୁଦ୍ଧା
୮ । ତଗିରିଆ	ସାଟ ଓ ଲୁଗା
୯ । ବଡ଼ମ୍ବା	"ମାଣିଆବନ୍ଦ" ଲୁଗା
୧୦ । ଡେକାନାଲ	ବାସନ, ଟସର
୧୧ । ମୟୂରଭଞ୍ଜ	କୋଇଲା, ଖଣି ପଥର, ପାଲ୍‌ସ୍ ରୁନ
୧୨ । ସୋନପୁର	ମଠା, ବାସନ
୧୩ । ବାମଣ୍ଡା	କାଠ, ଆଉ, ରୁନ ଓ ଖଣି ପଥର
୧୪ । ଖଣ୍ଡିଆଲ	କୋଇଲା, କରାସିନା (?)

୧୫ । ପାଲଲହଡ଼ା	ନାଗେଶ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣ
୧୬ । ହୁଘୋଳ	ହାତଦାନୁ, ପେଟରୀ
୧୭ । ଦଶପଲ୍ଲ	ଅତି ସୁନ୍ଦର ହାତ ବାଉଁ
୧୮ । ବୌଦ୍ଧ	ଭଲ ମଠା
୧୯ । କଳାହାଣ୍ଡି	ରବ୍, ଅଭୁ

ଉପରୋକ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଜଳିଲ ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଗଡ଼ଜାତଗୁଡ଼ିକରେ ମିଳେ ।

(୨) ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲାରେ—

ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଉତ୍କଳ ଗୋଟିଏ “ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ”ରୂପେ ଗଠିତ ହେବ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ନାମ୍ନ ସାତଗୋଟି ଜିଲ୍ଲା ରହିବ :—

(୧) ଜୟପୁର	(୪) କଟକ
(୨) ଗଞ୍ଜାମ	(୫) ବାଲେଶ୍ୱର
(୩) ପୁରୀ	(୬) ସମ୍ବଲପୁର ଓ

(୭) ଅନୁଗୁଳ

ଉତ୍କଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଯେଉଁ କଣ୍ଠା ମାଲ ମିଳେ, ସେଇ ମାଲକୁ ନେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏକାଧିକ କୁଟୀର-ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଇ କାମ କରିବା ପାଇଁ କେବଳ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ (ଅବସ୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ) ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଅବସ୍ଥୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମିଯିବ ଏବଂ ଦେଶର ଆର୍ଥିକ ଦୂରବସ୍ଥା ଦୂର ହେବ । ଶ୍ରାବ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ରାଜସ୍ୱ ଭୁଲନାରେ ଯେଉଁ “ଶର୍ଚ୍ଚ ନିଅଣ୍ଟ” ହେବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରାଯାଉଛି, ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଆଜିକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲାରେ କଣ୍ଠା ମାଲ ସଂଗ୍ରହ କରି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏଇ “ଶର୍ଚ୍ଚ ନିଅଣ୍ଟ” ଦୂର ହେବା ନିଶ୍ଚୟ ହେବ । ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଏଇ ଧନାଗମର ପଦ୍ଧା ଖୋଲିଲେ ଏ ଦେଶ ଯେ ଅଗଣେ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ହୋଇ ଉଠିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶାର କେଉଁ ଜିଲ୍ଲାରେ କି କି ଜନସଂଖ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ମିଳେ ଓ ତଦ୍ୱାରା କି କି ରକମର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ କରାଯାଇ ପାରେ, ତା ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ ।

୧ । ଜୟପୁର — ଜୟପୁର ଗୋଟିଏ ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲମୟ ପ୍ରଦେଶ, ଯାହାକୁ “କି-କାରଣ୍ୟ” ବା “ମହାରଣ୍ୟ” କୁହାଯାଏ; ସେପରି ଅରଣ୍ୟ ଏଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଠାର ଅନେକ ପ୍ରଦେଶ ଲୋକବସତିର ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ କିମ୍ବା କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କି ଅତ୍ୟୁତ ପଦାର୍ଥ ରହିଛି ତା ଅବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏଠା ଜଙ୍ଗଲରେ ପୂର୍ବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲର ସବୁ ପଦାର୍ଥ ମିଳେ । ଏଠାର ପାବତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଖନିଜ ପଦାର୍ଥ ଥିବାର କେତେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଜୟପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ “ଡୁଡୁମା” ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ‘ଜଳପ୍ରପାତ’ (Water fall) ଅଛି, ତହିଁରୁ ବିଦ୍ୟୁତ ଶକ୍ତି (Electricity) ବାହାର କରି ପ୍ରାୟ ୨୦୦ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଥିବା ବିଶାଖ-ପାଟଣାର ନୂତନ ବନ୍ଦର ଓ ଭାଙ୍ଗା ବିଶାଖପାଟଣା ସହର ପାଇଁ ବିଦ୍ୟୁତ୍କର ଅଲୋକ ଯୋଗାଇବା ଯୋଗାଡ଼ ରୁଲିଛି । ଏଇ ଜଳପ୍ରପାତର ସଦୃଶ୍ୟବହାର କଲେ ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ଅର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଯେ ଶତଗୁଣ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏଇ ପ୍ରପାତରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧ (Dam) ବାନ୍ଧି ଏଠାରୁ ଜଳ ଯୋଗାଇଲେ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ପ୍ରଦେଶର ଜମିଗୁଡ଼ିକୁ କୃଷ୍ୟପଯୋଗୀ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏ ଦିଗରେ ଜୟପୁର ନବୀନ ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଥିବା ସୁଖର ବିଷୟ ।

ବିଦ୍ୟୁତ୍କର ଶକ୍ତି ଅବିଷ୍କୃତ ହେବାପାଦେ ଜୟପୁରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ପାରେ । ଅବଶ୍ୟ ଏଇ ଶକ୍ତି ଦ୍ଵାରା ନୂତନ ଯନ୍ତ୍ର-ପାତ୍ର (Machines) ସ୍ଥାପନ କଲେ ତଦ୍ଵାରା ଦେଶବାସୀଙ୍କର କୌଣସି ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖ ହେବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଦେଶର ଅଳକା ଦୂର ହେବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏଇ ଶକ୍ତି-ଦ୍ଵାରା ଜୟପୁର ସର ଅତି ବିସ୍ତୃତ ପ୍ରଦେଶରେ କୃଷିର ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇପାରେ ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଜଙ୍ଗଲ ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ଲୋକବସତିର ଉପଯୁକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଯେଉଁ ‘ଶକ୍ତି’ ଦରକାର, ତା ମନୁଷ୍ୟ ଶକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଏଇ ନବାବିଷ୍କୃତ ବିଦ୍ୟୁତ୍କର ଶକ୍ତି ଦ୍ଵାରା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଜୟପୁର ଜଙ୍ଗଲରେ ଯେଉଁ “ସରଗି” କାଠ ମିଳେ, ତା ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳେ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ସରଗି ଗଛର ଉଚ୍ଚତା ଯେପରି ନଭଣ୍ଟ ମୁଁ, ତାର ମୋଟା ମଧ୍ୟ ସେଇପରି ଅଣ୍ଟିକିନକ । ଏଇ କାଠକୁ ନେଇ ‘ବଙ୍ଗଳାଗପୁର ରେଳକମ୍ପାନୀ’ (B. N. Ry) ବହୁବର୍ଷ ଯାଏ ରେଳ ଯୋଲି ତଳେ ଦିଅଯିବା ‘ସିପର୍’ କରୁଥିଲା । ପ୍ରତିବର୍ଷ ୨ । ୩ ଲକ୍ଷ

ଟଙ୍କାର ସରଗିବାଠ ସେଇ କମ୍ପାନୀ ନେଉଥିଲା । ଏଇ ବାଠର ସ୍ଥାନୀୟ ସର୍ବବ୍ୟବହାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜୟପୁରର ରୁଡ଼ର୍ଫ୍ ମହାରାଜା ୧୧ । ୧୨ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ‘କରତକଳ’ (Saw Mill) ବସାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଭାସ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଚିନ୍ତା ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ କରାଇଲା । ଏଠା ଜଙ୍ଗଲରେ ମିଳୁଥିବା ବାଠରେ ଅତି ଉଚ୍ଛୁଷ୍କ ଧରଣର ଉପକରଣମାନ ଓ ଗୁଡ଼ୋପଯୋଗୀ କଞ୍ଚ, ବରଗା, କବାଟ ପ୍ରଭୃତି କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଜୟପୁରର “ଝାମ୍ପା ପେଡ଼ି” ତଥା ଗୋଟିଏ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଶିଳ୍ପ । ଓଡ଼ିଶାର ବହୁଳ ସ୍ଥାନରେ ଯେପରି ବେଢା ‘ପେଡ଼ି’ମାନ ତିଆରି ହୁଏ, ଟିକ୍ ସେଇପରି ଅତି ଟାଣ ବାଉଁଶ କାଠିରେ ଏଇ ପେଡ଼ିମାନ ତିଆରି ହୁଏ । ଏଇ ପେଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ଏତେ ମହଙ୍ଗୁ ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ସହଜରେ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ନାହିଁ କିମ୍ବା କେହି ଲୋକ ତାକୁ କଟି ତହିଁରୁ ଧନାପହରଣ କରିବା ଭୟ ନାହିଁ । ଏଇ ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଦମ୍ଭବାସୀଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କରାଯାଏ ।

ଜଗତରେ ତିଆରି ହେବା ଶିଳ୍ପୀ, କାଚ, ଖଜୁ ପ୍ରଭୃତି ଏବଂ ସରୁ ଧାନରେ ତିଆରି ହେବା ‘କୁଣ୍ଡିଆ’, ବଞ୍ଚିଣା (ସଙ୍ଗା), ସେଇ, ଖଜୁଳି, ହାତବାକୁ ପ୍ରଭୃତି ଜୟପୁରର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ । ଏଇ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ମାତ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଶ୍ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି ।

ଏଠାରେ ତିଆରି ହେବା (ଶାଢ଼ୀ) ଶିଆଳି ପତ୍ରର ଛତା, ଶଗଡ଼ ଛପର (ଗୁଡ଼ି), “ତଲ୍ଲି” (ଏକରକମ ବାଉଁଶ ନ ଥିବା ଛତା) ପାଖିଆ ଏବଂ ଶିଆଳି ଲତାରେ ତିଆରି ହେବା ଖଟିଆ, (ଡୋଲି) ଦଉଡ଼ା, ସଦା ପ୍ରଭୃତି ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଶୀ ଆଦୃତ ହୁଏ । ଶିଆଳି ଲତାରେ ତିଆରି ହେବା ଦଉଡ଼ି ଥୋ ଦଉଡ଼ି ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି କିମ୍ବା ସମୟରେ ସେଇ ଦଉଡ଼ିରେ ବନ୍ୟ ହାତୀକ ବାଲରଖନ୍ତି । ଏଥିରୁ ସେଇ ଦଉଡ଼ି କପରି ମହଙ୍ଗୁ ଓ ସୁଦୃଢ଼ ରହେ, ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

ଜୟପୁରର “ଫୁଲ ଗୁଣ୍ଡିଣି” ଅତି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ଵ । ଏକରକମ ଜଙ୍ଗଲ ଗଛର ଉପରଭାଗକୁ କାଟି ଏଇ ଗୁଣ୍ଡିଣି ତିଆରି ହୁଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ସୁଦୂର କଲିକତା ଓ ମାତ୍ରାଜ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ସକ୍ତାଘରର ଚଟାଣି ଝାଟୋରବା ପାଇଁ ଏ ପ୍ରକାର ଗୁଣ୍ଡିଣି ଅତି ଉଚ୍ଛୁଷ୍କ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ ।

ବଙ୍ଗଦେଶରେ “ସଉ” ନାମକ ଗଛରୁ ଯେପରି ଅବର (ଫଗୁ) ଓ ପିଲ୍ଲମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ (Patent food) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ, ଟିକ୍ ସେଇପରି ଏଠାରେ

ମିଳୁଥିବା ଅଫୁଣ୍ୟ ଚେର ମୂଳରୁ ସେପରି ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଇ ଖାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ ହେଉଛି “ପାଲୁଅଗୁଣ୍ଡି” । ଏକ ଜାତୀୟ ବନ୍ୟ ଚିତ୍ତର ଅତି ମୋଟା କନ୍ଦାରୁ ଏଇ ଗୁଣ୍ଡି ତିଆରି ହୁଏ । ଏଗୁଣ୍ଡିକ ଦେଖିବାକୁ ଚକ୍ ଖଡ଼ିପରି ସଫା, ଧଳା ଓ ଚକ୍ରୁଣ ଦେଖାଯାଏ । ଗାଈଈରରେ ଏଇ ଗୁଣ୍ଡି ଓ ଚିନି ପକାଇ ରାନ୍ଧିଲେ ଅତି ଉତ୍କମ ଖାଦ୍ୟ ହୁଏ । ଏଇ ଖାଦ୍ୟ ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କୁ ଏବଂ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇ ପାରେ । ଜୟପୁରର କନ୍ଧ, ସରସ୍ବ, ଗାଦବା ଓ ପରଦା ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଏଇ ଗୁଣ୍ଡି ତିଆରି କରନ୍ତି । ବ୍ୟବସାୟ ସ୍ତରରେ ଏଇ ଗୁଣ୍ଡିର ଶିଳ୍ପ କଲେ ଜୟପୁରରେ ଏତେ ପରିମାଣ ‘ପାଲୁଅଗୁଣ୍ଡି’ ଆଦାୟ ହେବ ଯେ, ଏହାକୁ ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ଯୋଗାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶକୁ ମଧ୍ୟ ରପ୍ତାନୀ କରାଯାଇପାରେ ।

ଦୀର୍ଘ ୧୨ ହଜାର ବର୍ଷମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତୃତ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କଳାମାଲ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ, ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ଏଇ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାୟ ୫ । ୬ ହଜାର ଅଦମ ପ୍ରଜା ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆସନ ଯାଇ ସେଠାର ଗୁ ବଗିଚାରେ କୁଲି କାମ କରନ୍ତି । ଏହି କାରଣରୁ ଏଠାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ କମି ଯାଉଛି । ସହସ୍ରାଧିକ ତେଲଗୁ, ତାମିଲ ଓ କାନାଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ଲୋକମାନେ ଅସି ଏଠାରେ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ କରି ଜୀବିକାର୍ଜନ କରୁଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ନିଜର ଅଳ୍ପକଣ୍ଠ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ସୁବିଧା ନ ପାଇବାରୁ ପିଲା ମାଉସକୁ ଧରି ସୁଦୂର ଆସାନ ଯାନ୍ତି । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ମର୍ମନ୍ତୁକ ଦେଖାଯାଏ ।

ଦେଶର ଏଇ ଅକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ କାମ ଯୋଗାଇ ଏଠା ଜଙ୍ଗଲରେ ମିଳୁଥିବା କଣ୍ଡା ମାଲଗୁଣ୍ଡିକର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏଇ ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । *

* ସୁଖର ବିଷୟ, ଜୟପୁରର ନବୀନ ରାଜା ମହୋଦୟ ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ନେବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରି ଏ ଲେଖକଙ୍କ ପାଣ୍ଡୁ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଇଥିଲେ । ନିକଟରେ ଜୟପୁରରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ଯୋଗାଡ଼ କରାଯାଉଥିବା ଭାବା ଓଡ଼ିଶା ପକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ।

୨ୟ-ଗଞ୍ଜାମ—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକରେ ନାନା ପ୍ରକାର କାଞ୍ଚ ଶିଳ୍ପ ହୁଏ । ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଶତ ଶତ ଲୋକ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଅର୍ଥନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓ ଅକର୍ମୀକ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ କରାଯା ପାଇଁ ଏଇ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ବହୁଳ ପ୍ରସାର କରିବାକୁ ହେବ । ତେଣୁ କଲେ ଏଇ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ଶତଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇ ପାରେ ଏବଂ ଏଇ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେଶୀ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ କିମ୍ବା ଭାରତର ବାହ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ ବନ୍ଦୀ କରି ଧନୋପାର୍ଜନ କରାଯାଇ ପାରେ ।

(କ) ପାରକାଶମୂର୍ତ୍ତି—ଏହା ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଅତି ବଡ଼ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱକ୍ଷ୍ୟାଳୀ । ଏଠାରେ ନିମ୍ନ ପଦାର୍ଥର ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ହୁଏ :—

(୧) ଜାଇକାଠି—ଏହା ଗୋଟିଏ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜଙ୍ଗଲ ବୃକ୍ଷରୁ ଅଦାୟ ହୁଏ । ସେଇ ଗଛ ଦେଖିବାକୁ ବେତ ବା ସରୁ ବାଉଁଶ ଗଛପରି ଦେଖାଯାଏ । ତହିଁର ଉପର ଖୋଳ ବା ଗ୍ରେପା ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ଅତି ଚକ୍ଷୁଷ, ସେଇପରି ନରମ ଓ ସୁନ୍ଦର । ଏଠାରେ ଲେତେକ ନିମ୍ନ ଜାତିର ଲୋକ ଏଇ କାଠିର ଗ୍ରେପା କାଢ଼ି ତହିଁରେ ପେଡ଼ି, ଡାଲ, ସାଲୁଆ, ଫୁଲିଡାଲ, କୁଆଁ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରନ୍ତି । ଜାଇକାଠିର ପେଡ଼ି ଦେଖିବାକୁ ଅଧୁନିକ ‘ସୁଟ୍‌କେସ୍’ (Suit case) ପରି ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରଥମେ ବାଉଁଶ ପାତାରେ ପେଡ଼ିଟିଏ ତିଆରି କରି ତା ଉପରେ ପୁଣି ଏଇ ଜାଇକାଠିର ଗୋଟିଏ ଖୋଳ ପିନ୍ଧାଯାଏ । ଏଇ ପେଡ଼ି ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ତଳ ଗୁରୁ କୋଣରେ ସାମାନ୍ୟ ଚମଡ଼ା ବନ୍ଧାଇ ଦେଲେ ଏଇ ପେଡ଼ି ୮ । ୧୦ ବର୍ଷ ବା ତତୋଽଧିକ କାଳ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହେ । ଯେଉଁମାନେ ରେଳରେ ବାରମ୍ବାର ଯା ଆସ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏଇ ପେଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ଅତି ଉପାଦେୟ ଥିବାର ଏ ଲେଖକ ଜାଣନ୍ତି । ଏଇ ପେଡ଼ିର ବିସ୍ତୃତ ପ୍ରଚାର ହେଲେ ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟର ସୁଟ୍‌କେସ୍ ଗୁଡ଼ିକ ଏଇ ଦେଶୀ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଚାର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତେ ।

(୨) ଶିଙ୍ଘକାମ—ଗାଈ ଗୋରୁ ଏବଂ ହରିଣ ଓ ସମ୍ବର ପ୍ରଭୃତିର ଶିଙ୍ଘରେ ନାନା ପ୍ରକାର ସାନିଆ, କଲମକାଠି, ଛଡ଼, ଖଟୁଲି ଏବଂ ଲୁଗା ରଖିବା ପାଇଁ ‘କିଲା’ (Rook) ପ୍ରଭୃତି ଏଠାରେ ତିଆରି ହୁଏ । ପ୍ରତିଦିନ ଏଠା ରେଳ ଷ୍ଟେସନରେ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକୁ କିଣି ନିଅନ୍ତି । ଏ ଦିଗରେ ଆଉଁରି ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରିବ ଏଠାରେ କେତୋଟି ଶିଳ୍ପୀଙ୍କର ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ ।

(୩) ଗଞ୍ଜିପାସାର୍ (Playing Cards) “ଗଞ୍ଜିପା”ସାର ପାଇଁ ପାରଳାଖିମୁଣ୍ଡି ଚିତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏଠାରେ ‘ଚିତ୍ରକର’ମାନେ ଏକ ଶିଳ୍ପ କରନ୍ତି । ଛିଣ୍ଡାକନା, ରଦ୍ଧ କାଗଜ ଓ ଅସ୍ତରୁ ଅଠାରେ ଏକ ସାର ତିଆରି ହୁଏ । ଅଠାରେ ଅତି ବଡ଼ ବଡ଼ ପଟି ତିଆରି କରି ତହିଁରୁ ଚକ୍ର କାଟି ସେଇ ଚକ୍ର ଗୁଡ଼ିକରେ ସାରର ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ର ଚିତ୍ରାଙ୍କନ କରି ଗଞ୍ଜିପା ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏକ ସାର ଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ବିଭିନ୍ନାଞ୍ଚଳକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ ।

ଅମ ଦେଶର ନବ୍ୟ ଶିଳ୍ପିତ ବାକୁମାନେ ବିଦେଶୀ ଗୁପ୍ତ (Playing Cards) କୁ ବେଶୀ ଆଦର କରି, ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ସେଇ ଗୁପ୍ତ କିଣୁଥିବାରୁ ଅମର ଏକ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ଅବନତି ଘଟିଛି । ତଥାପି ଉତ୍ସାହ ପାଇଲେ ଏଠାରେ ଚିତ୍ରକରମାନେ ଏ ଦିଗରେ ଅଭିରୁ ଅଧିକ ସଚେତୁ ହେବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ ଏ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ସମସ୍ତେ କରନ୍ତି । ଏକ ଶିଳ୍ପକୁ ଉତ୍କଳ କରାଇଲେ ଅନେକ ଗରିବ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ପେଟପୁରୁ ଗୁଡ଼ିକ ପାଇବେ ।

(୪) କଣ୍ଢେଇ- ଗୋବର, ଛିଣ୍ଡା କନା ଓ ଅସ୍ତରୁ ଅଠାରେ ଏଠାର ଚିତ୍ରକରମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅତି ସୁନ୍ଦର କଣ୍ଢେଇ କର ପାରନ୍ତି । ଏକ କଣ୍ଢେଇ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର, ସେଇପରି ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ରହେ । ପାଲଧୁଆ କାଠ ଓ ସୋଲରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ କଣ୍ଢେଇ, ଠାକୁର ପ୍ରତିମା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୂପ ଗୁଡ଼ିକ ଏମାନେ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏକା ଗଞ୍ଜିପା କାହିଁକି, ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଅନେକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏକ ରୂପ ଓ କଣ୍ଢେଇର ଆଦର ଦେଖାଯାଏ । ପର୍ବ ପର୍ବାଣୀରେ ଯେଉଁ ନାଗ ନାଗଣୀ, ରଜା ରାଣୀ, ସାପ ସାପୁଆ ରାସସ, ମାଙ୍କଡ଼, ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ବହୁରୂପ ବାହାରେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଏଠା ଚିତ୍ରକରମାନେ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଗୁଡ଼ା ମହାଗୁଡ଼ା ବା ଧନା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବିବାହ ବ୍ରତ ସମୟରେ ସୁନ୍ଦର କଲିକତା ଓ ମାନ୍ଦ୍ରା ଜରୁ ଯେଉଁ ଚିତ୍ରବିଚିତ୍ର ଛବିମାନ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କିଣାଯାଏ, ତା ଅପେକ୍ଷା ଏଠା ଚିତ୍ରକରମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଲେ ଏହି ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ବହୁତ ଉତ୍କଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଠାର ଗରିବ ଚିତ୍ରକରମାନେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି ।

(୫) ଓଡ଼ିଶାର ତନ୍ତୀ ଓ ଗୌଳିୟାଙ୍କ ପରି ଏଠାରେ ‘ପାଇଣ୍ଡା’ନାମକ ଏକ ଜାତିର ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ମୋଟା ଢୋଲିଆ (Towels) ଓ ଗୁନ୍ଦର ତିଆରି କରନ୍ତି । ‘ଜାଉଲି ବୁଣା’ (Double Twisted) ଢୋଲିଆ, ବିଭିନ୍ନ ଗୁନ୍ଦର ପ୍ରଭୃତି

ଏମାନେ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବୁଣନ୍ତି ଯେ, ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଅତି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖିଯାଏ । ଗଞ୍ଜାମର ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ଏଠା ଢୋଲିଆ ଓ ଗୁଡ଼ର ଚଣେଷ-ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଚିଦେଶୀ (Turkish Bath Towels) ଢୋଲିଆ ଅପେକ୍ଷା ଏ ଗୁଡ଼ିକ କୌଣସି ଗୁଣରେ ନ୍ୟୁନ ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତବୃନ୍ଦ ଏଇ ଢୋଲିଆ ଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଏହାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର କଲେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଯେ ଅଭର ଉନ୍ନତ ଲଭ କରିଥା, କହୁବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାନ୍ୟ ।

(ଖ) ଓ (ଗ) ଟିକ୍ତାଲି ଓ ମଞ୍ଜୁଷା—ଗଞ୍ଜାମର ଦୁଇଟି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶକ୍ତିବୀର ବଂଶଧରମାନେ ଏଠାରେ ରାଜତ୍ୱ କରନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ୧୭୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଓଡ଼ିଶାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଛି । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ-ରାଜର (Non-oriyas)ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏଇ ଅଞ୍ଚଳର ସରକାରୀ କଚେରୀ ପ୍ରଭୃତି ଗୁଳିତ ହେଉଥିବାରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଅର୍ଥିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଶିଳ୍ପକଳାଦିର କୌଣସି ଉନ୍ନତି ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ଏଇ ସୁଯୋଗରେ ଗତ ସାମା-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କମିଟି ଏ ଦିଗଟି ଶକ୍ତିକୁ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଅଲଗା କରି ରଖିବା ପାଇଁ ମତ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହାଠାରୁ ବଳି ଅତି ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଆଉ କଣ ଥାଇପାରେ । ଯାହା ହେଉ, ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏ ଦିଗଟି ଶାଶ୍ୱତ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଦେଶ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ମିଶିବାର ଅଶା କରାଯାଏ । ସେ ଦିଗରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଓଡ଼ିଆ ଯୁବକ ଓ ଶିକ୍ଷିତବୃନ୍ଦ ଅଜହ୍ନ ସଚେତ୍ତ ରହିବେ ବୋଲି ‘ଅଶାକରୁ’ ।

ଟିକ୍ତାଲିରେ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ‘କାଠ’ର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ହୁଏ । କାଠର ପାନିଆ, ପେଡି, ପିଲଙ୍କପାଇଁ ଘୋଡ଼ା, ହାତୀ, ଓଟ ପ୍ରଭୃତି ଖେଳନା କଣ୍ଢେଇ ଗୁଡ଼ିକ ସବୁ କାଠରେ ତିଆରି ହୁଏ ।

ମଞ୍ଜୁଷାରେ ଶିଫର ନାନାପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କାମ ହୁଏ । ପଦ୍ମ ପଦ୍ମାଶିରେ ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଓ କହ୍ନୁରୂପା ମୁଣ୍ଡମାନ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ, ସେପରି ଅନେକ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଧରଣର ରୂପ ଗୁଡ଼ିକ ଏଠାରେ ତିଆରି ହୁଏ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ବେବଳ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପ କଳା ପାଇଁ ଏଇ ସ୍ଥାନ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ପାଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ‘ମଞ୍ଜୁଷା’ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।

ସ୍ୱଳ୍ପଲ୍ଲ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶର ବାହାରେ ରହୁଲେହିଁ ଏ ଦିଗଟି ଶକ୍ତିର ଶିଳ୍ପ କଳା-ଗୁଡ଼ିକୁ ଅଦୂର ଉନ୍ନତି କରି ସ୍ଥାନୀୟ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ପରାକାଷ୍ଠା ସମ୍ଭାବ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ

ଏଠାରେ କେତୋଟି ଶିଳ୍ପ-ସଦନ ସ୍ଥାପନ କରବାକୁ ହେବ । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଏଇ ଶିଳ୍ପ-କଳା ଯୋଗୁଁ ଏ ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ବୋଲି ପରସ୍ପେ ଦେଖିଥିବ । †

(ଘ) ବ୍ରହ୍ମପୁର—ଭଲ ପାଟ ପାଇଁ ଝିଅମ ବ୍ରହ୍ମପୁର ରର-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏଠାର ତନ୍ତୀ ଓ ସାଲିଆ (ତେଲଗୁ ପାଟ ସାଲିଆ) ମାନେ ଅତିସୁନ୍ଦର ପାଟ ଶାଢ଼ୀ ଓ ପାଟ ଯଥା ପ୍ରକୃତ ତିଆରି କରନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ହାସହାସି ୮ । ୧୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ପାଟ ଏଠାରେ ତିଆରି ହୋଇ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ, ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ‘ପାଟଯୋଗ’ କିମ୍ବା ‘ପାଟଶୋଷା’ ମିଳେ ନାହିଁ । ଏଠା ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ମଦ୍ରାଶୁର ରକ୍ଷାଣୀ ବାଙ୍ଗାଲୋର (Bangalore) କିମ୍ବା କଲିକତାର ଡାକା (Dacca) ରୁ ପାଟ-ଶୋଷା ମଗାଇ ପାଟ ବୁଣନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ପାଟ ଶୋଷା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ବିଦେଶୀ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ନିଲମ୍ପ କର ଦେଖିଥିବାରୁ ସେଇ ଶୋଷାର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଶା କିମ୍ବା ରଞ୍ଜାମରେ ହୁଏ ନାହିଁ । ନିଜ ଦେଶର ଶୋଷା-ଗୁଡ଼ିକୁ ବିଦେଶୀ ମହାଜନଙ୍କୁ ବଢ଼ି କରୁଥିବାରୁ ଏଠାର ଲିଙ୍ଗିମାନେ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ବିଦେଶରୁ ପାଟଶୋଷା ଆଣନ୍ତି । ଏଇ କାରଣରୁ ଏଠାର ପାଟ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରି ହୁଏ । ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ଉଲ୍ଲେଖ କରବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା ପାଟଶୋଷାଗୁଡ଼ିକୁ ଏଠାରେ ରଖାଇ ଏଇ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପାଟ ତିଆରି କଲେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ଅଭିରି ଅନେକ ଲୋକ ସୁଖରେ ଜୀବକାର୍ଜନ କରନ୍ତେ ।

ପାଟ ବ୍ୟତୀତ ଏଠାରେ ଅତି ସରୁସୂତାର ଶାଢ଼ୀ, ପିନ୍ଧା ଓ ଯଥା ପ୍ରକୃତ ତିଆରି ହୁଏ । ସହରର ଶିକ୍ଷିତ ବାବୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧିତ ଲଗାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ଥିବାରୁ ଏଠା ତନ୍ତୀମାନେ ସରୁ ବନ୍ଧିତ ସୂତା ଆଣି ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମଲଗା ତିଆରି କରନ୍ତି । ଦେଶୀ

† ମଞ୍ଜୁଷାର ‘ଶିଳ୍ପକଳା ବିଶାରଦ’ ଶ୍ରୀ ଦାଶରଥ ମହାରଣା ଓ ‘ଶିଶୁ ଚନ୍ଦ୍ରକର’ ଶ୍ରୀମାତ୍ ହରିଶରଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଯେ କୌଣସି ଉତ୍କଳୀୟ ନିଜକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେ କରନ୍ତି । ଦାଶରଥ ମହାରଣା ମଞ୍ଜୁଷାର ସ୍ପର୍ଶିତ ରାଜା ଶ୍ରୀବିରାୟ ରାଜମଣି ଦେବଙ୍କ ପୁଷ୍ପପୋଷକତାରୁ ଶିଳ୍ପର ଯେଉଁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଝିଷା କରନ୍ତି, ତହିଁର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଞ୍ଜୁଷା ଗଡ଼ରେ ଦେଖିପାରୁ । ମହାରଣା ହାଜି ଦାନ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ, ତୈଳଚନ୍ଦ୍ର, ଧାତୁ ତ୍ରୟମା ଗଠନ ଓ ‘ବୁଲ୍’ ତିଆରି ପ୍ରଭୃତି କରି ପାରନ୍ତି । ଶିଶୁ ହରିଶରଣ ଦୁଇହାତ ଓ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ରେ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟୁତ ଚନ୍ଦ୍ର-ବିଦ୍ୟା ବେଶାଏ, ତା ଦେଖିଲେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ଅରଟରେ ତିଆରି ସରୁ ସୁତା ପାଇଲେ ଏମାନେ ପୁରୁ କାକା ମଜଲ୍ଲନ ଛା ତାହାଠାରୁ ଅଉରି ଉତ୍କଳ ଧରଣର ଲୁଗା ପେ ତିଆରି କରି ପାରନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶୀ ଲୁଗାର କାରବାର ଦେଶବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼ିଥିବାରୁ ସରୁ ସୁତା ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କଲେ ସ୍ଥାନୀୟ ଉନ୍ନୀମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅଉରି ଉଲ୍ଲ ହେବ ।

(୬) ବ୍ରହ୍ମପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବେଲଗୁଣ୍ଡା ଓ ବୈଶିଣୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ କଂସା ଓ ପିତଳ ବାସନ, ଗର, କାଳ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି ହୁଏ । ଏଇ ବାସନଗୁଡ଼ିକୁ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସମୟ ସମୟରେ ଏଠାର ବାସନ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା-ଗଡ଼ଜାତକୁ ମଧ୍ୟ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ବେଲଗୁଣ୍ଡାରେ ତିଆରି ହେବା ପିତଳ ଓ ରୂପାର ମଗର, ଶେଉଳ ପ୍ରଭୃତି କୃତ୍ରିମ ମାଛ (Artificial fish) ଗୁଡ଼ିକ ସୁଦୂର ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ କଲିକତା ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷରୂପେ ଆଦୃତ ହୁଏ । ଏହି ମାଛ ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର, ଠିକ୍ ସେଇପରି ମଝୁରୁଥାନ୍ତି । ଅଜିକାଲି ଯେଉଁମାନେ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ବେଶେରୁ ଉତ୍କଳ ପ୍ରକାର ‘କାଗଜ୍’ ଲୋଡ଼ି ଚଳି ପ୍ରଭୃତି କିଛି ଅର୍ଥସଂଚେତୁଲ ଉପରେ ‘କାଗଜ୍ ରପ୍ତ’ (Paper weight) ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଏଇ ‘ମାଛ’ ଗୁଡ଼ିକୁ କିଣିବା ଉଚିତ ମନେକରନ୍ତି । ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ରଖାଗଲେ ନିଜର ସାମୟିକ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସପୂର୍ବକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ଉତ୍କଳ ବସ୍ତୁ-ପାଇପାରେ ।

(୭) ରଘୁଲକଣ୍ଡା (ଘୁମ୍ଫର) ଅଞ୍ଚଳରେ “ବରଡ଼ ପଟି” ନାମକ ଏକ ପ୍ରକାର ସୋପପଟି ତିଆରି ହୁଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଦମ ଅଧିବାସୀ (ବନ୍ଧୁ, ସୌର ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ଲୋକମାନେ) ମାନେ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ‘ସୋପ’ ମଣିଶା ପରି ବେଶ୍ ଚିକ୍କଣ ଓ ଅନେକ ଦିନ ଯାଏ ରହେ ।

ଉପର୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନର ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟତୀତ ଗଞ୍ଜାମର ବିଭିନ୍ନାଞ୍ଚଳରେ କେତେକ ସ୍ଥାନୀୟ ଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର କଞ୍ଚା ମାଲ ମିଳେ । ଏ ଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏଠାରେ ଜିଲ୍ଲାର ଅକର୍ମୀ ଓ ପାଟକ ଜାତିର ଲୋକମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର । କେବଳ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ନେଇ ସହସ୍ରାଧିକ ଲୋକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ଆସି ଏଠାରେ ସରଫାର କରି ରହନ୍ତି । ଗଞ୍ଜାମ ମାଲ (ଘୁମ୍ଫର) ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶାଗଡ଼ଜାତ ଓ ଅନୁଗୁଳ

ମିଶିଥିବାରୁ ଏବଂ ଅଜିକାଲି ସେଇ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ମୋଟରର ସୁବିଧା ଥିବାରୁ ଗଡ଼-
ଜାତରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କଞ୍ଚାମାଲ ଏଇ ବୁଝୁସୁର ଦେଇ ମାନ୍ଦ୍ରାକ ଓ କଲିକତା
ଅଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରାଣୀ ହେଉଛି । ନିକଟରେ ବିଶାଖପାଟଣାର ନୂତନ ବନ୍ଦର ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ
ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବମାତ୍ରେ ଏଇ କଞ୍ଚାମାଲର ରାସ୍ତା ଆଉଁଶ ବୁଲି ଲଭି କରିବ । ଘୁମୁସର
ଓ ଓଡ଼ିଶାଗଡ଼ଜାତରୁ କଞ୍ଚାମାଲ ସବୁ ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ରାସ୍ତା କରି ଅଳ୍ପ କେତୋଟି
ମହାଜନ—ବିଶେଷତଃ ତେଲଗୁ, ମୁସଲମାନ ଓ ତାମିଲ ମହାଜନ—ବିଶେଷରୂପେ ଲଭିବାନ୍
ହୋଇ ପାରନ୍ତି । । ତତ୍ପୁରା ଅମଦେଶର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅକର୍ମୀଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ-ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବା
ବଡ଼ ଚିନ୍ତାମୁନା ମାତ୍ର । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କଞ୍ଚାମାଲ ରାସ୍ତା ହେଉଥିବାରୁ ଏବଂ ଏଠାରେ
ସେ ଗୁଡ଼ିକୁ ରଖି କୌଣସି ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଅମ
ଦେଶର ଅର୍ଥିକ ଦୁଃସ୍ଥିତି ଦିନଦିନ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରୁଛି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅମ ଦେଶର
ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ବିଦେଶ ଯାଇ କୁଲି କାମ କରୁଛନ୍ତି । ଦେଶର ଭାବି-ଅର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା
ବଦଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ପ୍ରବାସୀ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ଆଣି ଏଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଳ୍ପକଷ୍ଟଦୂର
କରିବା ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ ଅଜହ୍ନ ଦେଶର
ନେତାମାନେ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ । ତା ନ ହେଲେ ଏ ଦେଶର ଅର୍ଥିକ ଦୁଃସ୍ଥିତି
ଅଭର ଶୋଚନୀୟ ହେବ ।

୩ୟ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା—ନିମ୍ନ କେତୋଟି ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ ନେଇ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ଚିରପ୍ରସିଦ୍ଧ ।
କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଶିଳ୍ପକୁ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପକାରରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ନାହିଁ ।
ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନରେ, ଏପରିକି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଥାନାରେ ଗୋଟିଏ ଦିଓଟି
କୁଟୀର ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କରି ଏଇ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ହିମୋଳତ ଦିଗରେ ବିଶେଷ
ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଆଉଁଶ ଭଳି ଲଭି କରିବ, କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର ।
ଏଇ ବ୍ୟବସାୟଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ଵାରା ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ପୁରୀରେ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇ ପାରନ୍ତି
ଓ ତତ୍ପୁରା ସେମାନଙ୍କର ଅଳ୍ପକଷ୍ଟ ଦୂର ହୋଇ ପାରନ୍ତା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଇ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ
ସମ୍ବଲପୁରରେ ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯିବ —

(୧) **ଲୁଗା ବୁଣା**—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅତି ପୁରୁ ଓ ସୁନ୍ଦର ଲୁଗା
ବୁଣାହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲା ଅପେକ୍ଷା ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ସବ୍-ଡିଭିଜନ ‘ବନ୍ୟାବ’
ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ଥିବାରୁ ଏଠାର ବନ୍ୟାପ୍ରସିଦ୍ଧିତ ଲୋକମାନେ ଅରଟରେ ସୁତା

କାଟି ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି । ଗତ ୮୧୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶାରେ ଇ. କ. ଗ୍ରୋସ୍ ନାମ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଦିନୁ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଅଭର ଉଲ୍ଲସ କରନ୍ତି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଏହାକୁ କୌଣସି ଲେବ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” କରିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି । ତା ହେଲେ ଏଇ ଶିଳ୍ପର ପ୍ରସାର ଅଭର ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରନ୍ତା । ଏଇ ଜିଲ୍ଲାର ବୋଲଗଡ଼, କାକଟପୁର, ଗୋସ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଓ ଓଲସିଂହ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ଦୃଷ୍ଟ ଲୁଗା, ଚଦର, ଧୋତି, ଶାଢ଼ୀ ଆଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଉତ୍କଳ ପାଇଲେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନେ ଯେ ସୁତାକଟା ଓ ଲୁଗାକୁଣୀ ଘରେ ଘରେ କରନ୍ତି, ସଦେହ ନାହିଁ ।

ଇଂରାଜୀ ରାଜତ୍ବରେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ କେବଳ ବିଦେଶୀ ଲୁଗାକୁ ଅଦର କରୁଥିବାକୁ ଏଇ ଜିଲ୍ଲାର ତନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦ ଗୁପ୍ତ କରବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ତଥାପି ଏଇ କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ବିଦେଶୀ ବହୁସ୍ଥାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାପୋରୁଁ ଏଠାର ଲୁଗା-କୁଣୀଳୀକ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରୁଥିବା ଜଣାଯାଏ । ପ୍ରଭୁର ପରିମାଣରେ ତୁଳା ମିଳିତଲ ମଧ୍ୟ ଏଇ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । * ଏଠା ତନ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଲୁଗାକୁଣୀକୁ ଗୋଟିଏ “ସଂଗଠିତ ଶିଳ୍ପ” (Organised Industry) ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କୃଷି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ କରୁ କରୁ ଘରେ ପିଲାମାଛପେ ତନ୍ତର ସମସ୍ତ ଉପକରଣମାନ ଠିକ୍ କରଦେଉଥିଲେ କିଛିକ୍ଷଣ ତନ୍ତ୍ର ପାଖରେ ବସି ଲୁଗା ବୁଣନ୍ତି । ଏହା ବୁଣିବା ପାଇଁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ନ ଥାଏ । ଯେ କୌଣସି ସମୟ ସୁବିଧା ହେଲା ତ ସେଇକ୍ଷଣ କିଛି ଲୁଗା ବୁଣା ହେଲା ! ଏଇ କୁଦାରୀନତା ସତ୍ତ୍ବେ ଗୋଟିଏ ତନ୍ତ୍ରୀ ପରିବାର ଦିନକୁ ହାରାହାରି ଟ ୦ ୧୪, ଟ ୦ ୩ ପଇସା ରୋଜଗାର କରପାରେ । ଯଦି ଏଇ ଶିଳ୍ପକୁ ସେମାନେ ଜୀବିକାର୍ଜନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ ମନେ କରି ସେ ଦିଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ତେବେ ଅଭର ଅଧିକ ଲାଭବାନ୍ ହୁଅନ୍ତେ । ବନ୍ୟାପ୍ରସାଦିତ ଓ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ୧୧୦୦୦ ତନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଇଁ “ସୁତାକଟା ଓ ଲୁଗା ବୁଣା”କୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ କରି ଏ ଦିଗରେ

* “The number of cotton weavers has increased by 35% since 1901, and now with dependants stands at about 11000. This is partly caused by the attempted boycott of mill-made cloth, and is accompanied by an increase of about 30% in the import of raw cotton into Orissa.” (Puri Dt. Gazetteer. P. 03)

ବିଶେଷ ଉତ୍ପାଦକଦେବାପାଇଁ ଏଇ କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ସ୍ଥାନୀୟ ସହଯୋଗ ସମିତିମାନ ତେଣୁ କରୁଥିବା ସୁଖର ବିଷୟ । *

(୨) ଲୁଣ ପୋକ୍ତାନ (Salt manufacture) ମନୁଷ୍ୟ ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟରୁ “ଲୁଣ”. ଗୋଟିଏ । ମନୁଷ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଗାଈଗୋରୁ ଓ ଗଛବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ଲୁଣ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ, ଦୟାମୟ ଭଗବାନ ସମୁଦ୍ର ଓ ଚିଲିକା ପାଣିରେ ଏବଂ କେତେକ ସାବିତ୍ରୀ ବା ଖଣି ପ୍ରଦେଶରେ ଲୁଣ ସୃଷ୍ଟି କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଇ ଲୁଣ ସଂଗ୍ରହ କରି ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦେଶର ସରକାର ନିଜ ଆୟ ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଏଇ ଐଶିଦାନ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଟିକସ ବସାଇ ଏହାକୁ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ଯେପରି ସଂଗ୍ରହ କରି ନ ପାରେ ସେଥିପାଇଁ କଡ଼ା ଆଇନ ମଧ୍ୟ ଜାରି କରିଛନ୍ତି । ଲୋକମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ଏଇ ‘ଲୁଣ’ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ଶାସକ ଓ ଶାସିତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ବାର ମତାନ୍ତର ଘଟିଯାଇଛି; ତଥାପି କେହି ବାହାର ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ ନାହାନ୍ତି ।

ଅମ ଓଡ଼ିଶାର ଚିଲିକା ଓ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ପ୍ରଚୁର ଲୁଣ ମିଳେ । ଭାରତର ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଲୁଣ ଓଡ଼ିଶାର ଅଧିକତମ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ମିଳୁଥିବାର ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରୁ ଜଣାଯାଏ । ଶତାଧିକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ କମିସନର ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

“The finest salt of all India was manufactured in the wild inhospitable tract along the sea board of Orissa.” (Vide, Stirling’s Account of Orissa.)

ଏଇ ଲୁଣ ବ୍ୟବସାୟରୁ “ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ” ବାର୍ଷିକ ହାରାହାରି ୧୮୦୦୦୦୦ ଟଙ୍କା ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ୧୮୯୭-୯୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚିଲିକା ଓ ପୁରୀ ଉପକୂଳରୁ

* There is no regular system and no fixed hours of work.
 * * It is estimated that a family which uses the ordinary type of loom earns on average from ten to twelve annas a day. * * attempts have been made to encourage the use of the fly-shuttle loom as well as to increase the local growing of cotton by the Co-operative Societies.
 (P. 203. P. D. G.)

ପ୍ରାୟ ୧୯୫୦୦ ମହଣ ଲୁଣ ଆଦାୟ ହୋଇଥିଲା । ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ଏ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାୟ ୧୩-୨ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ସୁଖରେ ଜୀବିକାଜୀନ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଓଝିଣାରେ ଇଂରାଜୀ ଶକ୍ତିର ପ୍ରାପ୍ତି ହେବା ପରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ବିଲ୍ଲତ ଲୁଣ ଆସି ଓଝିଣା ବଜାରରେ ଅତି ଶସ୍ତାରେ ବିକ୍ରି ହେବାରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀ ନିଜର ଜାତୀୟ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ବଙ୍ଗାଳ ହେଲେ । ବିଦେଶୀ ଲୁଣ ଅମଦାନୀ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ୧୯୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୁଣ ବ୍ୟବସାୟ ବନ୍ଦ କରିଦେବାରୁ ଏଠାର ଲୁଣାଧିକ ଲୋକ ଅକର୍ମୀ ହେଲେ । *

ଗତ ୧୯୩୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଓ ଭାରତ ବଡ଼ଲଟ ଲର୍ଡ଼ ଇରୁଇନ୍‌ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସନ୍ଧି ହୋଇଥିଲା, ସେଇ ସନ୍ଧି ସରତ ଅନୁସାରେ ଭାରତବାସୀ କେବଳ ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚ ନିମନ୍ତେ ଲୁଣ ପୋକ୍ରାନ କରି ପାରିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । * ସେଇ ସରତ ଅନୁସାରେ ଭାରତର ସମସ୍ତ ଉପକୂଳବାସୀ ସମସ୍ତ ପାଣି କିମ୍ବା ସମସ୍ତ ମାଟି ଆଣି “ପଣା” ଲୁଣ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏଇ ଲୁଣ ଦେଖିବାକୁ ଯେପରି ସଫା ଓ ଚିକ୍କଣ, ସେଇ ପକ୍ତି ସ୍ଵାଦୁ ଲୁଣ । ବ୍ୟବସାୟ ପାଇଁ ପ୍ରକୃତ ପରିମାଣରେ ତିଆରି କରିବା ସୁବିଧା ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିଜ ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ (ଶିଳ୍ପ) କରି ପାରନ୍ତି । ତତ୍ପରା ନିଜର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପରିମାଣ ଲୁଣ ଆଦାୟ ହେବ, ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ହେବ ଏବଂ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ଦୂର ହେବ । ଏଇ ଶିଳ୍ପ କରିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ କିମ୍ବା ପରିଶ୍ରମ ଦରକାର ନାହିଁ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ଚିଲିକା ବା ସମସ୍ତ ପାଣି କୁଳରୁ ଛାଡ଼ିଯାଏ । ସେଇ ଶୁଖିଲା ସ୍ଥାନରୁ କିଛି ମାଟି ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଗୋଟିଏ ମାଠିଆର ସେଇ ମାଟି ଓ କିଛି ପାଣି ପୁରାଇ କିଛି ସମୟ ରଖିବା ପରେ ତାକୁ ଛଣି ଦେଇ ସେଇ ଛଣା ପାଣିକି ଚୁଲିରେ ରଖି ଗରମ କରିବ । ହାଣ୍ଡିର ପାଣି ଫୁଟିବା ସମୟରେ ତହିଁରୁ ଲୁଣ ବାହାରେ । ସେଇ ଲୁଣକୁ ବାକି ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଛାରେ ପ୍ରତିଆ ବାକି ୨୫ ଦିନ ପାଉଁଶ ଗଦାରେ ପୋତିଦେବ । ସେପରି ପୋତିବା

* “The manufacture (salt manufacture) was finally stoped in 1899-1900, and with it died an indigenous industry which supported a large number of people.” (P. Dt. Gazetteer P. 203)

* Vide Article 20 of “Gandhi-Irwin Pact” (Delhi Pact)
ଏଇ ସର୍ତ୍ତର ବିଷୟ ବିବରଣୀ ନିମନ୍ତେ “ପଞ୍ଜୀମଙ୍ଗଳ”ର ୮୨ ଭାଗ, ୨୪ ସଂଖ୍ୟା ଦେଖନ୍ତୁ ।

ଲୁଣରୁ ମଇଳା ପାଣି ବାହାର କରିଥିବାରୁ ସେ ଲୁଣ ବେଶ୍ ପରିଷ୍କୃତ ହେବ । ୪ ଦିନ ପରେ କାଢ଼ି ସେ ଲୁଣକୁ ଖାଇବ । ଏହା କରିବା ପାଇଁ ଅଳ୍ପ କେତେକ କାଠ ବା ଜାଳ ଓ ୨୫ ଟି ହାଣ୍ଡି ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ । ଚିଲିକା ଓ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳର କେତେକ ପ୍ରଜା ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଲୁଣ ମାରି ଶାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଲୋକ ନିଜର ଉଦାସୀନତା ପୋଷ୍ଟ କିମ୍ବା ବିଦେଶୀ ଲୁଣର ମୋହ ଛାଡ଼ି ନ ପାରି ଅଧିକ ପଇସା ଦେଇ ସେହି ବିଦେଶୀ ଲୁଣ କିଣନ୍ତି; ଅଥଚ ନିଜର ଏହି ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପକୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରିବାପାଇଁ ଏ ଦିଗରେ କିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହି ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ, ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ, ନିଜ ନିଜର ଘରେ କରି ପାରନ୍ତି । ତଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥିକ ଉନ୍ନତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ ସଜୀବ ହେବ ।

(୩) ମାଛ ଓ ମୁଣ୍ଡାଆ :— ଏ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାୟ ୧୫ । ୨୦ ହଜାର ଲୋକ ମସ୍ତ୍ୟୁ-ବ୍ୟବସାୟ କରି ବଞ୍ଚନ୍ତି । ନଦୀ, ନଦୀ, ଚିଲିକା ଓ ସମୁଦ୍ରରୁ ମାଛ ମାରି ସେହି ମାଛକୁ ଦେଶବିଦେଶରେ ବନ୍ଦୀ କରନ୍ତି । ଏକା ଚିଲିକା ହ୍ରଦରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୪୫ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ମାଛ ଆଦାୟ ହୁଏ । ଏଥିରୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ମାଛ କଳିକତା, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ଅବଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଦି ହୁଏ ଏବଂ ମସ୍ତ୍ୟୁଜୀବାମାନେ ଖାଆନ୍ତି । ଚିଲିକା ଉପାୟ ଦ୍ୱାରା ଏହି ମାଛଗୁଡ଼ିକୁ ମାରି ବିଦେଶରେ ବନ୍ଦି କରିବା ବ୍ୟତୀତ ଏହି ମାଛଗୁଡ଼ିକର ବଂଶ କିପରି ବୃଦ୍ଧି ହେବ ଓ କିପରି ଦେଶର ଚିଲିକା ସ୍ଥାନରେ ମସ୍ତ୍ୟୁଶିଳ୍ପ ବା “ମସ୍ତ୍ୟୁପାଳନ”ର (Pisci Culture) ଉନ୍ନତ ହେବ, ସେ ଦିଗରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇ ନାହିଁ । “ମସ୍ତ୍ୟୁଶିଳ୍ପ” ଅଭାବରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏ ଦେଶରୁ କୋଟି କୋଟି ମହଣ ମାଛ ମରାଯାଇ ବିଦେଶରେ ବନ୍ଦି ହେଲେ ଏଠା ନଦୀ, ପୋଖରୀ ଓ ଚିଲିକା ପ୍ରଭୃତିରେ ଥିବା ମାଛ ଯେ ଏକବାର ଲୋପ ହେବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏ ବିଷୟରେ ଜଣେ ଜିଲ୍ଲା ହାକିମ ଲେଖିଥିଲେ —

“The introduction of any improved methods of capture without anything being done to increase the supply, would probably lead to the speedy depletion of the waters.”*

ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉଦ୍ଭିଦକର ବାରି ହତା କିମ୍ବା ବଗିଚାରେ ଗୋଟିଏ ଦିଆ ଗାଡ଼ିଆ (Pond) ଥାଏ । ଏହି ଗାଡ଼ିଆରେ ଭଲ ଭଲ ମାଛ ମଞ୍ଜି ଆଣି

ରଖାଯାଏ । ୧।୨ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏଇ ଗାଈଅରେ ଥିବା ମାଛ ସେଇ ଘରରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ମାଛ ଖାନ୍ତି । ମାଛ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ । ଦୁବଳ ଓ ଚିର ରୁଗ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପରିମିତ ପରିମାଣ ମାଛ ପ୍ରତିଦିନ ଖାଇଲେ ବେଶୀ ହୁଏପୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ମାଛ ଖାଇଲେ ଦେହର ଚର୍ବିବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହେ । ସମୁଦ୍ର ବା ଚିଲିକାମାଛ ଠାରୁ ଭଲ ପାଣି (ମଧୁର ପାଣି) ମାଛ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ପୁମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ । ଏଇ ମାଛ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ପଥ୍ୟ ପାଇଁ ଦିଆଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଖାଲ, ଗାଈଅ ବା ଛୋଟ ଛୋଟ ‘ଗୌଁ’ (Pond) କରବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଏଇ ସ୍ଥାନ-ଗୁଡ଼ିକରେ ବର୍ଷାଦିନର ପାଣି ଅଟକ ରଖି ସେଠାରେ “ମାଛଶିଳ୍ପ” ବା ମସ୍ତ୍ୟପାଳନ କରାଯାଇ ପାରେ । ଇନ୍ଦ୍ରାଘ ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଧିକ ମାଛକୁ ଚିଡ଼ିକରି ଧନେ ପାର୍ଜନ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏପରି ପୋଷିବା ମାଛ ପାଇଁ ବିଶେଷ କିଛି ଖାଦ୍ୟ ଦରକାର ନାହିଁ । କେବଳ ଦଳ ସଜ୍ଜ ଓ କୁଣ୍ଡା, ଖୁଦ ପ୍ରଭୃତି ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ମହଣ ଶୁଖୁଅ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ, କଲିକତା ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶକୁ ରାସ୍ତା ନାହିଁ । ଚିଲିକାରେ ଶୁଖୁଅ ବ୍ୟବସାୟ କରି ଏକାଧିକ ବଙ୍ଗାଳୀ, ତୈଲଙ୍ଗୀ ଓ ପଠାଣ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ସମ୍ପତ୍ତି ଲାଭ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଧନୋପାର୍ଜନର ସୁବିଧା ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ପୁଅ ଏସର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି ।

(୪) ନଡ଼ିଆ—ନଡ଼ିଆ ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଫସଲ । ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ପ୍ରଦେଶରେ ନଡ଼ିଆ ଗଛ ହୁଏ । ଏ ଜିଲ୍ଲାର ବନ୍ୟା ବା “ଫୋଇଆ” ଅଞ୍ଚଳ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନଗୁଡ଼ିକ ନଡ଼ିଆ ଗଛରେ ପୂର୍ବ ରହିଛି । ପଇତ ଓ ନଡ଼ିଆ ଖାଇବା ଏବଂ ଏ ଗଛର ପତ୍ର, ବାହୁଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ଜାଲ କରବା ବ୍ୟତୀତ ଏଠାର କୌଣସି ଲୋକ ଏଇ ଗଛର ବିଶେଷ ସର୍ବବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ୪୫୦୦ ଲୋକ ନଡ଼ିଆ କଟାର ଦଉଡ଼ି ବଳନ୍ତି ବୋଲି ଗତ ୧୯୨୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜନସଂଖ୍ୟା ରିପୋର୍ଟରୁ ଜଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ୪୫୦୦ ଲୋକ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ମାଧ୍ରାଜ ଅଞ୍ଚଳର ତେଲୁଗୁ ଜାତିର; ମାତ୍ର ଅମ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅତି କମ୍ ଲୋକ ନଡ଼ିଆ ଗଛ ପରତ, ନଡ଼ିଆ, କତା ଓ ବାହୁଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତିର କୂଟୀର ଶିଳ୍ପ କରନ୍ତି ।

ନଡ଼ିଆ ଗଛରୁ ଖଣି, ଖାଦ୍ୟ, ତେଲ, ଜାଳ, ଛପା (ସୁଶିଶା) ଓ ଦଉଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ଅଦାୟ ଦ୍ରବ୍ୟ * । ନଡ଼ିଆ କନ୍ଦାରେ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରକମ ଦଉଡ଼ି ଓ ବାଣି ତିଆରି ହୁଏ । ଶଲିକା, ସମୁଦ୍ର ଓ ନଦୀ ଗୁଡ଼ିକରେ ଯେଉଁ ଡଙ୍ଗା ବା ନାହା ଚାଲେ, ସେଇ ନାହା ଓ ଡଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି ହେବା ସମୟରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ କନ୍ଦା ଦଉଡ଼ି ଦରକାର ହୁଏ । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଘର ଛପର ଓ ବାଡ଼ ବା ଗୁମୁଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ କନ୍ଦାଦଉଡ଼ି ଦରକାର ହୁଏ । ଗ୍ରାହଣ ଶାସନଗୁଡ଼ିକରେ 'ପ୍ରତିଦିନ ଯେଉଁ ଶହ ଶହ ସଜଡ଼ ଛଡ଼ା ହୁଏ, ସେଇ ପରଦର କନ୍ଦାଗୁଡ଼ିକ ସେଇପରି ମାଟିରେ ମିଶିଯାଏ; ଅତି କମ୍ ଲୋକ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି କନ୍ଦା ଦଉଡ଼ି କରନ୍ତି । କନ୍ଦା ଦଉଡ଼ି କରିବାପାଇଁ ବିଶେଷ କିଛି ଜ୍ଞାନ ବା ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ନିଜ ନିଜର ଫୁରସତ ସମୟରେ ସାଙ୍ଗ ସାଥୀକ ସଙ୍ଗେ ଖୁସି ଗପ କଲ ସମୟରେ ମେଣ୍ଟାଏ କନ୍ଦା ରଖି ବାଣି ଦଉଡ଼ି ତିଆରି କରି ପାରନ୍ତି । ଜଣେ ଲୋକ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟରେ ଦିନକୁ ହାରାହାରି ୩୪ ଅଣା ପଇସା ରୋଜଗାର କରିପାରେ । ନଡ଼ିଆ କନ୍ଦାରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରେ । ନଡ଼ିଆ କନ୍ଦାରେ ଶେଷ ତଳିଆ, ଖୁସ୍ ଖୁସ୍ (Khus Khus) ଓ 'ପା' ପୋଛ, ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗନ୍ଧ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ ।

ନଡ଼ିଆ ଶସରୁ ଅତି ଭଲ ତେଲ ଓ ପିଡ଼ିଆ ହୁଏ । ନଡ଼ିଆ ପିଡ଼ିଆ ଲୋକମାନେ ଖାଆନ୍ତି ଏବଂ ତହିଁରେ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାର (ଖତ) ହୁଏ । ଏଇ ତେଲରୁ ଭଲ ସାବୁନ୍ ମଧ୍ୟ ତିଆରି ହୁଏ କିମ୍ବା ମହମବତ (Candle) ମଧ୍ୟ କରାଯାଏ । ନଡ଼ିଆ ତେଲରେ କେତେ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶାଇ ଉତ୍ତମ "କେଶତେଲ" ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏଇ ଶସରେ ଖଜା, ପିଠା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ନଡ଼ିଆ ସହରେ ଢାଟି ବା ଚୁଟି ତିଆରି ହୁଏ । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରୀଷ୍ମଦିନରେ ଶୋଇବା ପାଇଁ କିମ୍ବା ବାଡ଼ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ନଡ଼ିଆ ପତ୍ରର ଶିର ଖଡ଼ିକା କାଢ଼ି ତହିଁରେ ଗୁଡ଼ିଶି, ଲିଆ ବା ମୁଢ଼ିଭାଜିବା ପାଇଁ 'ଖଡ଼ିକାମୁଠା' ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ ଏବଂ ଏଇ କାଠିକା ସରୁ ସରୁ କରି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଖଲିପତ୍ର ସିଲାଇ କରନ୍ତି । ଶୁଖିଲ ଗଛ ବାହୁଙ୍ଗା ଓ ନଡ଼ିଆ ସଢ଼େଇ ପ୍ରଭୃତି ଭଲ ଜାଳ ହୁଏ । ପରଡ଼, ନଡ଼ିଆ ଓ ନଡ଼ିଆ ଗଛର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶ ନେଇ ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପ କରାଯାଇପାରେ ସେଥିପାଇଁ ପୁରୀଜିଲ୍ଲର ୧୭ ଶାସନରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାସନରେ ଏକାଧିକ ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏଠାରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅକର୍ମମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସୁଖରେ ରହନ୍ତେ ।

* The tree provides drink, food, oil, fuel, matting and rope"

(*) ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପ — ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପ ପାର୍ବ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଏହି ଶିଳ୍ପ ତାର ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । * ତା ପୂର୍ବରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୩ ଶତ ବର୍ଷ ଆଗରୁ ମଧ୍ୟ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ ଥିଲା । ତହିଁର ପ୍ରଧାନ ନିଦର୍ଶନ ଧଉଳିର “ଅଷ୍ଟଥାମା” ପାହାଡ଼ରେ ଛୋଟା ହୋଇଥିବା ହାତୀ, ନଗର ପାହାଡ଼ରେ ଥିବା ବୌଦ୍ଧଲିପି ଏବଂ ଶତ୍ରୁଗିର ଓ ଉଦୟଗିରିର ଗୁମ୍ଫା ପ୍ରଭୃତି । ଧଉଳିର ଅଷ୍ଟଥାମା ପାହାଡ଼ରେ ଖୋଳା ଯାଇଥିବା ‘ହାତୀ’ ଏକା ଓଡ଼ିଶାରେ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ତାହାହିଁ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ‘ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପ’ ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି — “This (the Elephant) is one of the oldest carvings in India.” (Mr. Kitto's Report on the Dhauli Inscriptions) ଭାରତୀୟ ଘଟଣାରୁ ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପ ଲଗି ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପୀମାନେ କେତେଦୂର ଦୃଷ୍ଟି ଓ ପ୍ରଶଂସା ଲାଭ କରିଥିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁମିତ ହୁଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏହି ଶିଳ୍ପର ପରାକାଷ୍ଠା ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଦେଖା ଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଅତି ସେଇ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ ଅନ୍ତର ନ ଥିବାରୁ ଏହି ଶିଳ୍ପୀମାନେ ହୁଏତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଛାନ୍ଦ କୃଷି କରିନ୍ତି କିମ୍ବା ବିଦେଶ ଯାଇ କୁଲି କାମ କରନ୍ତି । ଅଳ୍ପ କେତୋଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ପୁରୀରେ ରହି ଏହି ଶିଳ୍ପର ସାମାନ୍ୟ ସ୍ୱାଦ ଉଦଘଟ କରୁଛନ୍ତି ।

ଦୀର୍ଘ ୩୪ ଶତ ବର୍ଷ ହେଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶାରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲେପ ହେବା ଦିନରୁ (୧୮୭୮) ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଶାସକମାନଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ଉତ୍ସାହ ନ ପାଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଛାନ୍ଦିଛନ୍ତି । ତଥାପି, ସମୟ ସମୟରେ ଏମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହେବା ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି, ମନ୍ଦିର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଗୁଣ୍ଠ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ଦେଶ ବିଦେଶର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶଂସିତ ହେଉଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ଗଡ଼ଜାତ ନାଲଗିରିର କଳାମୁଗୁନି ପଥର, ଭୈରବପାଲର କୁଣ୍ଡା ପଥର ଓ ଖୋରଧା ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥିବା ପ୍ରସ୍ତରରେ ଏଠା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀମାନେ

* “Puri is one of the few districts in the province in which stone-carving of any merit can be found. × × × It is practically only in Orissa, under the flourishing native dynasties first established in the early centuries of the x'n era, that a great style of stone architecture and stone carving has developed.”

(Vide. Mr. E. B. Havell's “Stone-carving in Bengal” 1906)

ଯେଉଁ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ତିଆରି କରନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ପୁରୋପ ଓ ଅମେରିକାବାସୀ ମଧ୍ୟ ସମୟ ସମୟରେ କଣି ନଥାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଏଇ ଶିଳ୍ପର ନିମୋଦନ କରିବାପାଇଁ କେତୋଟି ଶିଳ୍ପୀଗାର ସ୍ଥାପନ କଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଏଇ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପ ମଣ୍ଡଳ ଟେକି ଉଠିବ ଓ ଅସଂଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ବାହାରିବେ ।

ପୁରୁ ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟତୀତ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଖଣ୍ଡଗିରି, କୁହୁଡ଼ି, ଓଳଫିଡ଼ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବଉଳମାଳା, ନୈରି, କାଳୁପଡ଼ା ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ମାକଡ଼ା ପଥରର କୁଅନନ୍ଦ, ଗାଈକୁଣ୍ଡ, ପଥୁରୀ, ଗୁଙ୍ଗକୁଣ୍ଡ, ଚନ୍ଦନପେଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ତିଆରି ହୁଏ । ଏଇ ମାକଡ଼ା ପଥରକୁ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଚକିପରି କାଟି ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଅନେକ ଲୋକ ପଟ୍ଟାଘର, ଖମାର ଘର ପ୍ରଭୃତି କରନ୍ତି । ଏଇ ଦେଶୀ ଶିଳ୍ପକୁ ଆଦର କରି ଏଠା ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଲେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଯେ ପୁଣି ପୁନର୍ଜୀବିତ ହେବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

(୨) ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପ — ପ୍ରସ୍ତର ଶିଳ୍ପ ପରି ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପ ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଲାଭ କରିଥିଲେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ପୁରୀର ‘ଚିତ୍ରକର’ମାନେ ଏଇ ଶିଳ୍ପକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିଛନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ପୁରୀର ବିଭିନ୍ନ ଯାତା ଓ ପର୍ବ ପର୍ବାଣୀ ସମୟରେ ଏଠାର ଚିତ୍ରକରମାନେ ଯେଉଁ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପର ‘ପ୍ରଦର୍ଶନୀ’ମାନ ଦେଖାନ୍ତି, ସେଥିରୁ ପୁଷ୍ପ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଆଦୌ ପୁରୀରୁ ଲୋପ ପାଇ ନାହିଁ । ଉତ୍ସାହ ପାଇଲେ ସେମାନେ ଏ ଦିଗରେ ଆହୁରି ଉନ୍ନତ କରିପାରନ୍ତି ।

ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏଇ ଚିତ୍ରକରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଜଗନ୍ନାଥ ପଟି ବା ମହାପ୍ରଭୁ ପଟି ସହସ୍ରାଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ବିକ୍ରି ହୁଏ । ଅଜିକାଲି କଲିକତା ଓ ବୋମ୍ବାଇର କେତେକ ବ୍ୟବସାୟୀ ଏଇ ଚିତ୍ରପଟିଗୁଡ଼ିକୁ ମେସିନ୍ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଛପାଇ କରି ବିକ୍ରି କରୁଥିବାରୁ ଏଠାର ଦେଶୀ ଶିଳ୍ପ ନିମୋଦନ କରୁ ହେଉଅଛି ।

ଚିତ୍ରପଟି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଖଡ଼ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରି ହୁଏ । ପୁରୀର “ପଥୁରୀଆ ସାହି”ରେ ଶତ ଶତ ଲୋକ କେବଳ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଜୀବକାର୍ଜନ କରନ୍ତି । ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏଇ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପର କେତୋଟି ଶିଳ୍ପୀଗାର ପୁରୀ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ତଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନୀୟ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ନିଜର ପୂର୍ବ ବ୍ୟବସାୟ କରି ଧନୋପାର୍ଜନ କରିପାରନ୍ତି ।

(୩) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଳ୍ପ — ଉପରୋକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟତୀତ ଏଇ ଜିଲ୍ଲାରେ କଂସା, ପିତ୍ତଳ ଓ ତମ୍ବାର ବାସନ, ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କର ଖେଳନା ମଧ୍ୟ ତିଆରି

ହୁଏ । ଏଇ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଏବଂ ପୁରୀ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ବନ୍ଧି ହୁଏ । ପୁରୀର ଆସିବା ପଶୁମା ଓ ଭଦ୍ରର ଭାରତର ଯାତ୍ରୀମାନେ ଏଠାର କଂସା, ପିତ୍ତଳ ବାସନ ପ୍ରଭୃତି ନେବାପାଇଁ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାନ୍ତି । ଏଇ କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା ସୁରୋପରୁ “ଜର୍ମାନ ସିଲ୍ଭର”ରେ ତିଆରି ହେବା ବାସନଗୁଡ଼ିକ ଆମ ଦେଶରେ ଅତି ଶସ୍ତାରେ ମିଳୁଥିବାରୁ ଲୋକମାନେ ସେଇ ଶସ୍ତା ମାଲର ପ୍ରଲେଭନରେ ପଡ଼ି ଆମ ଦେଶୀ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ ଆଦର କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶରେ ଯେପରି “ସୁଦେଶୀ” ଜିନିଷର ବିଶେଷ ପ୍ରସାର ଚାଲିଛି, ଏପରି ସମୟରେ ଆମ ଦେଶର ଏଇ କଂସା, ପିତ୍ତଳ ବାସନର ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହିତ କଲେ ଏମାନେ ଯେ ଅଦ୍ଭୁତ ଉତ୍କଳ କରନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

୧୪-କଟକ ଜିଲା -- ୩୪ ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଏଇ ଜିଲ୍ଲା ପୁଷ୍ପ ବସ୍ତ୍ର ଓ ସୁନା ରୂପାର ତାରକସି କାମ (Filigree) ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲଭି କରିଛି । ଏଇ ଜିଲ୍ଲାର ଜଗତସିଂହପୁର (ହରିହରପୁର), ବାଲିକୁଦା ଓ ମାଛଗାଁ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନୀନ ବାଣିଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ଏଇ ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକରୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଦେଶ-ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହେଉଥିବାରୁ ଇଂରାଜି ବଣିକମାନେ (ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରବା ପୂର୍ବରୁ) ପ୍ରଥମେ ଏଇଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଟିମାନ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ । ମାଛଗାଁ ଦେବା ନଦୀ-କୂଳରେ ଥିବାରୁ ସେ କାଳରେ ତାହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ହୋଇଥିଲା । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଏଇ ମାଛଗାଁ ଓ ଧାମରା ବନ୍ଦର ଦେଇ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଲୋକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଇଂରାଜୀ, ଡଚ ଓ ଦିନାମାର ବଣିକମାନେ ସୁରୋପକୁ ନେଉଥିଲେ । ପରେ ୧୮୩୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଯିବା ମାତ୍ରେ ଏଇ ବାଣିଜ୍ୟର ଗତି ବଦଳିଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଗତସିଂହପୁର, ବାଲିକୁଦା ଓ ମାଛଗାଁ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନର ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ କମିଗଲା ।

ଏଇ ଜିଲ୍ଲାର କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ସବ୍ଡିଭିଜନ୍ “ଗୁଲ୍‌ନଗର”ର ପୁଷ୍ପ ଲୁଗା ଇତହାସ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏଠାର ତନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଯେଉଁ ଲୁଗା ବୁଣନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶା-ବାସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଦ୍ଭୁତ ହୁଏ ।

ସୁନା ରୂପାର ଅତି ପୁଷ୍ପ ଅଳଙ୍କାର ଏବଂ କାଠ, ହାତ ଓ କଂସା, ପିତ୍ତଳର ଜିନିଷ-ମାନ ଏଇ ଜିଲ୍ଲାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ତିଆରି ହୁଏ । ଚମଡ଼ା, ହୋଟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଶଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ କରାଯାଏ ପାଇଁ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନ ଥିବାରୁ ଗଡ଼ଜାତ ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନଞ୍ଚଳରୁ ନାନାପ୍ରକାର କଣିକାମାନ ଏଠାକୁ ଆସିବା ସୁବିଧା

ଅଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଏଠାରେ ଯେ କୌଣସି ବଡ଼ ଧରଣର ଶିଳ୍ପାଗାର୍ଥ୍ୟାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏଠା ଅର୍ଥନୀତି ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ହେବ ଏବଂ ଦେଶର ଆର୍ଥିକ ଦୃଢ଼ୀକୃତ ଦର ହେବ ।

ଭଲ ଶିଳ୍ପ ଓ ପାଲିଷ୍ଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାଠର ଚୌକି, ଟେବୁଲ୍, ଅଲମାରୀ ପ୍ରଭୃତି କରିବା ପାଇଁ ଏଠାରେ ଅନେକ ଶିଳ୍ପୀ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ତିଆରି ହେବା ଅପିସ ଓ ଘରର ଉପକରଣମାନ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ବିଭିନ୍ନ ଟାଙ୍ଗା, ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କଲିକତା ବା ମାଦ୍ରାସର ସାହେବ୍ ଦୋକାନରୁ କୌଣସି ଉପକରଣ ଆଣିବା ଅପେକ୍ଷା ଏଠା କାର୍ଯ୍ୟଗରମାନଙ୍କୁ ବରଦ ଦେଲେ ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଉପକରଣମାନ ପାଇପାରୁଁ । ଏଇ ଶିଳ୍ପର କ୍ଷମୋଲତ ସକାଶେ ଏଠା ଶିଳ୍ପୀଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏଇ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ଝୋଟ (Jute) କୃଷି ହୁଏ । ଝୋଟରୁ ଡକ୍ଟ୍ରିସ୍ ବୁତା ବାଣି ତିଆରି ହୁଏ । ଏଇ ସୁଦ୍ଧାରେ ଅଖା, ମୋଟା ଦଉଡ଼ି, ବାଣି ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଶିଳ୍ପର ଉଲ୍ଲତ କରିବାପାଇଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଠାରେ କୌଣସି ସୁଗ୍ରାଧା ନ ଥିବାରୁ ଏଠାର ସବୁ ଝୋଟ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ତଦ୍ଵାରା ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ମହାଜନ ଧନବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି ସତ; କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାନୀୟ କୃଷକମାନଙ୍କର ଆଦୌ ଉଲ୍ଲତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସବୁ ଝୋଟ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଏଠାରେ ରଖି ତଦ୍ଵାରା ନାନା ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କାମ କରାଗଲେ ଏଠା ଗୃହୀ ଓ ଅର୍ଥନୀତି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦୂର ହୁଅନ୍ତା ।

୪ମ-ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା—ଓଡ଼ିଶା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ବାଲେଶ୍ଵର ଜିଲ୍ଲା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ପୋର୍ଟୁଗିଜ, ଦନାମାର ଓ ଇଂରେଜ ପ୍ରଭୃତି ସୁରୋପୀୟ ବଣିକମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଏଇ ଜିଲ୍ଲା ସଙ୍ଗେ ବାଣିଜ୍ୟ କରି ଏଠାରେହିଁ ସେମାନଙ୍କର ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠିମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏଠାର ‘ମିସ୍ତ୍ରୀଲି’ ବନ୍ଦର ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବୈଦେଶିକ ବାଣିଜ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଏଠାର ତତ୍କାଳୀନ ଶିଳ୍ପକଳା ବେଶି ଉଲ୍ଲତଭବ୍ତ କରୁଥିଲା । ସୁସ୍ଥ ଲୁଗା, ମଛ, କଂସା ପିତ୍ତଳ ବାସନ ଓ ଗୁରୁତ୍ଵ ପଥରର ଶିଳ୍ପକାମମାନ ଏବଂ “ସପ ମଣିଶା” ପାଇଁ ଏଇ ଜିଲ୍ଲା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲା ।

ପୃଷ୍ଠଜାତ ପରି ବାଲେଶ୍ଵର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବନ୍ୟା-ପ୍ରସିଦ୍ଧତ ଜିଲ୍ଲା ଥିବାରୁ ଅନନ୍ୟା-ସାୟ ହୋଇ ଏଠା କୃଷକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ଏ ଜିଲ୍ଲା ଛାଡ଼ି ବିଦେଶ ପାଇଁ କୁଲିକାମ କରନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ପ୍ରବାସରେ ଯାଇ ରହୁଥିବାରୁ

ଏଠା ପକ୍ଷୀଗୁଡ଼ିକ ଜନଶୂନ୍ୟ ହେଉଛି । ଦେଶର ଏଇ ଲୋକସଭା କମାଇଁ ଓଦଶବାସୀଙ୍କର ଅଳକବୁ ଦୁଇ ବରାବର ପାଇଁ ଏଠାର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏଇ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ସପ ମଣିଷା ତଥା ଦୁଧ । ସପସାପ ଏଠା ନଦୀ ମୁହାଣ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକରେ ଜାତହୁଏ । ଏଇ ଦ୍ଵାସ ସପହ କର ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ମଣିଷା ବୁଣନ୍ତି । ସପ ମଣିଷା (ଚକ୍ରଣ ପଟି) ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଗଞ୍ଜାମ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଅଧିବାସୀଙ୍କଦ୍ଵାରା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅଦୃତ ହୁଏ । ପୂର୍ବ ଓ କଟକ ପରି ସହର ସ୍ଥାନରେ ଏଇ ମଣିଷାଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ବିକ୍ରୟ ହୁଏ । ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଯେପରି ଏଠା ଅଧିବାସୀମାନେ ଘରେ ଘରେ କରନ୍ତି, ତହିଁର ବିଶେଷ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହା କରିବାପାଇଁ କେବଳ ସପସାପ ଓ ବାଣି ଦକ୍ଷତା ଦରକାର ହୁଏ । ଏହା କରିବାପାଇଁ ବିଶେଷ ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ଲୋକ — ଝାଁ ପୁରୁଷ — ଏହା ବୁଣି ପାରନ୍ତି । ଉତ୍ପାଦ ପାଇଲେ ଏହି ଶିଳ୍ପ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ କରାଯାଇପାରେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଗଜକାନ୍ଥର ନୀଳଗିରି ରାଜ୍ୟ ଏଇ ଜିଲ୍ଲାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଥିବାରୁ ଏଠାରେ କଳା ଗୁଣି ପଥରର ବାସନ, ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ହୁଏ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ କଂସାବାସନ ମଧ୍ୟ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏଇ ଜିଲ୍ଲାର ‘ରେମୁଣା’ ଗ୍ରାମ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁସ୍ଥ ବାସନପାଇଁ ଚିକିତ୍ସାଳୟ । ଏଠାରେ ଝୋଟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅର୍ଥିକ ଦ୍ଵାର୍ଯ୍ୟତା ଏକ ବାରମ୍ବାର ବନ୍ୟା ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ହ୍ରାସପନ୍ନ ହେଉଥିବାରୁ ଏଠାର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ସ୍ଵତଃ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବାହ୍ୟ ଉତ୍ପାଦ ପାଇଲେ ବିଶେଷତଃ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କଲେ ଏଠାର ଅସଂଖ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ ଓ ଅକର୍ମୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇ ସୁଖରେ ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରନ୍ତେ ।

ବାଲେଶ୍ଵରର ପିପ୍ପିଲି ବନ୍ଦର ଦେଇ ପ୍ରଥମେ ସୁରୋପ ଓ ଅମେରକାରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଧୂଆଁପତ୍ର ଆମଦାନୀ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଏ ଦେଶରେ ଧୂଆଁପତ୍ରକୁ ‘ବାଲେଶ୍ଵର ଧୂଆଁପତ୍ର’ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଅଜିକାଲି ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନାଞ୍ଚଳରେ ଧୂଆଁପତ୍ରର ଗୁଣ ହୁଏ । ଏଇ ଜିଲ୍ଲାରେ ମଧ୍ୟ ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ଧୂଆଁପତ୍ରରୁ ପିକା, ନାସ, ମଶଲ, ଗୁଣି ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି ହୁଏ । ଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଧୂଆଁପତ୍ର ଗୁଣ ହେଉଥିବା ମମୟରେ

ଏକ ସହସ୍ରାବ୍ଦ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥମାନ କରାଯାଇ ପାରେ, ତହିଁର ଶିଳ୍ପ କରିବାପାଇଁ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ଜିନ୍ଦର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ତାଳଗଛ ଦେଖାଯାଏ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଏକାଧିକ ଜିନ୍ଦରେ ଥିବା ତାଳଗଛର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶକୁ ସେଠା ଅଧିବାସୀମାନେ ଯେପରି ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତାହା ସେହିପରି ଏହି ଜିନ୍ଦରେ ମଧ୍ୟ ତାଳପତ୍ର, ବାହୁଳ୍ୟ ଓ ଲବ ପ୍ରଭୃତିର ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଇପାରେ ।

ହସ୍ତ-ସମ୍ବଳପୁର ଜିଲ୍ଲା— ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ କେବଳ ‘ହାସ’ (Diamond) ପାଇଁ ସମ୍ବଳପୁର ଜିଲ୍ଲା ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଓ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲଭି କରିଥିଲା । ଏଠାରେ ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ ହାସ ମିଳୁଥିବାରୁ କଲିକତାରେ ଥିବା “ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ” (East-India Company) ର ସତ୍ୟମାନେ ଏହି ହାସ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ମିଃ ମୋଟି ନାମକ ସାହେବଙ୍କୁ ୧୭୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସମ୍ବଳପୁରକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ଏଠା ହାସ ସମ୍ବଳରେ ଜଣେ ଫରାସୀ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ମାଃ ଟାଭର୍ଣ୍ଣିଅର ଲେଖିଥିଲେ —

“ସମ୍ବଳପୁରରେ ହାସ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ପ୍ରାଚୀନତମ ହାସଖଣି ସମ୍ବଳପୁରରେ ଅଛି । ଏଠା ହାସର ଆକାର ମଧ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ନ ଥିଲା । × ×”

ଅଜିକାଳି ସମ୍ବଳପୁରର ଅବସ୍ଥା ଏତେ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇଛି ଯେ, ଦିନେ ଏଠାରେ ପୁଥିବାର ଅତି କମ୍ ହାସଖଣି ଥିଲା ବୋଲି ସ୍ଥାନୀୟ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପୂର୍ବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଓ ଉତ୍କଳ ବାଣିଜ୍ୟର ସମ୍ବଳପୁର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ଥିଲା । ଉତ୍କଳ ବଣିକମାନେ ଲୁଣ, ନଡ଼ିଆ, ତୁଳା, ଲୁଗା, ମସଲା, ପିତ୍ତଳ ଜିନିଷମାନ ମହାନଦୀ ବନ୍ଧରେ ସମ୍ବଳପୁର ନେଇ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ବଣିକମାନଙ୍କଠାରୁ ଗହମ, ବୁଟ, ଲୁଗା, ସୁନା ଏବଂ ହାସ ବିନିମୟରେ ଆଣିଥିଲେ । କଟକ, ବ୍ରହ୍ମପୁର, ନାଗପୁର, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଛତଶଗଡ଼ ଏବଂ ସରଗୁଜାର ବଣିକମାନେ ସମ୍ବଳପୁରରେ ଏକତ୍ରିତ ହେଉଥିଲେ ।”

* Vide Mr. T. Motte's Narrative of a Journey to the Diamond Mines at Sambhulpoor, (Annual Register (1799) of the Asiatic Society of Bengal)

ଫ “ଉତ୍କଳ-ଇତିହାସ” ୧୭୪ ପୃଷ୍ଠା

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବଲପୁରର ସେ ପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟ ବା ବରଦ ଗାହ୍ନୀ । ଓଡ଼ିଶା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ହେବା ପରେ, ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶାରେ ରେଲ୍‌ଲାଇନ୍ ଖୋଲିବା ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାର ଶିଳ୍ପକଳା ଓ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଯେପରି ଲେପ ପାଇଛି, ଏଇ ଜିଲ୍ଲାର ମଧ୍ୟ ସେଇ ଦଶା ଘଟିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ ଅତି ଉଲ୍ଲସ୍ତ ରକମ ମଠା ଓ କାଣ୍ଡିଆ ତଥାପି ହୁଏ । ଏଇ ଜିଲ୍ଲାର “ବରପାଲି”ରେ ଯେଉଁ ମଠା ତଥାପି ହୁଏ, ତା ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଓ ଗଞ୍ଜାମରେ ବିଶେଷ ଆଦୃତ ହୁଏ । ପୁଣି ଏଠାର ଗୋନ୍ତିଆମାନେ ଯେଉଁ ସରୁ ଲୁଗା, ସାକି ପ୍ରଭୃତ ବୁଣନ୍ତି, ତା ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲଭି କରନ୍ତି । ତଥାପି ଏଇ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲିଖ କରାଯାଉ ହେବ ।

ଅଜିକାଲି ଏଠାର କେତେକ ସ୍ଥାନରେ କାଉଁରୀଆ, କପା, ଧୂଆଁପତ୍ର, ଟସର ଓ ମଠା ପ୍ରଭୃତ ବିଶେଷ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଏଇ କଥା ମାଲକୁ ନେଇ କୌଣସିଠାରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏକାଧିକ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏଇ କଥା ମାଲଗୁଡ଼ିକର ଏଠାରେ ସରବ୍ବ୍ୟବହାର ହୁଅନ୍ତା ।

ସମ୍ବଲପୁରର କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଅତି ଉଲ୍ଲସ୍ତ ମାଟିକାମ (Pottery) ହୁଏ । ଏ ଦିଗରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଲ୍ଲିଖ କରାଯାଉ ହେବ ।

ମଠା, ଟସର, ଏଣ୍ଡି ଓ କପା ସୂତାରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ସରୁ ଲୁଗାମାନ ଏଠାରେ ତଥାପି ହୁଏ । ଏଠାର କେତେକ ଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ନିୟମ ଅଛି ଯେ, ଝିଅ ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଅତି ସରୁ ସୂତା କାଟିବ ଓ ସେହି ସୂତାର ଲୁଗା ଶାଶୁଘରକୁ ‘ସୌଭିକ’ ବା ଉପହାର ସ୍ବରୂପେ ନେବ । ଏପରି ପ୍ରଥା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରର ବୋହୂ ଓ ଝିଅମାନେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରି ନିଜର ଯୋଗ୍ୟତା ଅର୍ଜନ କରନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

୭ମ-ଅନୁଗୁଳ ଜିଲା — ଓଡ଼ିଶାର ଶେଷ ଜିଲା ଅନୁଗୁଳ ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲମୟ ପ୍ରଦେଶ । ଏହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଥିବାରୁ ଏଠାକୁ ଗଡ଼ଜାତୀ ଜଙ୍ଗଲ ଜନିତଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚୁର ଆସେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ସେପରି କୌଣସି ସୁବିଧାଜନକ ଶିଳ୍ପାଗାର ଏଠାରେ ନ ଥିବାରୁ ପୁଣି ଏଠାରୁ ମହାନଗା ଦେଇ କଟକ ଓ କଲିକତା ଯିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ନ ଥିବାରୁ ଏଠାର ସରୁ ଜନିତଗୁଡ଼ିକ ବିଦେଶକୁ

ରସ୍ତାମାନ ଦୃଢ଼ । ସେହି କାରଣରୁ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ଏଠାର ଆଦମ ଲୋକମାନେ ସୁଦୂର ଅସୀମ ଯାଇ ସେଠା ଚାଷ କରିବାରେ କୁଲି କାମ କରନ୍ତି । ଏଠାରେ ମିଳୁଥିବା କାଠ, ଶିଙ୍ଘ, ହାତଦାନ, ଖଲି ପତ୍ର, ଟପର, ହାତ, ଚମଡ଼ା, ହଳଦୀ ଓ ମହଣି, ପାଳଗୁଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତିର ବଣେଷ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅସଂଖ୍ୟ ଶିଳ୍ପସଦନମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ ପ୍ରବାସରେ ଥିବା ଆଦମ ଓଡ଼ିଆ ଏବଂ ଅସଂଖ୍ୟ ଅକମ୍ପୀ ଏଠାରେ ରହୁ ଏଇ ଶିଳ୍ପକାମମାନ କରି ଜୀବକାର୍ଜନ କରନ୍ତି ।

(୩) ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ପାଧାରଣ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ”

ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲାରେ କି କି ପ୍ରକାର କଞ୍ଚା ମାଲ ମିଳେ ଓ ସେଇ ଜନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ କି କି ପ୍ରକାର ‘କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ’ କରାଯାଇ ପାରେ, ତହିଁର ବହୁତ ବିବରଣୀ ପୂର୍ବ ଦୃଷ୍ଟି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଦିଆଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ (ମୋଗଲ-ବନ୍ଦ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ମିଶି) ରେ ଅତି କି କି ରକମ ପାଧାରଣ ଶିଳ୍ପ କରାଯାଇ ପାରେ, ସେ କଥା ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ—

୧ । ଏଣ୍ଡ୍‌ଚ୍ୟୁର (Ere culture) — “ଏଣ୍ଡ୍‌ଚ୍ୟୁର” ଗୋଟିଏ ଅତି ସୁବିଧା ଓ ଲବ୍ଧଜନକ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ । ଏହା କରିବାପାଇଁ ବଣେଷ କିଛି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ କି ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଘରେ ଘରେ କରିପାରନ୍ତି । କେବଳ କେତୋଟି ‘ଏଣ୍ଡ୍‌ପୋକ’ ବା ‘ଡ୍ରମ୍’ ଏବଂ କେତୋଟି ଗବ୍, (କାଲ) ଗଛ ହେଲେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ କରାଯାଇ ପାରେ । ପରିଶ୍ରମ ଓ ସମୟ ନାଶ ତୁଳନାରେ ଏଣ୍ଡ୍‌ଚ୍ୟୁର ଦ୍ଵାରା ଶତଗୁଣ ଲାଭକାନ୍ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଏପରି ଗୋଟିଏ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ଅସୀମ ଓ ପୂର୍ବ ବଙ୍ଗର ହଜାର ହଜାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ନିଜର ଜୀବକାର୍ଜନ କରନ୍ତି; ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏହାର ପ୍ରସାର ବଢ଼ିଛି । ଗଞ୍ଜାମ ରସୁଲକୋଣ୍ଡା ନିବାସୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯେଶେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଦାସ ଏବଂ କଟକର ଓକାଲ “ରାୟ ପାହେବ” ଭିକାରଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ୍. ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଣ୍ଡ୍‌ଚ୍ୟୁରର ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ତାହା ଯେ କୌଣସି ଲୋକର ଅନୁକରଣୀୟ ହେବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଲେଖକ ନିଜେ ନିଜର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ସାମାନ୍ୟ ରକମର ଏଣ୍ଡ୍‌ଚ୍ୟୁର କରି ବୁଝିପାରନ୍ତି ଯେ,

ଦିନକୁ ଅନ୍ତରା ଏକଦଣ୍ଡା ପରଶମ କଲେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ସୁବଧାରେ ମାସିକ ଅନ୍ୟତ
୧୩୧୫ ଟଙ୍କା ଶେକଗାର କରିପାରେ । ଏଣ୍ଡର ରୁଦର, କୋଟ, କାମିକ ଓ ବିଭିନ୍ନା ପ୍ରଭୃତି
ଅଜିକାଲି ଯେପରି ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଦୃତ ହେଉଛି, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସମସ୍ତ
ଉତ୍କଳରେ ଏଇ ଶିଳା ଯେପରି କରାଯିବ, ତହିଁର ବିଶେଷ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏଣ୍ଡି ରୂପ ପରି ଟସର, ମୁଗା ଓ ପାଟ ପ୍ରଭୃତିର ମୋକ ଅଣି ରୂପ କରାଯାଇ
ପାରେ । କିନ୍ତୁ ସେହି ପୋକଗୁଡ଼ିକ ଏଣ୍ଡି ପୋକ ପରି ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଓ ସବୁ ଜଳବାୟୁରେ
ବଢ଼ି ଖୋଷା ଦେଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପୁଣି ପରଶମ ଭୂଲିଆରେ ସେହି ସେହି ପୋକ ପ୍ରଭୃତି
ପରିମାଣରେ ଖୋଷା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଟସର, ମୁଗା ଓ ପାଟ
ପୋକଗୁଡ଼ିକ ସୁବଧା ଓ ସହଜରେ ବଢ଼ିପାରନ୍ତେ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ
ପ୍ରଭୃତି ପରିମାଣ ଖାଦ୍ୟ ମିଳିପାରେ (ଓଡ଼ିଶାର କେତୋଟି ଗଡ଼ଜାତରେ), ସେଠାରେ
ସେଇ ସେଇ ଶିଳା କରି ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ “ଏଣ୍ଡିରୂପ” କରିବା ବିଧେୟ । *

୨ । ସୂତାକଟା ଓ ଲୁଗାବୁଣା—ଏହି ଦୃଢ଼ ଶିଳା ଓଡ଼ିଶାର ଯେ କୌଣସି
ସ୍ଥାନରେ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ଶଣ୍ଡିଏ ଅରଟ, କପା, ଏଣ୍ଡି, ମୁଗା, ଟସର ବା
ପାଟଖୋଷା ଏବଂ ତନ୍ତ ଦରକାର । ଲୁଗା ବୁଣିବାପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ତେରା, ସାଲିଆ, ତନ୍ତୀ,
ପାରିଶ୍ରା ଓ ଗଜୁନ୍ତା ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭୃତି ପରିମାଣ
ଉପକରଣ (କଣ୍ଟାମାଲ ପ୍ରଭୃତି) ନ ମିଳିବାରୁ ଏବଂ ଆମ ଦେଶର ନବ୍ୟଶିକ୍ଷିତ ବାବୁମାନେ
କେବଳ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ପ୍ରତି ଅକୃଷ୍ଣ ଥିବାରୁ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସ୍ୱଳ୍ପ ବ୍ୟବସାୟ ଗୁଡ଼ି
କୃଷି କରନ୍ତି ବା ବିଦେଶ ଯାଇ କୁଲି କାମ କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜୀ ସାଜକୁ ସ୍ଥାପିତ
ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଠାର ତନ୍ତୀମାନେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଲୁଗା ତିଆରି କରୁ-
ଥିଲେ । ଦେଶର କୃଷକମାନେ ଯେଉଁ କପା ରୂପ କରୁଥିଲେ, ସେ ସବୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁଡ଼ା ସହଜ
କରି ତହସି ନିଜ ନିଜର ଲୁଗା ତିଆରି କରୁଥିଲେ । ଅତଏବ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦେଶୀ
ଲୁଗା ଆଦୌ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ନ ଥିଲା । ଏଇ ଦେଶୀ ଲୁଗା ଅତି ମଜବୁତ ଥିଲା ଓ ଚିଲିଆ

* “ଏଣ୍ଡିରୂପ” ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ବିବରଣୀ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀମୁକ୍ତି ଭିକାରଚରଣ
ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ୍.ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ “ଏଣ୍ଡିରୂପ” ପୁସ୍ତକ ଦେଖନ୍ତୁ । ମୂଲ୍ୟ ଚଳିଅଣା ମାତ୍ର ।

ଲୁଗାଠାରୁ ବେଶୀ ଦିନ ବ୍ୟବହାର କରି ହେଉଥିଲା । * କିନ୍ତୁ ଅଜି ସେ ସବୁ ଓଲଟା ହୋଇଛି । ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ବାବୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦେଶୀ ଲୁଗାର ବ୍ୟବହାର ବଢ଼ିଥିବାରୁ ସ୍ୱଦେଶୀ ଲୁଗାର କାରବାର ଏକାବେଳେ ବନ୍ଦ ହୋଇଛି ।

ଭୂମାନ ଦେଶରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀ ଲୁଗାର ବ୍ୟବହାର ଦିନୁ ଦିନ ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରୁଛି । ଦେଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନେତାମାନେ ଏହାର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସଭାସମିତ୍ତମାନ କରି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଛନ୍ତି । ସେ ଦିନ ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଦେଶିକ ସମ୍ମିଳନୀର ବାର୍ଷିକ ବୈଠକରେ ସଭାପତି ବଙ୍ଗଦେଶର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ନେତା ସର୍ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ କହିଥିଲେ—

“But I do hope that in this conference you will sit together, and device means how you can best arrange for growing and storing your cotton, how you can best approach the spinners, help them to card and spin and how you may weave the yarn into strong and beautiful fabric, coarse but homogeneous, how you can best make the spinners, the weavers, the villagers and townsmen wear Khadi.” †

ସେହି ସମ୍ମିଳନୀ ପରେ ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ‘ସୁତାକଟା ଓ ଲୁଗାକୁଣୀ’ ଯେପରି ହେବ, ସେ ଦିଗରେ କଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରା ଯାଇଥିଲା । ପୁରୀର ବନ୍ୟା ଅଞ୍ଚଳରେ ‘ଉତ୍କଳମଣି’ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଏଇ ଶିଳ୍ପର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର କରି ଓଡ଼ିଶାର “ଦରିଦ୍ର ନାରୀମଣ୍ଡଳ ସୁତା କେନ୍ଦ୍ର”ର ପ୍ରଥମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଜିଯାଏ ଜୀବିତ ଅଛି; ତଥାପି ଏ ଦିଗରେ ଆଉର ଉଲ୍ଲାସ କରି ଏଇ ଶିଳ୍ପକୁ ଘରେ ଘରେ ଚଳାଇବାକୁ ହେବ ।

ଅରଟ କିମ୍ବା ତାକୁଡ଼ିରେ ସୁତା କାଟିବା ଅଦୌ କଷ୍ଟକର ନୁହେଁ । ବାଟର ବାଟୋର, ଦୋକାନୀ, ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିଏ, ଅଫିସର କର୍ମଚାରୀ, ଦାଣ୍ଡର ମୂଲ୍ୟ ଏବଂ ଘରର ଭୂଅଂଶ

* “Individual families gain a livelihood by making up the peasant's cotton into cloth—a good, substantial, unbleached fabric which wears five times as long as the Manchester goods.”

(Hunter's Orissa Vol. II)

† “Presidential address of Sir P. C. Ray of Calcutta at the Utkal Provincial Conference.” 28th. June, 1924. P. 13

ବୋହୂ ମଧ୍ୟ ଫୁରସତ୍ ସମୟରେ ତାକୁ ଚିନ୍ତା କିମ୍ବା ଅରଟରେ ସୁତା କାଟି ପାରନ୍ତି । ଏହି ଶିଳ୍ପ ଏତେ ସହଜ ଯେ, ଏହା ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଏକ ମିନିଟ ସୁଦ୍ଧା ଲାଗିବ ନାହିଁ । ଏଣି ଗୁପ୍ତ ପର ଓଡ଼ିଶାର ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ଏହାକୁ ଅକ୍ଳେଶରେ ଶିକ୍ଷା କରିପାରନ୍ତି ।

୩ । କିଆଗଛ ଓ ପଟ — ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ କିଆଗଛ ଦୃଶ୍ୟ । ଯେ କୌଣସି ପଞ୍ଚାୟ, ପଦର ବା ବାଲୁକାମୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଏଇ ଗଛ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ । ବନେଷଭଃ, ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ଉପକୂଳରେ ଏବଂ ଚିଲିକା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦ୍ଵୀପଗୁଡ଼ିକରେ ଏଗୁଡ଼ିକର ସଂଖ୍ୟା ଗଣନାଯାଏ । ବିନା ବୃକ୍ଷ ଓ ବିନା ଯନ୍ତରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ଭାବରେ ଦେଖା-ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା କିଆଗଛର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । କିଆଗଛରେ ଅତି ସୁବାସିତ ଫୁଲ (କିଆଫୁଲ) ଫୁଟେ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକମାନେ ଏହି ଫୁଲ କାଟି ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏଇ ଫୁଲ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବିକ୍ରି ହୁଏ । ଏଇ ଫୁଲରୁ ଅତି ଚକ୍ଷୁଷ୍ଟ ଅତର (କିଆ ଅତର) ତିଆରି ହୁଏ । ଚିଲିକା-ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପାରିକୁଦ, ମାଲ୍ଦି ଓ ବକ୍ସିକୋଟ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ସହସ୍ରାଧିକ କିଆଫୁଲ କାଟି ଜଣେ ବଦୋଶୀ ମହାଜନ ତହିଁରୁ “କିଆ ଅତର” ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏଇ ଅତର ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ସେଇ ମହାଜନ ସୁଦୂର କାଶୀ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଏଠାକୁ ଆସୁଥିବା ଏ ଲେଖକ ଜାଣନ୍ତି ।

କିଆଗଛର ମୂଳରେ ଅତି ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଚେର (ପ୍ରାୟ ୨ । ୫ ଫୁଟ ଲମ୍ବ ହେବ) ବାହାରେ । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ତାହାକୁ “ପଟ” କହନ୍ତି । ଏଇ ପଟରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ମଜଲୁଦ ଟୋକେଇ, ଢାଟ, ତାଲ, ପାଛିଆ ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ । ଏଇ ଟୋକେଇ ପ୍ରଭୃତି ବେତ ପରି ଅତି ଶକ୍ତ ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଭଲ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କ୍ଳାନ୍ତ ସହଜରେ ନଷ୍ଟ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କିଆ ପଟର ଟୋକେଇ ପ୍ରଭୃତି କରି ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଶତାଧିକ ହାତୀ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି । କିଆ ପଟରୁ ଭଲ ରକମ ସୁତା ବାହାରେ । ଏଇ ସୁତାରେ ପଢା, ପଲପ ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ ।

କିଆଗଛର ମଝି ଗଣ୍ଡି ବା କାଠରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ଘରର ଖୁଣ୍ଟ, ଶେଣି ପ୍ରଭୃତି କରନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ପାଣିରେ ନ ଡଳିଲେ ଅନେକ ଦାନପାଏ ଅସ୍ତିତ୍ବ ରହେ ।

ଏଇ ଗଛର ପଟ, ପହ ଓ ଫୁଲର ବିଭିନ୍ନ ଶିଳ୍ପମାନ କଲେ ଅନେକ ଗରିବ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ସେଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ଜୀବିକାର୍ଜନ କରିପାରନ୍ତି ।

୪ । ବାଣି ଓ ଦଉଁଡ଼ି—ନିମ୍ନ କେତୋଟି କଷ୍ଟାମାଲରୁ ଉତ୍କଳ ଧରଣର ବାଣି ଓ ଦଉଁଡ଼ି ତିଆରି ହୋଇପାରେ ।

(୧) ହୋଟ (ନଳିଆ)	(୧୦) ବେଣ୍ଟି
(୨) କାଉଁରୀ	(୧୧) ସପ୍ତରାଶି ପଦ
(୩) କଥପଟ	(୧୨) ବାବୁମାସୀ (ପିତ୍ତାଶି) ପଦ
(୪) କଥପଦ	(୧୩) ଢାଳ ବାହୁଙ୍ଗା
(୫) ମୁରୁଗା	(୧୪) ଅରଣ
(୬) ନଈଆ କଢା	(୧୫) ଧଣ୍ଡିରୁ
(୭) ଛଣି	(୧୬) ବଜ୍ରମୂଳି
(୮) ପେଷି	(୧୭) ଶିଅର ଲଇ
(୯) କଦଳୀ ପଟ	(୧୮) ବଲ୍ଲଭ ଦଳ *

ଉପରୋକ୍ତ ସବୁ ପ୍ରକାର ବାଣି, ଦଉଁଡ଼ିର ଉପକରଣମାନ ଅମ ଦେଶରେ ମିଳେ; କିନ୍ତୁ ଏସବୁକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଅମ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ଏଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଥିବାରୁ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ଏଇ କଷ୍ଟା ମାଲଗୁଡ଼ିକ ବିଦେଶୀ ମହାଜନମାନେ କିଣି ନିଅନ୍ତି । ତଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ବିଶେଷ ଲଭିବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି ।

କେବଳ ହୋଟ ଓ ଛଣିକି ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜିନିଷର ବିଶେଷ ବ୍ୟବହାର ଅମ ଦେଶବାସୀ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁରୁଗା ଓ ପେଷିରୁ ଯେଉଁ ସୁଦା ବାହାରେ, ତାହା ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଓ ଉତ୍କଳ ଅଟେ । ପେଷି ସୁଦାରେ ଜାହାଜପାଲ, ବହୁମୂଲ୍ୟ ଶିତବସ୍ତ୍ର

* ବଲ୍ଲଭ ଦଳରୁ ଅତି ଉତ୍କଳ ଧରଣର ଦ୍ରାବକ ବା ସ୍ପିରିଟ୍ (Spirit) ବାହାରୁଥିବାର ଜଣେ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ କହନ୍ତି ।

Vide, Dr. H. K. Sen, Professor of Applied Chemistry, University College of Science, Calcutta's "Latest Chemical Experiment Water Hyacinth—capable of yielding Spirit."

(A. B. P. 22. 3. 33)

ଓ ଉତ୍ତମ ଚ୍ୟାନରାସ ଲୁଗା ମଧ୍ୟ ତଥାର ହୁଏ । ସୁରୋପରେ ଏଇ ମୁଦାର ମହଣି ପ୍ରାୟ ୧୦୦ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟରେ ବନ୍ଦି ହୁଏ । ସେତି ଗଛ କେବଳ ବନ୍ଦି ଜମିରେ ପ୍ରଚୁର ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାପରି ଗୋଟିଏ ବନ୍ୟାବଶିଷ୍ଟ ଦେଶରେ ଏଇ ଗଛର ଗୁଣ କର ସେଇ ଗୁଣ ଲବ୍ଧ ଜନିଷ ନେଇ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପନ କରବାକୁ ହେବ ।

ଛଣି, ଜାଲ ବାହୁଙ୍ଗାର ପଟ, କଥାପଟ, କଦଳୀପଟ ପ୍ରଭୃତିରେ ଶଗଡ଼ର ସେତ, ଗାଈ ଗୋରୁଙ୍କ ପଘା, ପଲପ, ଦୌଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି କରି ହୁଏ ଏବଂ ଶିଆର ଲତାରେ ରଥ ଦଉଡ଼ି, ଶଟିଆ ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ ବାଣି ଦଉଡ଼ି ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଇ ଜନିଷଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମିଳୁଥିବାରୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବାଣି ଓ ଦଉଡ଼ିର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଏଗୁଡ଼ିକର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହୁଅନ୍ତା ।

୫ । ତେର, ମୂଳ ଓ ପତ୍ର—ନିମ୍ନ କେତୋଟି ତେର, ମୂଳ ଓ ପତ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଆବଶ୍ୟକ ଜନିଷମାନ ତଥାର ବସ୍ତ୍ର ଯାଉପାରେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ ମିଳେ । କେବଳ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରବା ଲୋକମାନେ ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଜନିଷଗୁଡ଼ିକ ବଦଳରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବିଦେଶୀ ଜନିଷ ବ୍ୟବହାର କରୁ । ଏପରି କେତେକ ପଦାର୍ଥର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହେଲେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି ସମୟରେ ବିଦେଶୀ ଜନିଷର ଦରକାର ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଏଇ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ଦେଶରେ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ବଢ଼ିବ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେତେ ଶୀଘ୍ର ଅସ୍ୱନର୍ତ୍ତରଶୀଳ ହେବୁ ।

(କ) ଗୁଣ୍ଡୁର (ଖଡ଼ିବାଗଛ)—ଏଇ ଗଛ ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ ଓ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ହୁଏ । ଗୁଣ୍ଡୁର ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଦୃଶ ଓ ସଦୃଶ ସ୍ଥାନରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଅପରିମିତ ହୁଏ । ଏହାର କାଠରେ ଥିବା “ଶୁଳ” ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଲୁଗାରେ ଓ ଦେହରେ ଲାଗି ଫୋଡ଼ି ହୋଇଯାଏ । ଏଇ ଗୁଣ୍ଡୁର ଗଛର କାଠରେ ଲିଆ (ଉଣୁଡ଼ା) ଓ ମୁଢ଼ିରଜା “ଖଡ଼ିବାମୁଠା” ତଥାର ହୁଏ ଏବଂ ଏହାକୁ ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ଘର ଝଟୁଆ ଛୁଞ୍ଚିଣୀ କରନ୍ତି । ଏଇ କାଠର ପାତାରେ ଖଲିପତ୍ର ମଧ୍ୟ ସିଲାଇ କରନ୍ତି ।

ଗୁଣ୍ଡୁର ଗଛର ତେର ଅତି ଟାଣ ଥାଏ । ସେଇ ତେରରେ ଡଗ୍ରୀମାନଙ୍କର “କସ୍ତ” (Brush) ତଥାର ହୁଏ ଏବଂ ଏଇ ତେରରେ ସୁନା, ରୂପା ଅଳଙ୍କାର ସଫା କରବା ପାଇଁ ବ୍ରସ୍ (Brush) ମଧ୍ୟ ତଥାର କରାଯାଇ ପାରେ ।

(ଖ) ପୁରୁବୁଲି—ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳ ପଛଅ ସ୍ଥାନରେ ଜାତ ହେବା ଏକଜାତୀୟ କଣ୍ଠକବୁଷର ଚେରରୁ “ପୁରୁବୁଲି” ଆଦାୟ ହୁଏ । ପୁରୁବୁ ଏହି ଚେରରୁ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ “ରଙ୍ଗ” ତିଆରି ହେଉଥିଲା । ବଦେଶୀ ରଙ୍ଗଗୁଣ୍ଡ ଏ ଦେଶରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାରୁ ଏଇ ଜାତୀୟ ରଙ୍ଗକୁ କେଇ ବ୍ୟବହାର କରୁ ନାହାନ୍ତି । ତଥାପି, ଏହାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ତହିଁରୁ ରଙ୍ଗଗୁଣ୍ଡ ତିଆରି କଲେ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ଜିନିଷର ପ୍ରସାର ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରନ୍ତା ।

(ଗ) କନକା—ବେଶା ଜାତୀୟ ଏକ ଘାସର ମୂଳ ବା କନ୍ଦାକୁ “କନକା” କୁହାଯାଏ । ପୃଷ୍ଠ ଜିଲ୍ଲାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଗୁମ୍ଫା ଇମ୍ଫି କମ୍ପା ଦୃଷ୍ଟିଆ ଜମିରେ ଏହା ଜାତ ହୁଏ । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେଲେ ସ୍ଥାନୀୟ ଗରିବମାନେ ଏଇ କନ୍ଦାକୁ ଖୋଳି, ସଫାକରି ତହିଁର ରୁନାରେ ପିଠା, ଜାଡ଼ି, ଖିରି କରି ଖାନ୍ତି । ଏଇ କନ୍ଦା ଓ ତହିଁର ଖିରି ପିଠା ପ୍ରଭୃତି ଖାଇବାକୁ ଅତି ମିଠା ଲାଗେ । କିନ୍ତୁ ତା ଅତି ଗରିଷ୍ଠ ବା ଗୁରୁପାକ ଖାଦ୍ୟ ଅଟେ । ଅମ ଦେଶର ଲୋକମାନେ କଫି, ଚା, ବାଲି ଓ ସାଗୁ ପ୍ରଭୃତି ଖାଦ୍ୟ ଖାନ୍ତି । ଏଇ ସବୁ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ କମ୍ପା ସୁରୋପ, ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରୁ ଏଠାକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ସେପରି କୌଣସି ବଦେଶୀ ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଅମ ଦେଶର ଏଇ ଖାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ ମନେ କରୁ । ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଏଇ ‘କନ୍ଦା’ଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦାୟ କରି ତହିଁରୁ ରୁନା ବା ଗୁଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇବାକୁ ହେବ । ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା “ପାଲୁଅଗୁଣ୍ଡ” ପରି କନକାଗୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଗଡ଼ଜାତବାସୀ ପ୍ରଚାର ପରିମାଣ ବ୍ୟବହାର କରିପାରନ୍ତି ।

(ଘ) କୁରୁବେଲି ଓ ବେଶାଚେର—ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ପଦର ଜମିରେ ଜାତ ହୁଏ କମ୍ପା ବହୁଳ ପରିମାଣରେ କୃଷି କରି ଯାଇପାରେ । ଏହି ଚେରରୁ ଗୋଟିଏ ସୁଗନ୍ଧ ବାସ ଜାତ ହୁଏ । ଏଇ ଚେରରେ ସୁନ୍ଦର ବିଚଶା (ପଙ୍ଖା), ଖୁସ ଖୁସ ପଟି (Khus khus mats), ବ୍ରାସ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରି ଯାଇପାରେ । କୁରୁବେଲି ଓ ବେଶାଚେରର ଗୁଣ୍ଡକୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅର୍ପିଳା ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାନ୍ତି, ଢେଲରେ ମିଳାଇ ଲଗାନ୍ତି ଏବଂ ଏଇ ଗୁଣ୍ଡ ଧୂପ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଏଇ ଗଛର କୃଷି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଇ ଚେରର ବିଭିନ୍ନ ଶିଳ୍ପ କରିବାକୁ ହେବ ।

(ଙ) ନଡ଼ିଆ କତା ଓ ଢାଳଶିରୀ—ନଡ଼ିଆ କତାରେ ଦଉଡ଼ି, ବୁସ, ପାଁପୋଡ଼, ଗଦ, ତଳିଆ, ଶେଯ ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ ଏବଂ ମୋଟା ନଡ଼ିଆ କତା ଓ ଢାଳ

ବାହ୍ୟର କଳା ଶିର (fibres) ଗୁଡ଼ିକରେ ଉତ୍କଳ ଧରଣର ବ୍ରୁଶ୍ (Brush) ଦ୍ଵାରା ମାତ୍ରାକ ଅଞ୍ଚଳର ମାଲବାର ଦେଶରେ ଏକ ତାଳଶିରକୁ ଉତ୍କଳମୁଖେ ସିଝାଇ ଦେଇ ନରମ କରି ତାହାକୁ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ଅପ୍ରେସନ୍ (Operation) ପଦ୍ଧତିରେ ସେଇ କଟା ବାକୁ ସିଲାଇ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଅମ ଦେଶର ନଡ଼ିଆ ଓ ତାଳଶିର-ଗୁଡ଼ିକୁ ଏକପରି ସୁବିଧା କଲେ ଏ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ଲାଭଜନକ ଶିଳ୍ପ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

(ବ) ତାଟ, ଛପା, ଟୋକେଇ ପ୍ରଭୃତି—ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଉପକରଣ ମିଳେ, ଯଦ୍ଵାରା କି ଛପା (ତଲେଇ), ତାଟ (ତାଲ), ଟୋକେଇ, ପଟି (ମଶିଣା ଓ ହେଁସ) ପ୍ରଭୃତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହି ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ବନା କୃଷିରେ ଯେ କୌଣସିଠାରେ ହୁଏ । ଅତିଏବ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ତଦ୍ଵାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଇପାରେ । ତାଟ, ଛପା ଓ ଟୋକେଇ ପ୍ରଭୃତି ଏ ଦେଶର କି ଧନୀ କି ଗରିବ ସମସ୍ତେ ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହି ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ଆମ ଦେଶର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ଏଥିଦ୍ଵାରା ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଗରିବ ଓ ଅକର୍ମୀ ଲୋକ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଧନୋପାର୍ଜନ କରନ୍ତେ । ତାଟ, ଛପା ଓ ଟୋକେଇ ପ୍ରଭୃତି ନିମ୍ନ ଉପକରଣମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ତିଆରି ହୋଇପାରେ:—

(୧) ଖଜୁରି ଗଛର ପତ୍ର—ଖଜୁରି ଗଛକୁ କେହି ଲଗାନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ତହିଁର କୃଷି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ହୁଏ । ଏହି ଗଛର ପତ୍ରକୁ କାଟି ଅତି ସୁନ୍ଦର ଛପା (ମଶିଣା) କରାଯାଏ । ପତ୍ର ଟିକିଏ ପାକଳ ହେଲେ ଏହି ମଶିଣାଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ମଜବୁତ ହୁଏ ଓ ବର୍ଷାଯୁକ କାଳ ରହେ । ମାତ୍ରାକ ଅଞ୍ଚଳରେ କେଳା, ଘୁଷୁରିଆ ପ୍ରଭୃତି କାତିର ଲେକମାନେ ନିଜ ନିଜ ଫୁରସତ ସମୟରେ ଏହି ମଶିଣା ବୁଣି ବେଶ୍ ପରସା ଶ୍ରେଣୀଭାର କରନ୍ତି । ଆମ ଦେଶର ଗରିବମାନେ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ସପ କିମ୍ବା ହେଁସ ମଶିଣା ନ କଣି ଏହିଗୁଡ଼ିକୁ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ କଣି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ।

(୨) ତାଳପତ୍ର—ତାଳଗଛକୁ ମଧ୍ୟ କେହି ଯତ୍ନ କରି ଲଗାନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ଗଛଗୁଡ଼ିକ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ହୁଏ । ତାଳପତ୍ରରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଛପା (ମଶିଣା), ଟୋକେଇ,

ଡାଲ, ପାଟିଆ, ଛତା ଓ ରେକା* ତିଆରି ହୁଏ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଏକାଧିକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏକ ପଦରେ ତିଆରି ହେବା ଟୋକେଇ, ଛତା ପ୍ରଭୃତି ସେଠା ଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଡାଲପତର ଛତା, ଡାଲର ଓ ପଶିଆଗୁଡ଼ିକ କୃଷକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବେଶ୍ ସୁବିଧାକର ଜିନିଷ ଅଟେ । ସେ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ କୃଷକ ଓ ଗରିବ ଲୋକମାନେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

(୩) ନିଆଁଆ ପତ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ବରଜଳ ସ୍ଥାନରେ ବିଶେଷତଃ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ନିଆଁଆ ଗଛ ପ୍ରଚୁର ହୁଏ । ଏଇ ଗଛର ପତ୍ରରେ ଭଲ ଡାଟ ବା ଗୁଞ୍ଜ ହୁଏ । ଏଇ ଗୁଞ୍ଜ ବାଡ଼ି ଦେବାପାଇଁ (Fencing) କମ୍ବା ତହିଁ ଉପରେ ଶୋଇବା ପାଇଁ ଓ ଗୁମୁଣିଆ ଉପରେ ଦେବାପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରା ଯାଇପାରେ । କେତେକ ଲୋକ ବିଶେଷତଃ ଗରିବ ଓ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକମାନେ ଏଇ ଗୁଞ୍ଜକୁ ଘର ଛପର ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ନଡ଼ା ତଳେ କମ୍ବା ନଡ଼ା ଉପରେ ଦେଲେ ଚାଲି ଆଉ ମଜବୁତ ହୁଏ ବୋଲି ସେମାନେ ଏଇ ଗୁଞ୍ଜ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

(୪) ଶିଆଳିପତ୍ର—ଶିଆଳିପତ୍ରରେ ‘ଶଲି’ ତିଆରି ହେଉଥିବା କଥା ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଛି । ଶଲି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଡାଲର, ପଶିଆ, ଖଟିଆ ଓ ଶଗଡ଼ର ଉପର ସ୍ଥଳ (ଗୁମୁ ବା ଡାଟ) ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଶିଆଳି ପତ୍ରରେ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ଜୟପୁର ଓ ଗଜପାଟଣା ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅଦମବାସୀମାନେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶେଷରୂପେ ତିଆରି କରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏହି ଶିଳ୍ପର ଆଉଁଶ ଉଲଟି କଲେ ଡାଲର ଓ ପଶିଆ ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଶାର କୃଷକ ଓ ଗରିବମାନେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରପାରନ୍ତି ! ତଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟରେ ବେଶି ସୁବିଧା ପାନ୍ତି ଏବଂ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ବିଦେଶୀ ‘କନାକ୍ଷତା’ ପ୍ରଭୃତି କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

(୫) ବାଉଁଶ ପାତିଆ—ବାଉଁଶ ପାତିଆରେ ଛପା (ଡଲେଇ), ଡାଟ, ଟୋକେଇ ଓ ଘରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଉପକରଣମାନ ତିଆରି କରାଯାଇପାରେ । ଗ୍ରୀଷ୍ମଦିନରେ ଆମ୍ଭ ପଶିପ, କମଳା ପ୍ରଭୃତି ପାତିଆ ଓ କଞ୍ଚା ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଦୂରଦେଶକୁ ପଠାଇବା ପାଇଁ

* “ରେକା”—ଖଣ୍ଡି ଏ ବା ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି ଛୋଟ ଡାଲପତ୍ରରେ ତିଆରି ହେବା ଏକପ୍ରକାର ଟୋକେଇ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଏକାଧିକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏଇ ରେକା ସାହାଯ୍ୟରେ ଲୋକମାନେ ନୁଆରୁ ପାଣି କାଢ଼ନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ରେକା ପ୍ରାୟ ୨୫ ମାସ ପାଏ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ । ଏଥିର ମୂଲ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଏକ ବା ଦେଢ଼ ପଇସା ମାତ୍ର ।

ଯେଉଁ ପାତ୍ର ଆବା ଟୋକେଇ ଦରକାର ହୁଏ, ସେ ସବୁ ବାଉଁଶ ପାତ୍ରରେ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ଓଡ଼ିଶା ଓ ଗଡ଼ଜାତର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବାଉଁଶ ମିଳେ । ଏଇ ବାଉଁଶକୁ କାଟି ଢ଼ାଳୁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ନାନାପ୍ରକାର ଗୁଡ଼ୋପକରଣମାନ ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ । ବାଉଁଶ ପାତ୍ରର କାମ ସାଧାରଣତଃ ଅମ ଦେଶର ହାତୀ ଓ ମେଦଗମାନେ କରନ୍ତି । ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଜୟପୁରରେ କେତେକ ଅଦମ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଇ କାମ କରନ୍ତି । ଏଇ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ସେଇ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସୁଖରେ ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି ।

(୨) କାଢ଼ି ଶ — ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ସ୍ଥାନରେ “କାଢ଼ି ଶ” ନାମକ ଏଇ ଜାତୀୟ ଘାସ ଗଛ ମିଳେ । ଏଇ ଘାସର ଉପର ଖୋଲ ଅତି ମୃଦୁ ଓ ଚିକ୍କଣ ରହେ । ଏଥି ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପାତ୍ର ଆବା ଓ ଫୁଲତାଲ ପ୍ରଭୃତି କରା ଯାଇପାରେ ।

(୩) ପଟି — ସପ, ସେନ୍ତୁର ଓ ବେରୁଆଁ ପ୍ରଭୃତି ଘାସରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ପଟି (ମଣିଶ) ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହି ଘାସଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ, ବିନା କୃଷିରେ ଜାତ ହୁଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଦେଶର ଗଣ୍ଡବ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏଇ ଶିଳ୍ପ କରାଗଲେ ସେମାନଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଦୁରବସ୍ଥା ଦୂର ହେବ ।

(୮) ଇଙ୍କରତାଟି — ପାନ “ବରଜ” ପାଇଁ ଇଙ୍କର ପତ୍ରରେ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ତାଟି ତିଆରି କରାଯାଏ ।

୭ । ଧାନକୁଟା — ଧାନକୁଟା ଅମ ଦେଶ ଗଣ୍ଡବ ଓ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା । କୈବିରେ ଧାନ କୁଟି ଖାଇବା ପ୍ରଥା କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟତୀତ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ କୌଣସି ଦେଖାଯାଏ । ଏଣୁ ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ “ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ” କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

“କୁଟି ଖାଇବା

ଓ

କାଟି ପିନ୍ଧିବା” —

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କର ଏହାହିଁ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ସେ କାଳରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରୁଷ୍ଟିକୁ ନେଇ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ “ପ୍ରବଚନ” ଓ “ଡଗଡମାଳି” ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦେଶରେ ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ନାହିଁ କି ସେଇ ଡଗଡମାଳୀର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ଭଳି ଲୋକ ନାହାନ୍ତି । ନିଜ ଖାଦ୍ୟ

ପାଇଁ ନିଜେ ଧାନ କୁଟିବେ ଓ ନିଜର ପିନ୍ଧା ପାଇଁ ନିଜେ ସୁତା କାଟି ଲୁଗା ଗୁଣାଉବେ— ଏ ଥିଲା ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସେ କାଳରେ ଲୋକମାନେ ଶ୍ଵେତା ଶାଢ଼ୀ ମୋଟା ପିନ୍ଧୁଥିବାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା(କଳିଙ୍ଗ)ବାସୀ ଦୃଷ୍ଟିପଥ ଥିଲେ ଓ ସେଇ କାରଣରୁ ସମ୍ଭୂତ ସାହିତ୍ୟରେ “କଳିଙ୍ଗ ସାହସିକ” ବୋଲି ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଚନ ଲେଖା ଯାଇଥିଲା ।

ଅଜିକାଲି ଆମ ଦେଶର କି ଶିକ୍ଷିତ କି ଅଶିକ୍ଷିତ, ସମସ୍ତେ ପାଣ୍ଡାଢ୍ୟ ଶିକ୍ଷା, ସତ୍ୟତା, ଅଗୁର ଓ ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରଧାନ ଉପାସକ ହୋଇଥିବାରୁ ନିଜର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଛାନ୍ଦରେ ଚଳୁଅଛନ୍ତି । କେବଳ ସେହି କାରଣରୁ ସେମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ନିୟମଗୁଡ଼ିକୁ ପାସୋରି ଦେଉଛନ୍ତି । ପାଣ୍ଡାଢ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଓ ସତ୍ୟତାର ଅନୁକରଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାଣ୍ଡାଢ୍ୟ ଦେଶର ଲୁଗାପଟା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଏବଂ ପାଣ୍ଡାଢ୍ୟ ଗୁଡ଼ି ଅନୁସାରେ ନିଜର ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏହି ପାଣ୍ଡାଢ୍ୟ ଅନ୍ନର୍ଗୋଷ୍ଠୀ ଆମ ଦେଶରେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଚଳିଆସୁଥିବା ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ—ଧାନକୁଟା—ଆମ ଦେଶବାସୀ ଏକାବେଳେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ତା ବଦଳରେ କେବଳ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୁଜଲ (Milled Rice) ଖାନ୍ତି । ଏଇ ଗୁଜଲ ଦେଖିବାକୁ ସଫା ଦଶେ; କିନ୍ତୁ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାରୁ ତହିଁର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ (Vitamine) ନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଭାରତର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶବାସୀ ଏଇ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୁଜଲ ଖାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକପ୍ରକାର ସ୍ନାୟୁଜନିତ ରୋଗ (Beriberi) ଦେଖାଯାଏ । ତଥାପି, ଆମ ଦେଶବାସୀ ନିଜର ଅଜ୍ଞାନତାବଶତଃ ସେଇ ଗୁଜଲ ଖାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାବ୍ୟତୀତ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକରେ ଅଜିକାଲି ଧାନକୁଟା କଳମାନ (Rice Mills) ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି । ତଥ୍ପୁରା ଏ ଦେଶର ଅନେକ ଗରିବ ଚପଟା ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ପେଟପୋଷା ବ୍ୟବସାୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି ସିନା । *

ସୁଖର ବିଷୟ, ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଏଇ ମିଲଗୁଜଲର ପ୍ରଧାନ ଉପାସକ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । କେବଳ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ସହରୀୟ ବାବୁଙ୍କୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଆଉ ସବୁ ଲୋକ ସେହି ପୁରୁଣା

* “In India the erection of rice mills for husking paddy is turning out thousands and lakhs of poor widows who formerly earned their livelihood by husking paddy.” (Dr. P. O. Ray's lecture at Rajahmandry. A. B. P.—18-7-32)

ସ୍ୱାଧୀନ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଛି । ତଥାପି ଏଇ ଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । କେବଳ, ଅଳ୍ପ କେତେଟି ପଞ୍ଜୀବାସୀଙ୍କୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଅନ୍ୟ କେହି ଲୋକ — ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଓ ଧନୀ ଘରର ଲୋକମାନେ — ଧାନକୁ ନିଜ ଘରେ କୁଟି ଗୁରୁତ୍ୱ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ହୁଏ ତ କୌଣସି ଗରବ ଘରେ ନିଜର ଧାନ କୁଟାଇ ଅଣନ୍ତି କିମ୍ବା ଦୋକାନରୁ ଗୁରୁତ୍ୱ କିଣନ୍ତି । ଅମ ଦେଶରେ ଦୋକାନୀମାନଙ୍କର ଯେପରି ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଯାଏ, ସେମାନେ ସେ କେବଳ ‘କୁଟା ଗୁରୁତ୍ୱ’ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି, ବନ୍ଧୁକ ବନ୍ଧୁକ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ସେମାନେ (ଦୋକାନୀମାନେ) କଲିକତା, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହରର କଲ ଗୁରୁତ୍ୱ ମଗାଇ ବିକନ୍ତି । ଏଇ ଗୁରୁତ୍ୱଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ମିଳି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଦେଶରେ ଏଇ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପକୁ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ଦେଶର ଗରବ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଞ୍ଜୀ ଓ ସହରରେ ଧାନକୁଟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ । କେବଳ ଏଇ “ଶିଳ୍ପ” ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ — ବଶେଷତଃ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଦିନକୁ ୨୪ ଅଣା ସେକିମାର କରିପାରିବେ ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶ-ବାସୀ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ‘ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର’ ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇପାରିବେ ।

ଧାନ କୁଟିବା ପାଇଁ ବଶେଷ ବୁଦ୍ଧିବିଦ୍ୟା କିମ୍ବା ଯନ୍ତ୍ର ଦରକାର ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡିଏ “କିଙ୍ଗି”, ମାଲ, ସମା ପ୍ରଭୃତି ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ । ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ଭରଣ ଧାନର ଗୁରୁତ୍ୱ କୁଟିପାରେ ; ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଲେ ଆହୁରି ଅଧିକ ମଧ୍ୟ କୁଟିପାରେ । ଦେଶର ଘରେ ଘରେ ଧାନକୁଟା ହେଲେ ସେହି ଧାନରୁ ବାହାରିବା ‘କୁଣ୍ଡା’ ଗାଈଗୋରୁଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ତହିଁରୁ ବାହାରିବା ‘ଗୁଦ’ ସେଇ ଗରବ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ଦେଶବାସୀ ଭଲ ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଇପାରନ୍ତି । ଧାନର ‘ଗୁଣ୍ଡ’ ଜାଳ-ପାଇଁ କିମ୍ବା ମାଟିକାନ୍ଥବାଡ଼ ଲେଶିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାରରେ ଆସିପାରେ ।

୨ । କଣ୍ଢେଇ ଓ ଖେଳନା ତିଆରି — କାଠ, ମାଟି, ଗୋବର, ଛୁଣ୍ଡାକନା ଓ ଛୁଣ୍ଡାକାଗଜ ପ୍ରଭୃତିରେ ପିଲମାନଙ୍କର ଅନେକପ୍ରକାର କଣ୍ଢେଇ ଓ ଖେଳନା ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ଓଡ଼ିଶା ଓ ଗଞ୍ଜାମର ବହୁଳ ସ୍ଥାନରେ ଅନେକ “ବିହଳର” କେବଳ ଏଇ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ନିଜର ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତି । ଆଜିକାଲି ଦେଶର ଶିଶୁ ଡାକ୍ତରୀମାନେ ଗୀତ, ଜାପାନ, ଜର୍ମାନୀ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରୁ ଆସିଥିବା ଗରବ, ମାଟି, କାଚ ଓ ପଥର ଖେଳନାଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କିଣି ନିଜନିଜର ପିଲୁକୁ ଅଳ୍ପ ଦିଅନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ମନୋ-ମୁଗ୍ଧକର ଦେଖାଯାଏ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କିଣିବା ଦ୍ୱାରା ଏ ଦେଶର

ଜାଗରୁ ଶିଳ୍ପ ନଷ୍ଟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶରୁ ପ୍ରଚୁର ଧନ ଯେ ବିଦେଶକୁ ଯାଉଛି, ଏ କଥା ଅମ ଦେଶର ବାବୁମାନେ ଅଦୌ ଭୁବନ୍ତୁ ନାହିଁ ! ସେମାନଙ୍କର ଉଦାସୀନତାଯୋଗୁଁ ସିନା ଅମ ଦେଶର ‘ଶହକର’ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଗରମାନେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ବୁଝି ଛାଡ଼ି, ବିଦେଶ ଯାଇ କୁଳିକାମ କରନ୍ତି ? ଉତ୍ସାହ ପାଇଲେ ଅମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଯେ ଏଇ କଣ୍ଠେର ଓ ଶେଳନାଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଦୃଢ଼ କରି ତିଆରି କରିପାରିବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସୁଖର ବସୟ, ‘ଗଡ ୨୪ ବର୍ଷ ହେଲା କଟକର ପ୍ରଧାନ ଓକାଲ ରାୟସାହେବ ଶ୍ରୀ ରିକାର୍ଡରଟି ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ୍. ଯେଉଁ ‘ଅଭିଜ୍ଞା କଣ୍ଠେଇ’ ତିଆରି କରିଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଦେଶବିଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିଶେଷରୂପେ ଅଦୃତ ହୋଇଛି ! ଏ ଦିଗରେ ଅଦୃର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଯେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉଲଟ କରିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଅମ ଦେଶର ଅନେକ ସ୍କୁଲଛାତ୍ର ଅଦର୍ଶ ଡ୍ରଇଂ (Model Drawing) ଲେଖି ବା ତିଆରି କରି ପୁରସ୍କାର ପାନ୍ତି । କେବଳ ପୁରସ୍କାର ପାଇବା ବ୍ୟତୀତ ଏମାନେ ଯେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବକାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବେ, ସେ ଦିଗରେ ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଳେଶପି ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ସେପରି ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ ଅମ ଦେଶର ଅନେକ ସୁବକ ଆଜି ଅକର୍ମୀ ହୋଇ ଘରେ ବସିରହନ୍ତେ ନାହିଁ ।

ଅମ ଦେଶର ସ୍କୁଲ କଲେଜ ପାଇଁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ମାଟି, କାଚ, କାଠ ଓ ପଥରର ‘ଅଦର୍ଶ ଛବି’ (Models) ଜମିନ, ପ୍ରାନ୍ତ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ ହୁଏ । ଏଇ ‘ଛବି’ଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ଦେଶର ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଗରମାନେ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ‘ଛବି’ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ତିଆରି ହୋଇଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ । କିନ୍ତୁ ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଅମ ଦେଶରେ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ତହିଁର କୌଣସି ସହାୟକତା ଦିଆଯାଏନା ହୋଇ ନାହିଁ । ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ଅମ ଦେଶର ଛାତ୍ର ଓ କାର୍ଯ୍ୟଗରମାନେ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର କରିପାରିବେ । ଏ ଦିଗରେ ଦେଶର ନେତାମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରାୟ ସବୁ ସ୍କୁଲ (ସ୍ଲେଟ ଓ ବଡ଼) ଓ କଲେଜଗୁଡ଼ିକରେ ଏଇ ଅଦର୍ଶ (Model) ଛବି ଏବଂ ମାଟିର ମାନଚିତ୍ର (Relief Map) ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅମ ଦେଶର ସ୍କୁଲଛାତ୍ର, ଶିକ୍ଷକ ଓ କାର୍ଯ୍ୟଗରମାନେ କରି ପାରନ୍ତି । ବଡ଼ ସ୍କୁଲ ବା କଲେଜରେ ତିଆରି ହେବା ଏଇ ଛବି ଓ ମାନଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ଲେଟ ସ୍ଲେଟ ସ୍କୁଲରେ ବ୍ୟବ-

ହାର କରାଯାଇ ପାରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଛୋଟ ସ୍ଥଳର କର୍ତ୍ତୃପଣମାନେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ କାଟି ପାରନ୍ତି । ତଦ୍ୱାରା ଦେଶୀୟ ଶିଳ୍ପର ଉଲ୍ଲାସ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ଦେଶର ଧନ ବଢ଼ିଯିବା ସହଜ ହୁଅନ୍ତା । *

୮ । ‘ଟିଣ’ ଡିବା ଓ ମଲ୍ଟ ପେଡ଼ି ତିଆରି—ଅମ ଦେଶରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର “କରସିନା” ପୋଡ଼ା ହୁଏ । ଏଇ ‘କରସିନା’ ଯେଉଁ ଟିଣରେ ଆସେ, ସେ ଟିଣର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କେହି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ମହାଜନ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି, ବଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସାମାନ୍ୟରୂପେ ଲାଭବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଟିଣଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ତଦ୍ୱାରା ବଢ଼ିଲା ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଇ ପାରେ । ବୈଦ୍ୟ ଓ ଔଷଧ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ (Chemists) ଲେଡ୍, ମୋଡକ, ରୁଷ୍ଟି ଓ ବଟିକା ପ୍ରଭୃତି ଔଷଧ ରଖିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଛୋଟ ଓ ବଡ଼ ଡିବା ଦରକାର କରନ୍ତି, ସେଇ ଡିବା-ଗୁଡ଼ିକ ଅମ ଦେଶରେ ତିଆରି କରାଯାଇପାରେ । ସମୟ ସମୟରେ ଏଇ ଟିଣରୁ ଛୋଟ ଛୋଟ ହାତ ପେଡ଼ି ବା ବାକ୍ସ କରାଯାଇପାରେ । ଏଗୁଡ଼ିକରେ ଗରବମାନେ ଲୁଗାପଟା ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ ରଖିପାରନ୍ତି । ସ୍କୁଲ ବୋର୍ଡ଼ରେ ଗୁରୁମାନେ ବହୁପଦ ଓ ଲୁଗାପଟା ରଖିବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଟିଣପେଡ଼ାଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରାପାରନ୍ତି ।

ଔଷଧ ଓ ଅଳଙ୍କାରପଦ ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ବୈଦ୍ୟମାନେ ‘ମଲ୍ଟ ପେଡ଼ି’ (Card-board Box) ଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶେଷ ଦରକାର କରନ୍ତି । ଭାରତର ବଢ଼ିଲା ସହରରେ ଯେଉଁ ସାହେବା ଓ ଦେଶୀ କମ୍ପାନୀମାନ ଅଛି, ସେଠାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଜିନିଷ ରଖିବାପାଇଁ ବା ଜିନିଷ ପୂରାଇ ପାର୍ଗଲ କରିବାପାଇଁ ମଲ୍ଟପେଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ଦରକାର ହୁଏ । ଏଇ ପେଡ଼ିଗୁଡ଼ିକ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ତିଆରି କରା ଯାଇପାରେ । କେବଳ କେତେ ଖଣ୍ଡ ମଲ୍ଟ ଓ ଅଠା କିମ୍ବା ଲୁହାକଣ୍ଟା ହେଲେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ କରି ହେବ । ଅମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପିତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧଶିଳ୍ପିତ ଅକର୍ମୀମାନେ ଚୁକିର ପାଇବାପାଇଁ ନାନା ଦେଶ ବୁଲିବା ଅପେକ୍ଷା ଅଳ୍ପ କେତେକ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଏଇ ଶିଳ୍ପ କଲେ ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେବା ନିଶ୍ଚୟହେବ ।

୯ । ବେତ, କିଆପଟ ଓ ବାଉଁଶ ପେଡ଼ି ବା ପେଟର୍ ତିଆରି—
ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ବଢ଼ିଲା ସ୍ଥାନରେ ବେତ, କିଆପଟ ଓ ବାଉଁଶ ପ୍ରଭୃତି

* ଅଭିଜ୍ଞାନକଣ୍ଠେର ଓ ମାନବିନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରିବାରେ କଟକର ଓଶଲ ଶ୍ରୀ ରକାରଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁକରଣୀୟ ।

ମିଳେ । ଏଇ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ମଜଲୁଦ ଫେଡ଼ି ବା ‘ପେଟସ୍’ ତିଆରି କରା ଯାଇପାରେ । ଏଇ ପେଟସ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ଧିରେ ଶକ୍ତ ବା ଟାଣ ଥାଏ ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସହଜରେ କେଉଁ ଭାଙ୍ଗିପାରିବୁ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରମାନେ ଏଇ ପେଟସ୍‌ଗୁଡ଼ିକରେ ବହିପତ୍ର ଓ ଲୁଗାପଟା ରଖନ୍ତି । ଅନେକ ଗରବ ଓ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଆଜିକାଲି ଦେଶର ବାବୁମାନେ ଯେଉଁ ‘ସୁଇଟ୍‌କେସ’ (Suit-case) ଓ ଟ୍ରଙ୍କ (Trunk) ପ୍ରଭୃତି ଅର୍ଥକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କିଣନ୍ତି, ତା ଅପେକ୍ଷା ଏଇ ପେଟସ୍‌ଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶେଷ ଆଦର କଲେ ଆମ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ହୁଅନ୍ତା ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଇ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଗରବ ଏବଂ ଅକର୍ମୀ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ନିଜର ଜୀବିକାଜୀବନ କରନ୍ତେ । ଏଇ ପେଟସ୍ ତିଆରି ପାଇଁ କେବଳ ସେହି ସେହି ଉପକରଣ (ବେଇ, କଥପଟ ବା ବାଉଁଶ କାଠି) ଏବଂ ଉପର ଢାଙ୍କଣି ପାଇଁ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଲୁହା କବଜା ଓ ଗୁରୁ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ବିଶେଷ ଜିନିଷ ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଓଡ଼ିଶାର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ କରାଯାଇ ପାରେ ।

୧୦ । ତେଲ (Oil)— ଖାଇବା, ଦେହରେ ଲଗାଇବା ଓ ଘାସ ଜାଳିବା ପାଇଁ ଯେତେ ପ୍ରକାର ତେଲ ଦରକାର ହୁଏ, ସେସବୁ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ତିଆରି କରା ଯାଇପାରେ । ଗୁଣି, ସୋରିଷ ଓ ନଡ଼ିଆ ତେଲ ଖାଇବା ଓ ଦେହରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଏଇ ତେଲର ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । ଘାସ ଜାଳିବାପାଇଁ ଭୂଇଁ ଚଣା (ଚେରଚଣା), ପୋଲଙ୍ଗ, ଗଦ, ଟୋଲ ପ୍ରଭୃତି ମଞ୍ଜି ଦରକାର । ଏଗୁଡ଼ିକର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଭାବ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ତୈଳପ୍ରଦ ଫସଲ ଅଦାୟ ହୁଏ, ତହିଁରୁ ଅର୍ଦ୍ଧଧିକ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଅର୍ଦ୍ଧକରୁ ତେଲ ଆଦାୟ ହୁଏ, ତାହା ସମୁଦାୟ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ନିଃଶ୍ୱାସ ହୁଏ । ଅତଏବ, ଆମ ଦେଶର ବେପାରୀମାନେ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ତେଲ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ବଙ୍ଗ ଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ କରି ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବାଟି କରନ୍ତି । ଘା ବାଦ, ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ବାବୁମାନେ ଦେହ ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ‘ସୁବାସିତ’ ତୈଳ ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ କରନ୍ତି । ତତ୍ପରା ଆମ ଦେଶର ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଆମର ଧନ ବିଦେଶକୁ ଯାଏ । ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଆମ ଦେଶରେ ନାନାପ୍ରକାର ସୁବାସିତ ତୈଳ ତିଆରି କରାଯାଇ ପରିବ ଓ ଏଇ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଅକର୍ମୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇ ସୁଖରେ କାଳ ଯାପନ କରିପାରନ୍ତି ।

ଅଳକାଲି ଅନେକ ପ୍ରକାର ତେଲରୁ ଭଲ ସାବୁନ୍ (Soap) ତିଆରି କରାଯାଏ । ଆମ ଦେଶର ନିମ୍ନ, କରଞ୍ଜି ଓ ନଈଆ ତେଲ ଏହି ଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ବିଶେଷ ଦରକାର ହୋଇପାରେ । ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଏହି ଶିଳ୍ପପାଇଁ କେତୋଟି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଡ଼ିଶା ଇଂରାଜୀମାନଙ୍କ ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେବାଯାଏ, ଆମ ଦେଶବାସୀ କେବଳ ଯୋଲଙ୍ଗ, ଗବ, ଭାଲିଆ (ଲଙ୍କାମୁଣ୍ଡି) ଓ କରଞ୍ଜି ପ୍ରଭୃତି ତେଲରେ ଦୀପ ଜାଳୁଥିଲେ । କେବଳ ଇଂରାଜୀ ଆଗମନ ପରେ ସୁରୋପ ଓ ଆମେରିକା ଦେଶରୁ ଲଣ୍ଠନ ପ୍ରଭୃତି ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦାନୀ କରାହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶବାସୀ—କି ଶିକ୍ଷିତ କି ଅଶିକ୍ଷିତ ଏବଂ କି ସହରୀ କି ମଫସଲ—ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରାମରେ ଦୀପ ଜାଳିବା ଗୁଡ଼ିକର ଅଧୁନିକ ଯୁଗର ଲଣ୍ଠନ ଓ କରସିନା ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଡକ୍ଟରା ସେମାନଙ୍କର ସୁଧା ଓ ସୁରାପା ବୁଦ୍ଧି ହେଲା ସତ; କିନ୍ତୁ ଦେଶରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଯେ ଏକାକେଲେ ଲେଉଟି ପାରିଲା, ଏ କଥା ଅନେକ ଲୋକ ସ୍ତବ୍ଧ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ତହିଁର ପ୍ରତିକାର କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ, ଅଳକାଲି ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରାମରେ ଦୀପ ଜାଳିବା ତେତେ ସୁନ୍ଦର ବା ପସନ୍ଦ ଦେଖାଯିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଦେଶରେ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେହି ଗ୍ରାମର ସାମାନ୍ୟ ଧରବର୍ତ୍ତନ କରି କୌଣସି ପ୍ରକାର ବିଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବା ବଦଳରେ ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତେଲକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରିବ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ । ଡକ୍ଟରା ଅନେକ ଅକର୍ମୀ ଏହି ବ୍ୟବସାୟ କରି ଜୀବିକାକର୍ତ୍ତନ କରୁପାରନ୍ତି । କେତେକ ଶିକ୍ଷିତ ‘ବାବୁ’ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନାପସନ୍ଦ କରିପାରନ୍ତି କିମ୍ବା ଏଗୁଡ଼ିକୁ ‘ମରହଟ୍ଟି’ ବା ‘କୁସୁସ୍ତାର’ ବୋଲି କହିପାରନ୍ତି; ତଥାପି ଦେଶର ଗୋଟିଏ ଅଦର୍ଶ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଅସୁମାନଙ୍କୁ ଏହି ଶିଳ୍ପ କରିବାକୁ ହେବ ।

୧୧ । “ଦରଜୀ” ବା ସିପୋରୀ କାମ (Tailoring) —ଦେଶରେ ନବ୍ୟ ଧରଣର ଶିକ୍ଷା ଓ ସତ୍ୟତା ଦିନ ଦିନ ଯେତେ ବଢ଼ିବ, ଟିକ୍ ସେଇ ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ଆମ ଦେଶର ଲୋକମାନେ—କିଶିକ୍ଷିତ, କି ଅଶିକ୍ଷିତ—ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପୋଷାକ ଓ ପରିଚ୍ଛଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ପୁରବେ ଯେଉଁମାନେ ଗୋଟିଏ ଧୋତି ଓ ଖଣ୍ଡିଏ ଗୁନ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରି ଜୀବନ ବଢ଼ାଉଥିଲେ, ଆଜି ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାରମାନେ କୋଟ, କାମିଜ ଓ ଗେଞ୍ଜି ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଯେଣୁ, ହାପ୍ ଯେଣୁ, ମୋଜା ପ୍ରଭୃତି ସାହେବା ପୋଷାକ ମଧ୍ୟ

ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ସର୍ବବାରକ ଉକ୍ତ ଯାହ୍ୟାରେ ଗୁଡ଼ିବ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଏପରି “ସାହେବା” ପୋଷାକ ବ୍ୟବହାର କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ନିଜାନ୍ତ୍ର ମଫସଲରେ ରହି ଜୀବନ କଟାନ୍ତି କିମ୍ବା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରି କେବଳ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ଗଚ୍ଛିତ ଧନର ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରି ବଞ୍ଚନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦ୍ଵାରା ଦେଶରେ ଏଇ ନୂଆ ପୋଷାକପନ୍ଥର ‘କଳାସ’ ଦିନୁ ଦିନ ବୃଦ୍ଧି ଲଭ କରୁଛନ୍ତି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଦେଶର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ସିପୋଟୀ ବା ଦରଜା କାମ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ଏଇ ଶିକ୍ଷା ବା ‘ଶିଳ୍ପ’ ଶିକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଶିକ୍ଷା ଦରକାର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କୋଟ, କାମିଜ ପାଇଁ କପଡ଼ କନା କାଟିବାକୁ ହେବ ଓ କି ପ୍ରଶାଳୀରେ ସିଲ୍‌ଇ କଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ, ଇତ୍ୟାଦି ବସ୍ତୁ ଶିକ୍ଷା ନ କଲେ କୌଣସି ଲୋକ ‘ଆଦର୍ଶ ଦରଜା’ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଦେଶର ବଡ଼ଲ ସ୍ଥାନରେ କେତୋଟି ‘ଦରଜା ସ୍କୁଲ’ (Tailoring School) ଖୋଲିବାକୁ ହେବ । *

ଆମ ଦେଶରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଦରଜା ଅଭାବରୁ ଏଠା ରାଜା, ମହାରାଜା, ଧନୀ ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ବାବୁମାନେ କେବଳ କଲିକତା, କାନପୁର ଓ ମାଦ୍ରାଜର ସାହେବା ଦୋକାନରୁ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦରଜାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ନିଜର ପୋଷାକପନ୍ଥ ମଗାନ୍ତି । ଉପଯୁକ୍ତ ଦରଜା ଥିଲେ ଆମ ଦେଶରେ ଏଇ ପୋଷାକଗୁଡ଼ିକ ତିଆରି ହୋଇପାରନ୍ତା ଏବଂ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ଅନେକ ଲୋକ ଧନୋପାର୍ଜନ କରନ୍ତେ ।

କୋଟ, କାମିଜ ଓ ଗେଞ୍ଜି ବ୍ୟତୀତ ଆମ ଦେଶରେ ଅସଂଖ୍ୟ ତକିଆ, ଶେଫ-ହୋଲ, ହାତକନା (Handkerchief), ପଙ୍ଗା, ଛତା, ତରାସ ଓ ଗୁନ୍‌ଆ ପ୍ରଭୃତି ଦରକାର ହୁଏ । କେବଳ ଏଇ ସ୍ଵଚ୍ଛକାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପୁରା ଜିଲ୍ଲା “ପିପ୍ପିଲି” ଗ୍ରାମ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଓଞ୍ଚିଶାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲଭ କରୁଥିଲା । ଆଜିପୁରୁ ଏଠାର ଅନେକ ସିପୋଟୀ ବା ଦରଜା ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ବଞ୍ଚନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଗରିବ ଓ ମଧ୍ୟବିତ୍ ଲୋକମାନେ ‘ଗନ୍ତା’ ବା ‘କନ୍ତା’ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏଇ କନ୍ତା ଛୁଣ୍ଟାକନା ଓ ଚିରା ଲୁଗାରେ ତିଆରି ହୁଏ । ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ

* ଦରଜା କାମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ପୋଡ଼ଶକଳାର “ଦେବରାଜ ଟେଲର” ସ୍କୁଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ଉତ୍କଳୀୟ ଯୁବକମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣୀୟ ।

ଲୁଗା ଏକତ୍ର ବିସ୍ତାର ଦେଇ ତହିଁର ଉପରେ ଓ ତଳେ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଭଲ ଲୁଗା ପକାଇ ମୂଳାରେ ସିଲେଇ କରନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଏ ଗନ୍ତା ପ୍ରାୟ ୨୦।୨୫ ଖଣ୍ଡ ଅତି ଲମ୍ବ ସୂତାରେ ସିଲେଇ ହୁଏ । ଏପରି ସିଲେଇ ହେବା ଗନ୍ତା ବହୁଶା କର ଶୋଇବା ପାଇଁ ଏବଂ ଶୀତ ଦିନରେ ଘୋଡ଼ାଇ ହୋଇ ଶୋଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅତି ମଜବୁତ ରହେ ଓ ୮ । ୧୦ ବର୍ଷ ଯାଏ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଗଞ୍ଜାମରେ କେଳା ବା ସବାଖିଆ କେଳା ଓ ‘ଜଙ୍ଗମ୍’ମାନେ ଏଇ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ କରନ୍ତି ।

ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ଛୁଣ୍ଟା କନା ଓ ଶିଗା ଲୁଗା ବା ଗାନ୍ତୁଛ ପ୍ରଭୃତିର କୌଣସି ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ନ ହୋଇ ପୋଷାଯାଏ । ଏଇ କନା-ଗୁଡ଼ିକୁ ସଫଳ କରି ପ୍ରତି ଗ୍ରାମରେ ବା ପ୍ରତି ସହରରେ ଥିବା ଅକର୍ମୀମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଗନ୍ତା ସିଆଁଇଲେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା କେତେକ ଅକର୍ମୀ ନିଜର ‘ଅଳକଷ୍ଟ’ ଦୂର କରିପାରନ୍ତି !

ଗନ୍ତା ବ୍ୟତୀତ ବୁର, କପା ଓ ଅରଖ ପ୍ରଭୃତିର ତୁଳା ଏବଂ ନଡ଼ିଆ କତା ଓ ପାଳି ପ୍ରଭୃତି ଦେଇ ତହିଁଆ, ଶେସ ବା ଗଦି ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ସେଇଭଳି କରା ଯାଇପାରେ । କଲିକତା ଓ ମାଦ୍ରାଜ ପ୍ରଭୃତି ସହରରେ ଯେଉଁ ଅତି ଶ୍ଵେତ ଶ୍ଵେତ ରେଙ୍ଗେଇ ବା ଶ୍ଵେତ ଶେସ ତଥର ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ କିଣି ଆମ ଦେଶର ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ବାବୁ ଓ ଶୁଦ୍ଧ ବିଶେଷ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତି ହୁଅନ୍ତି । ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିବା ନାନା ପ୍ରକାର ପୋଷାକପତ୍ର ଓ ଶେସ, ତହିଁଆ ପ୍ରଭୃତି ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇ ପାରେ ।

୧୨ । ବହିବନ୍ଧା (Book-Binding) — ପ୍ରତିବର୍ଷ ଓଡ଼ିଶାରେ ହଜାର ହଜାର ନୂତନ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକର ମଲ୍ଲଟ (Cover) କେବଳ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରୁ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବନ୍ଧା ଯାଇ ନାହିଁ । ଉପଯୁକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ବନ୍ଧେଇ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁବିଧା ଓ ଉପାଦାନମାନ ଅଛି । ଆଜିକାଲି ଓଡ଼ିଶାର (ବିଶେଷତଃ କଟକର) ଗୁଡ଼ିକ ଯନ୍ତ୍ର (Printing Press) ଗୁଡ଼ିକ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ (By Electricity) କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଲ୍ଲଟ ବାନ୍ଧିବା ଭଳି ଉପଯୁକ୍ତ ଲୋକ ଥିଲେ ଆଉଁର ଅଧିକାଂଶ୍ୟକ ଓ ଅତି ସୁନ୍ଦର ପୁସ୍ତକମାନ ତଥର ହୋଇପାରନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସେହି ଅଭାବରୁ ଅନେକ ପୁସ୍ତକର ମଲ୍ଲଟ ସାଦା କାଗଜରେ ତଥର ହୁଏ କିମ୍ବା ଯେଉଁମାନେ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକୁ କଲିକତା ବା ମାଦ୍ରାଜ ପଠାର ସେଠାରେ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ‘ବନ୍ଧାଇ’ କରନ୍ତି ।

ବହୁ ବକ୍ତା ଶିକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ କ୍ରମ ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଦରକାର ନାହିଁ । ଯେ କୌଣସି ଅଗିଷ୍ଠ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରିପାରେ । କେବଳ ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ଓ କୌଶଳ ଜାଣିଥିଲେ ହେଲା । ଦେଶରେ ଦନ୍ତ ଦନ୍ତ ଗୁପ୍ତା ପୁସ୍ତକର ସଂଖ୍ୟା ଯେପରି ବହୁଳ, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ ଦେଶର କି ଶିକ୍ଷିତ କି ଅଶିକ୍ଷିତ ସବୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରି ସୁବ୍ୟାପ୍ତେ ଜୀବନ କଟାଇପାରନ୍ତି ।

୧୩ । ଖାତା ଓ ପୁଲିକା ତିଆରି — ସ୍କୁଲ କଲେଜର ଗୁରୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଚଟେରା ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରକାରୀ ଅଫିସରୁଡିକ ପାଇଁ ଯେଉଁ କାଗଜ ଖାତା (Note Books and Registers) ଦରକାର ହୁଏ, ସେଗୁଡିକ ଆମ ଦେଶରେ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ଅଳ୍ପକାଲି ଆମ ଦେଶର ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଠାରେ ଓ ଅଫିସ-ଗୁଡିକରେ ଯେଉଁ ଖାତାପତ୍ର ଦେଖାଯାଏ, ସେସବୁ କେବଳ କଲିକତା ବା ମାଦ୍ରାଜରେ ତିଆରି ହୋଇ ଅସେ । କେବଳ ‘ଗାର୍ଡଟିଶା ଖାତା’ (Ruled Exercise Books) ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଖାତା ସେଠାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏଗୁଡିକ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ବିଶେଷ ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଦରକାର ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ଅଗିଷ୍ଠ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଏଗୁଡିକୁ ତିଆରି କରିପାରେ । ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ଆମ ଦେଶର ଅସଂଖ୍ୟ ଅକର୍ମୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପାନ୍ତି ।

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ସ୍କୁଲରେ ସମବାୟ ଚେଷ୍ଟାଦ୍ଵାରା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ (ଖାତାପତ୍ରବିକ୍ରୟ) ହୋଇ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସେ ଦିଗରେ ଆମ ଦେଶର ସ୍କୁଲଶିକ୍ଷକ ବା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଗଣ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି । ଅଳ୍ପ କେତେକ ବର୍ଷ ତଳେ କଟକର ଗୁରୁତ୍ଵା-କଲେଜରେ ଗୋଟିଏ “ସ୍ତୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଲାବର ଆସୋସିଏସନ୍” (Students’ Labour Association) ଥିଲା । ଏଇ ସଂସ୍ଥାଦ୍ଵାରା (କେବଳ କଲେଜ ଗୁରୁମାନଙ୍କ ଯତ୍ନରେ) ସ୍କୁଲଗୁଡିକ ତଥା କଲେଜ ଗୁରୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଦରକାରୀ ଯାବନ୍ତ ଖାତାପତ୍ର ତିଆରି ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଯେଉଁ ଗୁରୁମାନେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ପରିଶ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ ମାସିକ କିଛି ପଇସା ମଧ୍ୟ ପାଉଥିଲେ । ଶିଳ୍ପୀ-ମାନେ ନିଜର ଲାଭ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁରୁମାନେ ନିଜ ଦେଶରେ ତିଆରିହେବା ‘ସ୍ତୁଡେଣ୍ଟସ୍’ କ୍ଲବଗୁଡିକ ପାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶୁଣାଯାଏ, ଉପସ୍ଥଳ ପରିସ୍ଥାନନା ଅଭାବରୁ ଏଇ ‘ସଂସ୍ଥା’ ଏକାବେଳେ ବନ୍ଦ ରହିଲା । ତଥାପି ଆମା କରାଯାଏ, ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍କୁଲରେ ଏପରି ସଂସ୍ଥା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଗୁରୁମାନଙ୍କର ଫୁଲସତ୍ତା ସମୟରେ ଏବଂ ଛୁଟିଦିନରେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ କରାଇବାର ଯୋଗାଡ଼ ହେବ । ତଦ୍ଵାରା ଅନେକ ଗରିବ ଗୁରୁ ନିଜ ନିଜ ସମୟର

ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରି ଦି ଗୁରୁ ମଉସା ରୋଜଗାର କରିବେ । କୁଟି ସମୟରେ ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପକାରୀ ତାସ, ପଣା ପ୍ରଭୃତି ଖେଳି ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିନ୍ତି କିମ୍ବା ଖୋଇ ଖୋଇ ଅଳସୁଆ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ କରି ଲଭିବାନ୍ ହୁଅନ୍ତେ—ନିଜେ ଲଭିବାନ୍ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଶିଳ୍ପକୁ ସଜୀବ ରଖନ୍ତେ ।

ଶାଢ଼ୀପତ୍ର ପରି “ପୁଲିଆ” (Envelopes) ତିଆରି ମଧ୍ୟ ଅମ ଦେଶରେ ବରାଯାଇ ପାରେ । ଅମ ଦେଶର ଲେକାବୋର୍ଡ଼, ଲେକାଲବୋର୍ଡ଼, ମୁନିସିପାଲିଟି ଓ ପୁଲ କଲେଜ ପାଇଁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର କାଗଜ ପୁଲିଆ ଦରକାର ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ କମ୍ପାନୀ, ଅନୁଷ୍ଠାନ ବା ଲୋକ କେବଳ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ କରି ଲଭିବାନ୍ ହେବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହିଁ । ଏଣୁ ଅମ ଦେଶର ବୋର୍ଡ଼, ପୁଲ ଓ ଅନ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ମାନ୍ୟତା, ଚଳିବତା, ପାଟଣା, ଗୟା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ସେମାନଙ୍କର ପୁଲିଆ ତିଆରି କରି ଆଣନ୍ତି । ତତ୍ପରା ସେମାନେ ବିଦେଶୀ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର ଧନ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅମ ଦେଶର ଏହି ଶିଳ୍ପକୁ ଏକାବେଳେ ପାସେରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ପୁଲିଆ କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଦରକାର ନାହିଁ । ନିତାନ୍ତ ଅଗିଷ୍ଟିତ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଅକେଶରେ କରିପାରେ । ପୁଲ କଲେଜର ଗରିବ ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜର ପୁରସତ୍ତ୍ୱ ସମୟରେ କିମ୍ବା କୁଟି ସମୟରେ ଅଥବା ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଏଇ ଶିଳ୍ପ କରି କିଛି ରୋଜଗାର କରିପାରନ୍ତି । ଛାତ୍ର ବ୍ୟତୀତ ଶିକ୍ଷିତ ବା ଅଗିଷ୍ଟିତ ଅକର୍ମୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ବେଶ୍ ଉଲ୍ଲସ କରିପାରନ୍ତି ।

୧୪ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ମାଟିକାମ (Pottery) — ଅଦର୍ଶ ଡ୍ରଇଂ (Model Drawing) ଶିକ୍ଷା ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଛି । ଯା ବାଦ ଭଲ ଚିତ୍ରିତା, ରଙ୍ଗ ବା ଚିତ୍ରଣ ମାଟିରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଇ ପାରେ । ଅମ ଦେଶର ‘କୁମ୍ଭାର’ମାନେ ଯେଉଁ ହାଣ୍ଡି, ବତ୍ତା, ସରା, ଢେଲୁଣି ପ୍ରଭୃତି କରନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଅଦମକାଲରୁ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ରରେ ଗଢ଼ାହୁଏ । ଦେଶରେ ଏତେ ଉତ୍ତାନପତନ ହେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏ ଦେଶର କୁମ୍ଭାରମାନେ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟ ବା ‘ଶିଳ୍ପ’ର ବିଶେଷ କିଛି ଉଲ୍ଲସ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏଇ କେତେ ବର୍ଷ ହେଲା କଲିକତା, ମାନ୍ୟତା ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସରକାରଙ୍କ ଉତ୍ସାହଧାନରେ ଯେଉଁ ମାଟିକାମମାନ ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲେ ଅମ ଓଡ଼ିଶାର ମାଟିଶିଳ୍ପୀମାନେ ଯେ ବହୁ ପକ୍ଷରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀ ବା ତା ପୂର୍ବ କେତେକ ବର୍ଷ ଆଗରୁ ଅମ ଦେଶରେ ଭଲ ଇଟା (Bricks)

ତଥା ହେଉଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତିର ଉତ୍କଳବିଶେଷଗୁଡ଼ିକୁ (ବିଶେଷତଃ ପୁରୀ-
ଜିଲ୍ଲାର ବାକଟପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ହଜାର ହଜାର ଅତି ବଡ଼ ବାମ୍ଫି ବା କୁଅ, ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର
ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଗଡ଼ ପ୍ରଭୃତି) ଦେଖିଲେ ସେ ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ମାଟିଶିଳ୍ପୀମାନେ କି ସୁନ୍ଦର ଓ
ସୁଦୃଢ଼ ଇଟାମାନ ତିଆରି କରୁଥିଲେ, ସ୍ପଷ୍ଟ ଜାଣି ହୁଏ । ଏଇ ଇଟାଗୁଡ଼ିକ ଚଷ୍ଟ ଦେଇ ପୋତା
ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ଏତେ ମଜବୁତ ଯେ, ଦୀର୍ଘ ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷ ହେଲେ ଖରା ଓ ବର୍ଷା
ଗାଲ ସୁଦ୍ଧା ଏଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷ କିଛି କ୍ଷତି ହୋଇ ନାହିଁ ।

ରଟା ବ୍ୟଗ୍ରତ ଝିଙ୍କର, ପାଣିନଳୀ, ଫୁଲକୁଣ୍ଡ, ଚଉଳ ପ୍ରକାର ହାଣ୍ଡି, ଅଟିକା,
ବଡ଼ା, ସରା, 'ଗୋଲେମ୍' (ପାଣିରଖା କୁଣ୍ଡ) ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଭଲ ମାଟିରେ ତିଆରି ହୋଇ-
ପାରେ । ଅଜିକାଲି ଆମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପିତତ୍ତ୍ୱ କଲିକତା ଓ ବାଙ୍ଗାଲୁର (Bangalore)
ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ବଡ଼ ଝିଙ୍କର (Tile) ଆଣି ଘର ଛପର କରନ୍ତି । କେତେକ ଲୋକ
ବିଦେଶରୁ (ଓଡ଼ିଶା ବାହାର) ଇଟା, ହାଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଆଣନ୍ତି । ତଦ୍ୱାରା ଏ ଦେଶରୁ
ପ୍ରଚୁର ଧନ ଯେ ବିଦେଶକୁ ଯାଉଛି, ସେ କଥା ନବାଧିକୃତ ଏମାନେ ଆଦୌ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରରେ ଠାକୁର ଭୋଗ ତିଆରି ପାଇଁ ଯେଉଁ ଅଭଡ଼ା
“କୁଡୁଆ” ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆମ ଦେଶର କୁମ୍ଭାରମାନେ କରନ୍ତି । ଏଇ କୁଡୁଆଗୁଡ଼ିକ
ଏତେ ଶକ୍ତ ଓ ସୁନ୍ଦର ଯେ, ଏସବୁ କୁଡୁଆ ଅନ୍ୟତ୍ର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ପୁରୀର ପାରିଲେ
ଆମ ଦେଶର ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟଗରମାନେ ମାଟିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଈଶିଷ ମଧ୍ୟ ଏଇପରି ମଜବୁତ ଓ
ସୁନ୍ଦର କରି ତିଆରି କରପାରନ୍ତି ।

ପ୍ରତିବର୍ଷ ଆମ ଦେଶକୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ‘ଚୀନା ବର୍’ (China-ware),
ପ୍ଲେଟ୍ ଓ ଗିନା ପ୍ରଭୃତି ଆସେ । ଏଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ମାଟିରେ ତିଆରି । ସେ ଦେଶର କାର୍ଯ୍ୟ-
ଗରମାନେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି ବିଦ୍ୟା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଏଇ ମାଟି ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ପାଲିସ
କରି ଗଢ଼ନ୍ତି । ସେଇ ପ୍ରଣାଳୀ ଶିକ୍ଷା କରି ଆମ ଦେଶରେ ଏଇ ଶିଳ୍ପର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ଓ
ପ୍ରସାର କରିବାକୁ ହେବ ।

୧୪ । ରଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପ (Dyeing)—ଅଜିକାଲି ଦେଶରେ ଚଉଳ ରଙ୍ଗର ଖଦଡ଼
(ଦେଶୀ ଲୁଗା) ଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଧଳା ଲୁଗା ଉପରେ ଚଉଳ
ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ, ପୁଷ୍ପ, ଲତା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରଙ୍ଗର ଛବି ପ୍ରଭୃତି ଚିତ୍ରିତ କରିବାପାଇଁ ଏଇ
ବିଦ୍ୟା (Art) ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ଦେଶରେ ଚଉଳ ରଙ୍ଗର ଲୁଗା ଯେପରି ଲୋକ-
ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଦ୍ଭୁତ ହୁଏ, ଠିକ୍ ସେଇପରି ଏଇ ଶିଳ୍ପର ନିମୋକ୍ତ ହେବା ଆଶା କର-

ଯାଏ । ଏଇ ଶିଳ୍ପ ବା ଆତ୍ମ ଶିକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷକ କିଛି ଅଧିକାରୀ ଦ୍ଵାରା ନାହିଁ । କଟକ 'ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ'ରେ ଏଇ ଆତ୍ମ ଶିକ୍ଷା କରିବା ଅତି ସହଜ । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ନବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ "ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେବା ସଦନ"ରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ଯେଉଁମାନେ ଉତ୍କଳ ଧରଣର ରଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନରେ ଏକାଧିକ 'ରଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପ ସ୍କୁଲ' ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଓଡ଼ିଶାର କେତୋଟି ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କଳିକତା ଓ ବୋମ୍ବେ ଯାଇ ଉତ୍କଳ ଧରଣର ରଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଭାବ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ଏଇ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକାଧିକ ସ୍କୁଲ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଏ ଦେଶର ଅନେକ ଅକର୍ମୀ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ଭବିଷ୍ୟତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଭାବ ଦୂର କରିପାରନ୍ତି ।

୧୭ । ସାବୁନ ତିଆରି (Soap making) — ଅଜିକାଲି ଦେଶର ଅନେକ ଲୋକ ସାବୁନ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏପରିକି, ସହରର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପରିବାରରେ ଅବାଳଚୂରକବନିତା ପ୍ରତିଦିନ ସାବୁନ ଲଗାଇ ସ୍ନାନ ନ କଲେ ଯୁଗ ବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଦେହରେ ଲଗାଇବା ସାବୁନ ନୁହେଁ, ଲୁଗାପଟା ଧୋଇବା ପାଇଁ, କୁକୁର, ବରଝି ଓ ଗାଈ ଗୋରୁଙ୍କୁ ଧୋଇବା ପାଇଁ ଏବଂ ଟେବୁଲ୍, ବେଞ୍ଚ ଓ ଗୋଳା ପ୍ରଭୃତି ଧୋଇବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଲୋକ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସାବୁନ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଭାରତକୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୪୫ କୋଟି ଟଙ୍କାର ସାବୁନ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଜର୍ମାନୀ, ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ଅମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରୁ ଅମଦାନୀ ହୁଏ । କେବଳ ଜାପାନ ଦେଶରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ସାବୁନ ଏ ଦେଶକୁ ଆସେ । ପାଠକମାନଙ୍କର ମନେ ଥିବ, ଆମ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଝାଟ, ଯାହା ଓ ମେଲାଗୁଡ଼ିକରେ ଯେଉଁ ଛୋଟ ଛୋଟ ମନୋହର ଦୋକାନ ବସେ, ସେଇ ଦୋକାନରେ ମଧ୍ୟ ଜାପାନ ଓ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶର ସାବୁନ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ଦେଶରେ ସାବୁନର ବ୍ୟବହାର ଯେ ଦିନୁ ଦିନ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରୁଛି, କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ସାବୁନ କେତେକ ପ୍ରକାର ତେଲ ଓ ଚର୍ବି (ବସ)ରେ ତିଆରି ହୁଏ । ଗାଈ ଗୋରୁ, ଘୋଡ଼ା ଓ କମ୍ପିର ପ୍ରଭୃତିର ଚର୍ବି ଆମ ଦେଶରେ ସବୁର ମିଳେ । ନଡ଼ିଆ, ପୋଲଙ୍ଗ, ଭୂଇଁ ଚଣା ପ୍ରଭୃତିର ତେଲ ମଧ୍ୟ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ମିଳେ । ଏଇ ଚର୍ବି ଓ ତେଲ ସବୁର ପରିମାଣ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ତତ୍ପରା ନାନା ପ୍ରକାର ସାବୁନ ତିଆରି ହୋଇପାରେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ସାବୁନ ତିଆରି ଗୋଟିଏ ଅଭିନବ ବସ୍ତୁ । ତଥାପି, ଏ ଦିଗରେ କେତେକ ଦେଶଦ୍ରବିଶି

ଶିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । * ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାପାଇଁ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଦି'ଟା ଅନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ଅକର୍ମୀ ଯୁବକବୃନ୍ଦ ବାହା-ରିବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଦେଶରେ କି ଶିକ୍ଷିତ କି ଅଶିକ୍ଷିତ ସବୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାବୁନର ଅଦର ବଢ଼ିଥିବା ସମୟରେ, ପୁଣି ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ସାବୁନ ତିଆରି ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ଉପାଦାନମାନ ମିଳୁଥିବା ସମୟରେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚୁରିତ ହୁଏ, ଦେଶବାସୀ ତେତେ ସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବେ ।

ସାଧାରଣ ଲଗାଧୁଆ, ଟେକୁଲି ପ୍ରଭୃତି ଧୁଆଁ ସାବୁନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସୁବାସିତ ସାବୁନ୍ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଔଷଧଯୁକ୍ତ (Medicated Soap) ସାବୁନ୍ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଇ ଶେଷୋକ୍ତ ସାବୁନ୍ ମଧ୍ୟରୁ “ନିମ ସାବୁନ୍” (Neem Soap) ପ୍ରଧାନ । ନିମମଞ୍ଜିରୁ ତେଲ କାଢ଼ି ସେଇ ତେଲରେ ସାବୁନ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ତାହା ଚର୍ମରୋଗୀମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ରେଷ୍ଟ ସାବୁନ୍ ହେବ । କଲିକତାର ଏକାଧିକ ବ୍ୟବସାୟୀ ଏଇ ସାବୁନ୍ ତିଆରି କରି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ରେକଗାର କରନ୍ତି ।

ଦେଶରେ ସାବୁନ୍ ଲିଙ୍ଗର ପ୍ରସାର ବଢ଼ିଲେ ଅନେକ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଅକର୍ମୀ ଯୁବକ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରି ଧନୋପାର୍ଜନ କରନ୍ତେ ।

୧୭। “ପମେ ଶିଳ୍ପ” (Woolen Industries) — ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ପ୍ରଦେଶ; ତଥାପି ଏହାର ପୂର୍ବରେ ସମୁଦ୍ର ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଗଡ଼ଜାତ ପ୍ରଦେଶ ଥିବାରୁ ଏଠାରେ ଶୀତ ଦିନରେ ବେଶି ଶୀତ ହୁଏ । ଏଇ ଶୀତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ସେପରି କୌଣସି ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ପଦ ଯୋଷାକ ଆମ ଦେଶରେ ତିଆରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ଓ ଗଡ଼ଜାତର ରଜା ଓ ପ୍ରଜା ବିଦେଶରୁ ବହୁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଶୀତ ଯୋଷାକ କିଣି ଆଣନ୍ତି । ଏଠାର ଅନେକ ଲୋକ ଢେଲି ଓ ମେଣ୍ଟା ପ୍ରଭୃତି ଯୋଷନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ଲୋମ ସମୃଦ୍ଧ କରି ତଦ୍ଭାସି ଉତ୍ତମ ଶୀତବସ୍ତୁ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ପଶମ ଶିଳ୍ପ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ଲୋମ

* କଟକରେ ଦେଶୀ ଉପାଦାନ ଦ୍ଵାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସାବୁନ୍ ତିଆରି କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ଶ୍ରୀ ବନବିହାରୀ ଫୁଲମୁକ ଏମ୍. ବି., ଡି. ପି. ଏଚ୍ ଗୋଟିଏ ଶିଳ୍ପାଗାର ଏଇ କେତେ ଦିନ ହେଲା ଖୋଲିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଅକର୍ମୀ ଓ ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକବୃନ୍ଦ ଏଠାକୁ ଯାଇ ସାବୁନ୍ ତିଆରି ଶିକ୍ଷା କରିପାରନ୍ତି ।

ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେବ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରୁ ପଣମ ଆଣି ଏଠାରେ ତଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପୋଷାକପତ୍ର ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ । ତା ହେଲେ ଆମ ଦେଶର ଅନେକ ଲୋକ ଏହି ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରିପାରନ୍ତି ଏବଂ ଦେଶରେ ପଣମ ଲାଗା ପ୍ରଚାର ମିଳିପାରେ ।

ଶୀତଲଗା ଏବଂ କୋଟ କାମିଜ ପାଇଁ ପଣମ ଲାଗା ତିଆରି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ଗେଞ୍ଜି, ମୁଣ୍ଡଟୋପି, ଲଗୁ (Half pant) ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରେ । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ, ବିଶେଷତଃ ଶ୍ରୀବତ୍ସାନୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ପଣମ ସୁତାରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର ସୂଚୀକାମ (Embroidery)-ମାନ କରନ୍ତି । ଏହି କାମ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ବାଳିକା ସୁଲଗୁଡ଼ିକରେ ବିଶେଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଛୋଟ ବାଳିକାମାନେ ପିଲଦିନୁ ସ୍କୁଲରେ ଯେଉଁ ସୂଚୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି, ବଡ଼ ହେଲେ, ଗୃହଣୀ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ, ନିଜ ଫୁରସତ୍ ସମୟରେ ଘରର ପିଲା ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷଙ୍କ ପାଇଁ ନାନାପ୍ରକାର ପଣମ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରନ୍ତି । ତାହା ଭୁଲନାରେ ଆମ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କେଉଁ ପଦ୍ଧତିରେ ଯେ ପଞ୍ଜିଛନ୍ତି, କହିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଆମ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଫୁରସତ୍ ସମୟରେ ଏକାଠି ବସି ପରଚ୍ଛିଦ୍ରାନ୍ତେଷଣରେ ଦିନ କାଟନ୍ତି କିମ୍ବା ତାସ, ପଣା ପ୍ରଭୃତି ଖେଳନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ସମୟର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଣମ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ ପ୍ରଚାର କଲେ ହୁଅନ୍ତା । ତଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଶିଳ୍ପର ପ୍ରସାର ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରନ୍ତା ଏବଂ ଦେଶର ମା, ହିଅ ଓ ବୋହୂମାନେ ନିଜ ନିଜ ସମୟର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତେ ।

୧୮ । ଲୌହ ଶିଳ୍ପ—ଉତ୍କଳ ଧରଣର ଲୌହଶିଳ୍ପ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର ଡାରିଗରମାନେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଲୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ପାଇଁ ଯେଉଁ ଲୁହାକଣ୍ଡମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା, ସେଗୁଡ଼ିକ ଆମ ଓଡ଼ିଆ କମାରମାନେ ଏହି ଦେଶରେ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ସେ କାଳରେ ଅଜିକାଲି ପରି ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଯନ୍ତ୍ରଯାନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏଗୁଡ଼ିକ ତିଆରି ନ ହୋଇ କେବଳ ଆମ ଦେଶର କମାର “ଭାତ” (Furnace) ରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । “ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନଯୁଗର ଦେହ ହଜାର ଦର୍ଢ଼ ପୁରରେ ଉତ୍କଳର କମାର ‘ଭାତ’ମାନଙ୍କରୁ ଏସବୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କଳ୍ପମାନ ଯେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା, ତାହାହିଁ ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର କଥା ।” *

ଅଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଲୌହଶିଳ୍ପୀମାନେ ଏତେ ଦୃବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଯେ, ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ସେପରି କୌଣସି ବଶେଷ ଉତ୍କଳର ଅଣ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ‘ବିଜ୍ଞାନ’ (Science) ର ବଶେଷ ଉତ୍କଳ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଯେଉଁ ଲୌହଶିଳ୍ପର ପରୀକ୍ଷା ଦେଖାଉଥିଲେ, ଆଜି ସେମାନଙ୍କର ବଶଧରମାନେ ସେଇ ଶିଳ୍ପର ବିହୀନତା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । * ତଥାପି ଏ ଦିଗରେ ବଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅବଶ୍ୟ ଆଜିକାଲି ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ କୋଣାର୍କ ପରି ଅତି ବଡ଼ ମନ୍ଦିର ପାଇଁ ଲୁହାକଡ଼ ଦରକାର ନାହିଁ ସତ; କିନ୍ତୁ ଦେଶରେ ନବ୍ୟ ସତ୍ୟତା ଯେତେ ଦୃଢ଼ ଗତିରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଛି, ଓକ୍ ସେଇ ଅନୁସାରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କଳ କବଳା ପ୍ରଭୃତି ଲୋକମାନଙ୍କର ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି । ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ଅତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୌହ କାରଖାନାମାନ ଅଛି । ଏଠାରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କାର କଳ କବଳା ତିଆରି ହୁଏ । ତଥାପି ପ୍ରତିବର୍ଷ ଭାରତକୁ ୪ । ୫ କୋଟି ଟଙ୍କାର କଳ କବଳା ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ ହୁଏ । ଅମ ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଗ୍ରାମା ମହାଗ୍ରାମା ଓ ଧନୀମାନେ କଳକତା, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ କୋମ୍ପୋ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଲୌହ ଜିନିଷ (ଲୁହ ଲୁହ ଟଙ୍କାର) ମଗାନ୍ତି । ଘର ତିଆରି ପାଇଁ ଲୁହା କଡ଼, ବରଗା, ଡାର, ଚୌକାଠ (ଲୁହର), ସିନ୍ଦୁକ, ଡାଲ, କଣ୍ଟା, ଲୌହ ଚୌକା, ଖଟ, ଟେବୁଲ୍, ପାଣିକଳ ପ୍ରଭୃତି ଅମ ଦେଶରେ ତିଆରି ହେଉପାରନ୍ତା । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନରେ ଲୌହ ଖଣି ଅଛି ଓ ଏଗୁଡ଼ିକରୁ ବିଦେଶୀ ମହାଜନମାନେ ଲୌହ ଆଦାୟ କରି ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରନ୍ତି । ଅମ ଦେଶର କମାରମାନେ ନିଜାନ୍ତ ଅଶିଷ୍ଟ ଓ ଦରିଦ୍ର । ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ପରସା ଥିଲେ ସେମାନେ ଏଇ ଲୌହ ଖଣିରୁ ଲୌହ ଆଦାୟ କରି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କଳ କବଳାମାନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଦରିଦ୍ର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅମ ଦେଶବାସୀ ଏଇ ‘ଦେଶୀ’ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ

* “Not only were the iron girders of great size, but it is noticeable that their thickness gradually increases from the ends to the centre, showing a knowledge of the properties and the strength of the material that is remarkable in a people who are now so utterly incapable of forgoing such masses.”

“History of Indian and Eastern Architecture” (1891)

by Fergusson. Book VI, Ch. 2, P. 428.

ଅଦୌ ପସନ୍ଦ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ଦେଶବାସୀ ଏଠା କମାରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ତିଆରି ଲୌହ ଜନିଷ-
ଗୁଡ଼ିକୁ ପଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ଆମ ଦେଶର କମାରମାନେ ଏତେ ଦରଦ୍ର
ବା ଅନୁଭବ ହୁଅନ୍ତେ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ଭଲତା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ
କେବଳ ଦେଖି ଜନିଷ ଯୋଗାରବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଲୌହ
ଶିଳ୍ପର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେବ ।

୧୯ । କାଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପ (Carpentry) — କାଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପ ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ
ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ପଛରେ ପଡ଼ି ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପୀ ପ୍ରସ୍ତର ଓ ଲୌହରେ ଏତେ
ସୁନ୍ଦର ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିଏ ଦେଖାଇଥିଲେ, ସେମାନେ କି କାଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପରେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇ
ନ ଥିବେ ? ତେବେ ଆଜିକାଲି ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ବିଭବ ଦେଖାଇବା ଭଳି ବିଶେଷ
ପ୍ରମାଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କେବଳ ଭୁବନେଶ୍ଵର ବଡ଼ ଦେଉଳ
ଦ୍ଵାରରେ ଦୁଇଟି କବାଟ ଅଛି । ସେ କାଳର ବଢ଼େଇମାନଙ୍କ କାରିଗରୀର ଏହା ପଥେନ୍ଦ୍ର
ପ୍ରମାଣ ।” ଓ

ଆଜିକାଲି ଓଡ଼ିଶା ଓ ଗଞ୍ଜାମର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବଢ଼େଇମାନେ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର
କାଠକାମମାନ କରନ୍ତି । ଏଇ କାଠକାମ ପାଇଁ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି, ଟିକ୍ତାଲି, ବ୍ରହ୍ମପୁର,
କଟକ ଓ ସାଜପୁରର ବଢ଼େଇମାନେ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ନେତାମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଶଂସା
ପାଉଥିବାର ଜଣାଯାଏ । କାଠର ବେଞ୍ଚ, ଚୌକୀ, ଟେବୁଲ୍, ଆଲମାରୀ, ପେଡ଼ା, ହାତବାକ୍ସ
ପ୍ରଭୃତି ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ କରିବା ପାଇଁ ଏ ଦେଶରେ କାରିଗର ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଓ
ଗଞ୍ଜାମରେ ଅତି ସୁନ୍ଦର କାଠ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ବାବୁ ଓ
ରଜାମାନେ ବଢ଼େଇ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ଠାରୁ ଏଇ ଉପକରଣଗୁଡ଼ିକ ମଗାଉଥିବାରୁ ଏ ଦେଶର
ବଢ଼େଇମାନେ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଣୁ ସେମାନେ
ସ୍ଵ ସ୍ଵ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ଦୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି କିମ୍ବା ବଢ଼େଇକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ କୁଲି କାମ
କରନ୍ତି ।

ଆଜିକାଲି ଆମ ଦେଶର ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବୈଷୟିକ ଶିକ୍ଷା
ଦେବା ପାଇଁ ଦେଶର ନେତାମାନେ ଦାବୀ କରନ୍ତି । କେତେକ ସ୍କୁଲରେ ବଢ଼େଇ କାମ
(Carpentry) ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ । ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ସର୍ବସାଧାରଣ ସ୍ତୋତ
ଯେତେ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବ, ଦେଶବାସୀ ତେତେ ଅଧିକ ସରମାଣରେ ଉପକରଣ-

ମାନ (ଚୌକୀ, ଟେବୁଲ୍, ଆଲମାରୀ ପ୍ରଭୃତ) ଦରକାର କରୁଥିବେ । ଏସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ବୌଦ୍ଧି ଦେଶଦ୍ରବିଷ୍ଟ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ ଏଇ ଉପକରଣମାନ ନ ଆଣି ଆମ ଦେଶର ବଉଳ ସ୍ଥାନରେ କାଠ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଏ ଦେଶର ବକେର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଗରମାନେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

୨୦ । ଚମଡ଼ା ଶିଳ୍ପ (Leather Industry)—ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ୍ୟାଞ୍ଚଳରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ‘ଚମଡ଼ା’ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହେଉଥିବା କଥା ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଛି । ସୁସତ୍ୟ ଆମେରିକା ଓ ଯୁରୋପ ଦେଶରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲେକ୍ କେବଳ ଚମଡ଼ା ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ଜୀବିକାଜୀନ କରନ୍ତି । * ଓଡ଼ିଶାରୁ ଚମଡ଼ା ନେଇ ପଡ଼ୋଶୀ ରଙ୍ଗ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସରକାର ସେଇ ସେଇ ପ୍ରଦେଶରେ ଏକାଧିକ ଚମଡ଼ା ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଯୋତା, ପଟ୍ଟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚମଡ଼ାର ଉପକରଣମାନ ତିଆରି କରନ୍ତି । ତଥାପି ଆମ ଦେଶରେ ଏଇ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖ ପାଇଁ କେନ୍ଦ୍ର ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି । ଚମଡ଼ା ବ୍ୟବସାୟ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗତ ବା ନିନ୍ଦନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ଵାସ କରି ଅନେକ ଲୋକ ଏଇ ଶିଳ୍ପର ଆଦୌ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରି ନାହାନ୍ତି । ଏଇ କାରଣରୁ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା କେବଳ ‘ଚମାର’ ମାନେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ନିତାନ୍ତ ଦରିଦ୍ର ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଥିବାରୁ ଅଧିକ ଧନବାୟୁ ନ କରି ଏଇ ଶିଳ୍ପକୁ ସେହି ଆଦମ ଅବସ୍ଥାରେ ରଖିଅଛନ୍ତି । ଏଇ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ପାଇଁ ଦେଶର ଧନୀ ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଚେଷ୍ଟା ନ କଲେ ଦରିଦ୍ର ଚମାର ବା ମୋଟାମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଏହାର କୌଣସି ଉଲ୍ଲେଖ ହେବା ସମ୍ଭବପରି ନୁହେଁ ।

ଭାରତକୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କାର ଯୋତା, ଚମଡ଼ା ପଟ୍ଟ (Belt), ବାକ୍ସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚମଡ଼ା ଜିନିଷ ବିଦେଶରୁ ଆସେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କାର ଜିନିଷ ଆସୁଥିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ସତ୍ୟତାର ଫଳମୋଳିତ ସଙ୍ଗେ

* “In Europe and America it (Leather industry) is highly organised and employs millions of men from different classes of society.”

“Tanning Industry in India”

(A. B. P. Editorial, 7-6-32)

ସଙ୍ଗେ ଆମ ଦେଶର କି ଶିକ୍ଷିତ କି ଅଶିକ୍ଷିତ ସମସ୍ତେ ଚମଡ଼ାର ଯୋଗା, ପଞ୍ଜି ଓ ବ୍ୟାଗ୍ର ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ନିତାନ୍ତ ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ମଫସଲବାସୀ ମଧ୍ୟ ଗୋଡ଼ରେ ଦଟା ଚଢ଼ି (Slippers) ଲଗାଇଥିବାର ଅନୁମାନେ ଦେଖୁ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚମଡ଼ା ଶିଳ୍ପର ନିତାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟକତା କଥା କେଉଁ ଅସ୍ପୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ଏଇ ଶିଳ୍ପପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ବଜାରୀ (ଚମଡ଼ା) ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳେ । ଏଇ ଚମଡ଼ାକୁ ସଫା ଓ ଚକ୍କଣ କରିବାପାଇଁ (Tanning) ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଉପାଦାନମାନ ଦରକାର, ସେସବୁର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳେ । ଅତଏବ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁଳ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନରେ ଏଇ ଶିଳ୍ପର କେନ୍ଦ୍ରାଢ଼ି କାରଖାନା ଖୋଲିବାକୁ ହେବ ।

ଅଳ୍ପ କେତେ ବର୍ଷ ତଳେ କଟକର ମଧୁବାବୁ (ମି: ଦାସ)ଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ 'ଉତ୍କଳ ଟାନେରୀ' ଓଡ଼ିଶାରେ ତଥା ପୂର୍ବରୁ ସୁରୋପ ଓ ଅମେରିକାରେ କିପରି ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଲଭ କରିଥିଲା, ସେ କଥା ପୂର୍ବେ କୁହା ଯାଇଛି । ଅଜିକାଲି କଟକର କେତେ ଜଣ ମୁସଲମାନ ମଧ୍ୟ ଏଇ ଶିଳ୍ପ କରନ୍ତି । ତଥାପି ଏ ଦିଗରେ ଆମ ଦେଶର ଧନକୁବେର ଓ ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ବିଶେଷ ଧୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଏଇ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶାର ଅର୍ଥୋପାଦାନ ନିଜର ଜୀବକାର୍ଜନ କରି ପାରନ୍ତେ । ପୂର୍ବେ ଚମଡ଼ା ବ୍ୟବସାୟ ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅପରିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅଜିକାଲି ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଚମଡ଼ାକୁ ସଫାସୁନ୍ଦର କରି ଉଦ୍ଭାବ ନାନାପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଇ ଥିବାରୁ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସୂତ ହୁଅନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ ଦେଶର ଯୁବକ ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପଛଘୁଞ୍ଚି ଦେଲେ ପୁରୁଷ ଦଶିବ ନାହିଁ । ଅଶିକ୍ଷିତ ଦରିଦ୍ର ଚମାର ଓ ମୋଟାମୋଟେ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଏଡ଼େବଡ଼ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ କିଛି ଉଲ୍ଲଭ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଦେଶର ଅକର୍ମୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ କରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପକୁ ସଜୀବ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବକକୁ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ହେବ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ଚମଡ଼ା କାରଖାନା (The Bengal Tanning Institute) ରେ ସେଠାର ହଜାର ହଜାର ଉଦ୍ଭାବନା କାମ କରନ୍ତି ଓ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୩୦୪୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଯୋଗା ପ୍ରକୃତ ତଥାପି କରନ୍ତି । ଏଇ ଶିଳ୍ପର ନିମୋଲ୍ଲଭ ନିମନ୍ତେ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ଏଇ ସ୍କୁଲରେ ସେଠାର ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ସ୍ଥାନୀୟମାନେ ପଢ଼ନ୍ତି । ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ଓ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନେ ଏଇ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ି ଚମଡ଼ା ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରୁଥିବାରୁ ଏଇ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ଥିବା ଘୃଣା ବା ଅସୁସ୍ଥାବିମଣ୍ଡ

ସେପ ପାଉଁଶ । * ଠିକ୍ ସେଇ ଅନୁକରଣରେ ଅମ ଦେଶର ଉତ୍ତରୀଣିତ ଓ ଧନୀ ଶ୍ରବକମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାପିତ ହେବ ଓ ଉଦ୍ଭାସ ଅନେକ ଅକର୍ମୀ ନିଜର ଅଳକଷ୍ଟ ଦୂର କରିପାରିବେ ।

୨୧ । ହାତ କାରଖାନା (Bone Industry)— ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ଗୋରୁ ହାଡ଼ ବିଦେଶୀ ମହାଜନମାନଙ୍କୁ ନିଜମ ହେଉଥିବା କଥା ସୂଚେ କୁହା ଯାଇଛି । ଗୋରୁ ହାଡ଼କୁ ଗୁଣ୍ଡ କରି ସେଇ ଗୁଣ୍ଡ ଧାନ ଜମିରେ ଖତ (ସାର) ପାଇଁ ଏବଂ ଚିନି କାରଖାନାରେ ଚିନି ସଫା କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଏଇ ଶିଳ୍ପ କରି ନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଜମି ବଣେଷତଃ ବନ୍ୟା-ପ୍ରସିଦ୍ଧତ ଜମି ନିଜାନ୍ତ ଅନୁବର ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଉଦ୍‌ବର କରିବା ପାଇଁ କୌଣସିଠାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ଗୋବର ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଖତ ମିଳେ ନାହିଁ । ଖତ ଅଭାବରୁ ଏ ଦେଶର ଧାନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଫସଲ ଯେ ଦିନୁ ଦିନ ନଷ୍ଟ ହେଉଛି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋରୁହାଡ଼କୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଗୁଣ୍ଡ କରି ଫେଇ ଗୁଣ୍ଡକୁ ଖତପାଇଁ ଗାଁ ଗାଁରେ ବିକ୍ରି କଲେ ଯୁବଧା ହୁଅନ୍ତା । ଯଦି ଧର୍ମଶ୍ରୀ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଏଇ ଖତକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ଏଇ ଗୁଣ୍ଡ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରାଯାଇପାରେ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଭାରତର ଚଉକ ବନ୍ଦରରୁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଗୋରୁହାଡ଼ ସୁରୋପ, ଜାପାନ ଓ ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶା କାରଖାନାରେ ହାଡ଼ଗୁଣ୍ଡ ତିଆରି କରି ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରିବା ଦ୍ଵାରା ଏଠାର କେତେକ ଅକର୍ମୀ କାମ ପାନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷ ଦେଶବିଦେଶରେ ବିକ୍ରି ହୁଅନ୍ତା ।

କେତେକ କାରଖାନାରେ ଚିନି ସଫା କରିବା ପାଇଁ ହାଡ଼ଗୁଣ୍ଡ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସମସ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଚିନିକାରଖାନା ନାହିଁ । କେବଳ ଗଞ୍ଜାମ

* “The Bengal Tanning Institute gives training in modern leather manufacture in a Two-year course. A large number of *Bhadralok* boys of Mohamedan and Hindu community have been trained, X X. The prejudice against tanning and leather work is being broken down by the Institute.”

(Tanning Industry in India)

ଜିଲ୍ଲାର ଅସିକାଠାରେ ଗୋଟିଏ କାରଖାନା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ହାତଗୁଣ୍ଠ ବଦଳରେ ଶିଳ୍ପ କ୍ରାନ୍ତି ଚଳି ସମାପ୍ତ ହେଲା । ତଥାପି, ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଏବଂ ଜାଭା ଦ୍ଵୀପରେ ପେଟ୍ରୋଲ ଇଂଜିନ୍ ଦ୍ଵାରା ଚଳାଯାଉଥିବା ହାତଗୁଣ୍ଠ ରପ୍ତାନୀ କରାଯାଉ ପାରେ । ହାତ ଅପେକ୍ଷା ହାତଗୁଣ୍ଠର ମୂଲ୍ୟ ଅଧିକ ଅଟେ । ଏହି ଗୁଣ୍ଠ ଆମ ଦେଶରେ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଯନ୍ତ୍ର ଯାନ୍ତ୍ର (Machine) ଦରକାର । ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ଵାରା ହାତ ଗୁଣ୍ଠ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଏବଂ ହାତ ସଂଗ୍ରହ କରି ତହିଁର ଗୁଣ୍ଠ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରିବା ପାଇଁ ଶତାଧିକ ଲୋକ (ମୂଲ୍ୟ) ଦରକାର ପଡ଼ନ୍ତି । ଦେଶର ୨୮୪ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ଶିଳ୍ପର କାରଖାନାମାନ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ସହସ୍ରାଧିକ ଅକର୍ମୀ ଏଠାରେ ଚାକିରି ପାଇବନ୍ତି ।

୨୨ । “କଦ” ବା ‘ନବାଦ’ ତିଆରି (Sugar Industry) — ଭାରତର ଶିଳ୍ପକାରୀ ୮୦ ପ୍ରାୟ ଚଳି ଓ ନବାଦ ‘ଜାଭା’ (Java) ଦ୍ଵୀପରୁ ଆସେ । ଏଥିପାଇଁ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ଗତ ୧୯୩୦-୩୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରାୟ ୧୧ କୋଟି ଟଙ୍କାର ଚଳି ବିଦେଶକୁ ଆମଦାନୀ ହୋଇଛି । ଆମରୁ ଗୁଡ଼ ତିଆରି ହୁଏ ଏବଂ ସେଇ ଗୁଡ଼ରୁ ପୁଣି ‘ନବାଦ’ ତିଆରି ହୁଏ । ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ବର୍ଷକୁ ହାତଗୁଣ୍ଠ ୩୦ ଲକ୍ଷ ଏକର ଜମିରେ ଆମ୍ବ ଗୁଣ୍ଠ ହୁଏ । ଏହି ଦେଶରେ ୪୨ ଟି ନବାଦ କାରଖାନା (Sugar Factory) ଅଛି । ଏଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ଗୁଡ଼ ପ୍ରଦେଶ ଓ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ଅଛି । ଏହି ୪୨ ଟି କାରଖାନାରୁ ପ୍ରାୟ ୧୫ ଲକ୍ଷ ଟନ୍ (୪୨ ଲକ୍ଷ ମହଣ) ଗୁଡ଼ ଆଦାୟ ହୁଏ । ତଥାପି ଏହା ଭାରତ ପକ୍ଷରେ ପଥେନ୍ ନୁହେଁ । ଆମର ଅନ୍ୟତମ ୨୦୦ କାରଖାନା ହେଲେ ଭାରତର ପାକିସ୍ତାନ ଦରକାରୀ ନବାଦ ତିଆରି ହୋଇପାରେ ବୋଲି ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟ (Report of the Tariff Board)ରୁ ଜଣାଯାଏ । * ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶର ଏହି ଅଭାବ ଦୂର କରିବାପାଇଁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଗୁଡ଼ରୁ କଦ ବା ନବାଦ ତିଆରି କରିବାକୁ ହେବ ।

ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ‘ଆମ୍ବ ଗୁଣ୍ଠ’ ହୁଏ । ଆମ୍ବରୁ ଗୁଡ଼ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ବିଦେଶୀ ଚଳି ଭାରତକୁ ଆମଦାନୀ ହେଉଥିବାରୁ ଗୁଡ଼କୁ କେବଳ ଆଦର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ଗୁଡ଼ର ଦର

*Vide “Sugar Industry” by Mr. M. N. Mitra M. Sc. of
Dacca University, A. B. P. 2-6-32

କମି ଯାଇଛି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କରି ବିଶେଷ ଲବ୍ଧିବାନ୍ ହେବାକୁ ସୁବିଧା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଲୋକମାନେ ଯଦି ଗୁଡ଼ରୁ କଦ ତିଆରି କରନ୍ତି, ତା ହେଲେ ବିଶେଷ ଲବ୍ଧିବାନ୍ ହେବେ ।

ଗୁଡ଼ରୁ କଦ ତିଆରି କରିବା ଅତି ସହଜ । ଗୁଡ଼ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଏଇ ‘ଶିଳ୍ପ’ କ୍ଷେତ୍ର ସହଜରେ କରିପାରନ୍ତି, ସେ ବିଷୟରେ ଓଡ଼ିଶାର “କୃଷି ବିଭାଗ” ବିଶେଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା-ପଦ୍ଧତି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ କରି ବିଶେଷ ଲବ୍ଧିବାନ୍ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନେ କଟକ ଗୁଡ଼ଲିଆଗଞ୍ଜରେ ଥିବା ସରକାରୀ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ପାଖକୁ ପହଞ୍ଚି ପାରିବେ । *

୨୩ । ଘଣ୍ଟିଆରି (Cow-dung Cakes)—ପୁରୀ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, “କୂଟୀର ଶିଳ୍ପ”ର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଛି ଅମ୍ଳମାନଙ୍କର ଫୁଟସତ ସମୟରେ ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଦୁଇ ଗୁଣ ପରସା ରୋକିପାର କରିବା । ଏଇ ରୋକିପାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯଦି ଅମ୍ଳମାନେ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ (National Industry) କୁ ସଜାବ କରି ରଖିପାରବା ଓ ତଦ୍‌ଦ୍ୱାରା ଆମ ଦେଶର କେତେକ ଅକର୍ମୀ ସୁବିଧାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତି ଏ ପାଇଁ ସୁଖରେ ଜୀବିକାଜୀବନ କରିପାରନ୍ତି ଏବଂ ସେଇ ଶିଳ୍ପଲବ୍ଧି ଜନସମାଜର ଯଦି ଅମ୍ଳମାନେ କୌଣସି “ବିଦେଶୀ ଜନିତ” ବସ୍ତୁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କିଣିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବୁ ନାହିଁ, ତା ହେଲେ ସେପରି ଯେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପ ଆମ ଦେଶରେ ଯେତେ ବୃଦ୍ଧିଲଭ କରିବ, ଆମ ଦେଶବାସୀ ତେତେ ସୁଖ ଓ ସୁବିଧାରେ ଚଳିପାରିବେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ, ବିଶେଷତଃ ବନ୍ୟା ବା ଧୋୟା ଅଞ୍ଚଳରେ ଜାଲେଶି-କାଠ (Fire Wood) ଅତ୍ୟାଧିକ ମିଳେ ନାହିଁ । ସୁଦ୍ଧା ଜଳର ଚିଲିକାମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଧୋୟା ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନେ କାଠ ବଦଳରେ ଘଷି, କୁଟା (ପାଳ) ଓ ଗଛର ଶୁଖିଲା ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଜାଳି ଭାତ ତିଆରି ପ୍ରଭୃତି କରନ୍ତି । ଏଇ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକରେ ଧନୀ ଓ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକମାନେ କେବଳ ଘଷି କିଣି ନିଜର ରନ୍ଧାରନ୍ତି କରନ୍ତି । ଏଠାର ଗରିବ ସ୍ୱାପ୍ନପୁରୁଷମାନେ ବିଲମାଳରୁ ଗୋବର ଗୋଟେଇ ଅଣି ଘଷି ପାରିବେ ଓ ସେଇ

* “ଗୁଡ଼ରୁ କଦ ତିଆରି” କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖା “ପଲ୍ଲୀମଙ୍ଗଳ” ମାସିକ ପତ୍ରିକା ୮ମ ଭାଗ, ୨ ଷ୍ଟ ହେଖ୍ୟାରେ ଦିଆ ଯାଇଛି

ଘଷି ଶୁଖିଲା ପରେ ତାକୁ ବିକା ନିଜର ପେଟ ପୋଷନ୍ତି । ଧନୀ ଓ ମଧ୍ୟବିତ୍ତମାନେ ବହୁତ ଧନ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ସୁଦ୍ଧା ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣ କାଠ ନ ପାଇବାରୁ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ନିଜର ମୃତବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସେଇ ‘ଘଷି’ରେ ପୋତିନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗରବ ଲୋକମାନେ କିପରି ଚଳୁଥିବେ, ତା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

ଗୋବରକୁ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଖତ (ସାର) କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଧୋୟା ବା ବନ୍ୟା ଅଞ୍ଚଳରେ ଖତର ବଶେଷ ଦରକାର ନ ଥିବାରୁ ଏଇ ଗୋବରକୁ ଘଷି ପାରି ଜାଲନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଦେଶର ସହରଗୁଡ଼ିକରେ ଯେଉଁ ଗାଈ ଗୋରୁ ପୋଷାଯାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଗୋବରର ବଶେଷ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କେଇ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୁଏତ ସହରର ଗୋବର ସେଠା ନିର୍ଦ୍ଦମାରେ ମିଶି ବର୍ଷା ଦିନରେ ଦୂର ସ୍ଥାନକୁ କିମ୍ବା କୌଣସି ନଦୀ ବା ପୋଖରୀକୁ ବହିଯାଏ ବା ଘରର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରହି ପକି ସଜି ଗଲେ କିମ୍ବା ସହରର ମୁନିସପାଲଟି ଖତକତା ଗାଈରେ ଯାଇ କୌଣସି ଖାଲ ଗାଈଆ ପୋତି ଦୁଏ । ସହରର ଗୋବର ଏପରି ଭାବରେ ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଘଷି ପାରି ସେଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଦି ଗୃହ ପଇସା ରୋଜଗାର କରିବାପାଇଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେଇ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି । ଏଇ ଗୋବରକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଘଷି ପାରି ଶୁଖାଇ ସେଇ ଘଷିକୁ ସେଇ ସହରରେ କିମ୍ବା କୌଣସି ଧୋୟା ଅଞ୍ଚଳକୁ ନେଇ ବିକି କରାଯାଇ ପାରେ । ଆମ ଦେଶର ଧୋୟା ଅଞ୍ଚଳବାସୀ କାଠ ଅଭାବରେ କିପରି କଷ୍ଟରେ ନିଜର ରନ୍ଧାରକି କରନ୍ତି, ସେ କଥା ଉପରେ କୁହାଯାଇଛି । ସହରବାସୀ ମଧ୍ୟ କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ୍ନ ନାହିଁ । ସହରରେ ପ୍ରଚୁର କାଠ ମିଳେ ସତ; କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖିଲେ ପୁଷ୍ପ ଜାଣି ଦୁଏ ଯେ, ଏଇ କାଠରୁ ଅଧିକାଂଶ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରୁ ଆସି ଏଠାରେ ବିକି ଦୁଏ । ମୂଲ୍ୟ ବେଶି ହେଉ ଆମ ସହରବାସୀଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ, କେବଳ ଜିନିଷ ଘଟିଲେ ଗଲା । କିନ୍ତୁ ବହୁ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଯେଉଁ କାଠ କିଣନ୍ତି, ସେଇ କାଠ କିଣିବାଦ୍ୱାରା ଆମ ଦେଶରୁ କେତେ ପଇସା ଯେ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରକୁ ଯାଉଛି, ସେ କଥା କେଇ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଜାଲ ବ୍ୟତୀତ ଘଷି ଆଉ କେତେକ ଦରକାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗେ । ବୈଦ୍ୟମାନେ ଯେଉଁ ଔଷଧଗୁଡ଼ିକୁ ‘ଶତ ପୁଟ’, ‘ସହସ୍ର ପୁଟ’ ଦେଇ ତିଆରି କରନ୍ତି, ସେଇ ଔଷଧ ତିଆରି ପାଇଁ ଘଷି ଦରକାର ଦୁଏ । ପୁଣି ଶଗଡ଼ ଚକରେ ଯେଉଁ ଲୁହା “କାମି” ଲଗିଥାଏ, ତାକୁ ପୋତି ଚକରେ ଦେବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣ ଘଷି ଦରକାର ଦୁଏ । ଅଜିକାଲି ଆମ ଦେଶର ବୈଦ୍ୟ ଓ କବିରାଜମାନେ କଲିକତା ବା ମାଦ୍ରାସର କୌଣସି ଔଷଧ

ଦୋକାନରୁ ଔଷଧ କିଣି ତାକୁ ଅମ ଦେଶରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ସେଇ ଔଷଧ ତଥ୍ୟ ପାଇଁ ଅତି ଘଟି ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ନଚେତ୍ ଦେଶରେ ଯେପରି ଶିଳ୍ପ ଶିଳ୍ପ ବୈଦ୍ୟ ଓ କବିରାଜ ଦେଖାଯାନ୍ତି, କେବଳ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବାର୍ଷିକ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ଘଟି ଏ ଦେଶରେ ଦରକାର ହୁଅନ୍ତା । ଯାହା ହେଉ, ଅନ୍ତତଃ ଯୋଗୁ ବା ବନ୍ୟା ଅଞ୍ଚଳ ଓ ସହରବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ଦେଶର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଘଟି ତଥ୍ୟ କରାଇ ଦିଏ କଲେ ଏଇ ‘ଶିଳ୍ପ’ ଶ୍ରୀରା ଅନେକ ଗରିବ ଲଭିବାନ୍ ହୁଅନ୍ତେ ।

୨୪ । ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଗଠନ (Sculptures) — ମାଟି, ପଥର, କାଠ, ଲୁହା, ସୁନା, ରୂପା ଓ ମିଶ୍ରିତ ଧାତୁ (Bronze) ରେ ଦେଶର ନେତା, ରାଜା ମହାରାଜା ଓ ଶାସକମାନଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଗଠନ କରିବା ଆଜିକାଲି ସାମ୍ବାଦ୍ୟ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ ହୋଇଛି । ଏଇ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଶିଳ୍ପୀର ବିଶେଷ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିଏ ଓ ଶିଳ୍ପଜ୍ଞାନ ଦରକାର । ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଏଇ ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିଳ୍ପକଳାପୁରୁଷ ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ‘ଲଙ୍କାବଳ’ ମନ୍ଦିର ଓ ‘କୋଣାର୍କ’ ମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିମାନ ରଖାଯାଇଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖି ଆଜି ଜଗଦ୍‌ବାସୀ ମୁଗ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି । ‘ଓଡ଼ିଶାର ବାର ଶହ ବଡ଼େଇ’ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି, ଲତା ପତ୍ର, ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ଓ ସିଂହର ଶିଳ୍ପକାମମାନ କରଯାଇଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖି ପୃଷ୍ଠି ଶେଷଯାଏଁ ଜଗତ୍ ମୁଗ୍ଧ ହେଉଥିବ । *

ଆଜିକାଲି ସୁଦ୍ଧା ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ଶିଳ୍ପୀ ଏଇ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିମାନ ତଥ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେ ଦିନ କଟକର ଜଣେ ଶିଳ୍ପୀ ‘ଉତ୍କଳମଣି’ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କର ଯେଉଁ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ତଥ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ତା ଦେଖି ଏ ଲେଖକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ହୁଏ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଗଠନର ବିଶେଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଅସଂଖ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଧନୋପାର୍ଜନ କରି ଏ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପକୁ ସଜୀବ ରଖନ୍ତେ । ଓଡ଼ିଶାର ଭୁବନେଶ୍ୱର, କଟକ, ପୁରୀ ଏବଂ ଗଞ୍ଜାମର ପାରଳାଖିମୁଣ୍ଡରେ ଏଇ ଶ୍ରେଣୀର ଶିଳ୍ପୀ କେତେ ଜଣ ଅଛନ୍ତି ।

* Sculptures in high relief, exquisitely cut, but of an indecent character. Cover the exterior walls (of temples), and bear witness to an age when Hindu artists worked from nature.”
(Hunter's "Orissa" Vol II)

ଏମାନଙ୍କୁ ଅଧୁନିକ ଧରଣର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଗଠନ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଶିଳ୍ପଜନିତ ଜନସବୁଙ୍କୁ ଦେଶବଦେଶରେ ବନ୍ଦି କରାଯିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପ ଯେ ଦେଶବଦେଶରେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ପାଇବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

୨୫ । କୃତ୍ରିମ ଫୁଲ (Artificial flowers)— ପାଠକମାନେ ଦେଖୁଥିବେ, ସମୟ ସମୟରେ ଜାପାନ ଓ ଚୀନ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବାଳକବାଳିକାମାନେ ଅମର ସହରଗୁଡ଼ିକୁ ଆସି ସେଠାରେ ବନ୍ଦୀ କର୍ମର କାଗଜ ଫୁଲ, ‘ବୁଟି’ ପଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ବନ୍ଦି କରି ଏ ଦେଶରୁ ପ୍ରଭୃତ ଧନ ନେଇଯାନ୍ତି । ଏହାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବକାର୍ତ୍ତନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟବସାୟ । ଏହି ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ସେ ଦେଶର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଲୋକ ଯେ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ପେଟ ପୋଷି ହୁଅନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଅଜିକାଲି ଅମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି କୃତ୍ରିମ ଫୁଲ ଓ ପଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରାଯାଏ । କଟକର ଅନେକ ଶିଳ୍ପୀ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପେଟ ପୋଷି ହୁଅନ୍ତି । ଧନୀ ଓ ମଧ୍ୟ-ବିନ୍ଦୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଘରେ ବିବାହ ଓ ବ୍ରତାନ୍ତ ଉତ୍ସବ ଏବଂ କୌଣସି ପବ୍-ପବ୍-ଖଣି ହେଲେ ଶହ ଶହ ଟଙ୍କାର ‘ଫୁଲ ଗଛ’ ତିଆରି ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ‘ଫୁଲ ଗଛ’ ଅଭାବରେ ଶହ ଶହ ଟଙ୍କାର ବାଣିଜ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଆଦେଶବାଜି କରି ପୋତି ଦିଅନ୍ତି, ତା ଅପେକ୍ଷା ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଏହି କୃତ୍ରିମ ଫୁଲରେ ପ୍ରଭୃତି କରାଗଲେ ଏ ଦେଶରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ ହେବ ।

କୃତ୍ରିମ ଫୁଲ ପାଇଁ ବିବିଧ ରଙ୍ଗର କନା, କାଗଜ, ଶୋଲ ଓ ପତ୍ରୀ ପଦ ପ୍ରଭୃତି ଦରକାର ହୁଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅବେଶରେ ମିଳିପାରେ । ଉତ୍ସାହ ପାଇଲେ ଅମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଏହି ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧୁନିକ ରୂପରେ ତିଆରି କରି ଦେଶବଦେଶରେ ବନ୍ଦି କରି ଲାଭକାରୀ ହୋଇପାରନ୍ତି ।

ଉପର୍ୟୁକ୍ତ ୨୫ ପ୍ରକାର “ସାଧାରଣ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କରି ଦେଶର ଅର୍ଥିକ ଦୂରବସ୍ଥା ଓ ଅକର୍ମୀକ ସଂଖ୍ୟା ଉଣା କରିବାକୁ ହେବ । ସ୍ୱା ବ୍ୟତୀତ ନିମ୍ନ କେତୋଟି “ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ ପାଳନ” ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କରାଯାଇପାରେ ।

ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ ପାଳନକୁ ପ୍ରଚ୍ଛଦରେ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” କୁହାଯାଏ ନ ଯାରେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ୱାରା ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ତଥା ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଧିବାସୀ-

ମାନେ ପ୍ରଭୃତି ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସେଇ ବ୍ୟବସାୟ ବା 'ଶିଳ୍ପ' କରୁଥିବା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର ମନେ କରୁ । ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ଵାରା ଯଦି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବଶେଷ ଉଲ୍ଲଭ ଦେଖାଯିବ, ତେବେ ସେପରି ବ୍ୟବସାୟ ବା 'ଶିଳ୍ପ' କରିବା ପାଇଁ ଆମ ଦେଶବାସୀ କେବେ କୁଣ୍ଠିତ ହେବେ ନାହିଁ; ବରଂ ତଦ୍ଵାରା ସେମାନଙ୍କର ବଶେଷ ଉଲ୍ଲଭ ହେବ ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶରେ ଆଜି କେତୋଟି ଲଭଜନକ ଶିଳ୍ପର ସୃଷ୍ଟି ହେବ ।

ନାମ୍ମରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କେତୋଟି ବ୍ୟବସାୟକୁ କେବଳ କୃଷି ବିଭାଗର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କେଇ କେଇ କହିପାରିବୁ । ବଳଦ ଓ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ଜୀବଗୁଡ଼ିକୁ ପୋଷିଲେ ସେମାନଙ୍କଦ୍ଵାରା ଗୁଣ ବେଉଁପା କର ହୁଏ ସତ; କିନ୍ତୁ ଗାଈ, ମନ୍ତ୍ରଷ ଓ ଛେଳି ପ୍ରଭୃତି ପୋଷିଲେ ସେମାନେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦୁଧ (ଶୀର) ଦିଅନ୍ତି । ଏଇ ଦୁଧରୁ ଦହି, ଘୋଳଦହି (ବନ୍ଧା), ଛେନା, ଲହୁଣୀ ଓ ଘିଅ ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅତି ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ । ଶିଶୁ ଓ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗାଈ ଓ ଛେଳି ଦୁଧ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲସ୍ତ ଖାଦ୍ୟ । ଛେଳି, ଗାଈ ଓ ମନ୍ତ୍ରଷଙ୍କ ପରି କୁକୁଡ଼ା ଓ ଘୁସୁର ପୋଷିଲେ ମଧ୍ୟ ବଶେଷ ଲଭବାନ୍ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଆମ ଦେଶରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ ଓ ଖଣ୍ଡାଏତ ପ୍ରଭୃତି ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ଲୋକମାନେ କୁକୁଡ଼ା କିମ୍ବା ଘୁସୁର ଖାନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତି ବା ଆଦମ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଖାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟତୀତ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଏବଂ ସୁରୋପ, ଅମେରିକା ଓ ଜାପାନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ଲୋକମାନେ କୁକୁଡ଼ା ଓ ଘୁସୁର ପ୍ରଭୃତି ଜୀବର ମାଂସ ପ୍ରତିଦିନ ଖାନ୍ତି । ଅତଏବ ସେ ଦେଶରେ ଏଇ ଜୀବଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟ ଅତ୍ୟଧିକ । ଆମ ଦେଶର ଯେଉଁ ହାତ, ଡମ, ପାଣ ଓ ବାଉଁର ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଏଇ ଜୀବଗୁଡ଼ିକୁ ଖାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କଦ୍ଵାରା ଏଗୁଡ଼ିକର (କୁକୁଡ଼ା ଓ ଘୁସୁର) ପାଳନ କରାଇଲେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ବଶେଷ ଧନୋପାର୍ଜନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଇ ଜାତିର ଅସଂଖ୍ୟ ଅକର୍ମୀ ଏଇ କାର୍ଯ୍ୟ ନେଇ ସୁଖରେ କାଳସେପଣ କରନ୍ତେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଇ 'ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ ପାଳନ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିସ୍ତୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ନାମ୍ମରେ ଦିଆଗଲା ।

୧ । ଗୋମହୂଷ ପାଳନ (Dairy farming) — ଗାଈ ଓ ମନ୍ତ୍ରଷ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦୁଧ ଦିଅନ୍ତି । ଏଇ ଦୁଧରୁ ଦହି, ଛେନା ଓ ଘିଅ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି ହୁଏ । ଗୋରୁ ଗାଈଙ୍କୁ ଅମ୍ଭେମାନେ ଦେବତା ତୁଲ୍ୟ ପୂଜା ମଧ୍ୟ କରୁଁ । କିନ୍ତୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଇ ଜୀବଗୁଡ଼ିକର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ବଶେଷ ଚିନ୍ତା ଯତ୍ନ କରି ନାହିଁ । “ଏ ଦେଶରେ ଗାଈମାନଙ୍କୁ ଘରେ

ରଖି ଶୋଇବାର ପ୍ରଥା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେମାନେ ବେବଳ ପଡ଼ିଆକୁ ଯାଇ ଘାସ ଖାଇବା ଦ୍ଵାରା ପେଟ ପୂରନ୍ତି । ଅଥଚ ଗୋରର ଜମି ବହୁତ କମ୍ ଓ ଗୋମେଷାଦି ପଶୁର ସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ବେଶି । ଏହାଦ୍ଵାରା ଫଳ ଏହା ହେଉଛି ଯେ, ସୁବିଧା ପାଇଲେ ପଶୁମାନେ ଫସଲ କିଆରିରେ ପଶି ବହୁତ ଫସଲ ନଷ୍ଟ କରୁଅଛନ୍ତି । ” * ଦେବତା ବୋଲି ପୂଜା କଲେ ସୁଦ୍ଧା କେତେକ ଅଜ୍ଞାନ ଲୋକ ବଳଦ ଓ ପୋହଳ ସଙ୍ଗେ ଗାଈ ଓ ମହୁଷଙ୍କୁ ମିଶାଇ ଜମିରୂପ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଗାଈ ବା ମହୁଷ କୌଣସି କାରଣରୁ ଦୁଧ ଦେବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟ ନେଇ କଂସାରଖାନାକୁ ମଧ୍ୟ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏସବୁ କେତେକ ଘଟଣା ଯୋଗୁଁ ଅମେମାନେ ସେଇ ନିଶ୍ଚୟ ଜୀବମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୋର ଅବମାନନା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବ କି ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଇ ‘ଗୋମହୁଷ ସାଳନ’ର ବିଶେଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ହେବ । ଦେଶର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅସଂଖ୍ୟ ‘ଗୋଶାଳା’ (Dairy Farms) ସ୍ଥାପନ କରି ସେଠାରେ ବସ୍ତ୍ର ବସ୍ତ୍ର ଗାଈ ଓ ମହୁଷଙ୍କୁ ଆଣି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଏଇ ଗୋଶାଳାରେ ସେଇ ଜୀବମାନଙ୍କ ଯାକ ପ୍ରଶସ୍ତ ଘାସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବାକୁ ହେବ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ ହେବା ଦୁଧରୁ ପରିଷ୍କୃତ ଦହି, ଘୋଲଦହି, ଛେନା, ଲହୁଣୀ ଓ ଘିଅ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆଜିକାଲି ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ସବ୍ୟତାର ଚକ୍ରାର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ କରୁଛି, ଠିକ୍ ସେଇପରି ଦେଶର ଆବାଳବୁଦ୍ଧବନିତା ଦୁଧ, ଦହି ଓ ଘିଅ ପ୍ରଭୃତିର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତାନୁସାରେ ଏ ଦେଶର ପ୍ରଚୁର ଓ ପରିଷ୍କୃତ ଦୁଧ, ଘିଅ ପ୍ରଭୃତି ମିଳେ ନାହିଁ । ଏଇ ସୁଯୋଗ ନେଇ ଅନେକ ବଦେଶୀ ମହାଜନ ସୁରୋପ ଓ ଅମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ କିଆରି ହୋଇଥିବା କୃତ୍ରିମ ‘ଦୁଧଟିନ’ (Tinned Milk) ଓ ଘିଅ ପ୍ରଭୃତି ଏ ଦେଶକୁ ଆଣି ବିକ୍ରି କରି ଲାଭବାନ ହୁଅନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ ନାନା-ପ୍ରକାର କୃତ୍ରିମ ଓ ମିଶ୍ରିତ (Artificial and adulterated milk and ghee) ଦୁଧ

* “ଭାରତୀୟ କୃଷିକମିସନର ରିପୋର୍ଟ” (Report of the Royal Commission on Agriculture) ର ଉଦ୍ଧୃତାଂଶ—(“ପଞ୍ଜୀମଙ୍ଗଳ” ମାସିକ ପତ୍ରିକାର ୮ମ ଭାଗ, ୧୩ ସଂଖ୍ୟା, ୧୮୮୫ ଦେଶକୁ)

ଓ ଘିଅ ତଅର କରି ଲେକମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦି କରନ୍ତି । ଏଇ ଦୁଷ୍ଟିତ ଦୁଧ, ଘିଅ ଶାଢ଼ ଅମ ଦେଶର ଅନେକ ଲୋକ ନାନାପ୍ରକାର ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ କେତେ ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଆଇନ ଜାଣି କରି ଦେଶରେ ବୃନ୍ଦିମ ବା ଦୁଷ୍ଟିତ ଘିଅ କେଇ ବ୍ୟବହାର ନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଲେକମାନଙ୍କୁ ଡାକିଦ୍ କରନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କର ଏତେ ସର୍ବକର୍ତ୍ତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏ ଦେଶରେ ଯେ ଦୁଷ୍ଟିତ ଦୁଧ ଘିଅ ବନ୍ଦି ହେଉଛି, କହିଲେ ଅଭୁତ ହେବ ନାହିଁ ।

ଦେଶବାସୀ ଯେପରି କୌଣସି ପ୍ରକାର ବଦେଶୀ ବା ଦୁଷ୍ଟିତ ଓ ବୃନ୍ଦିମ ଦୁଧ ଘିଅ ବ୍ୟବହାର ନ କରନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ଆମ ଦେଶର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଆଦର୍ଶ ଗୋଶାଳାମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ସେଠାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପରିଷ୍କୃତ ଦୁଧ ଓ ଦହି ପ୍ରଭୃତ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଯୋଗାଇବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଆଦର୍ଶ ଗୋଶାଳାମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଚିନିଗୋଟି ମହତ୍ତ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ ।

(୧) ଆମ ଦେଶର ଗାଈ ଓ ମହିଷଗୁଡ଼ିକ ସୁବିଧାରେ ଖାଦ୍ୟ ପେୟ ଝାଲ ପ୍ରଭୃତ ପରିମାଣ ଦୁଧ ଦେବେ ।

(୨) ଏଇ ଗୋଶାଳାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୁଧ, ଦହି ଓ ଘିଅ ପ୍ରଭୃତ ପରିଷ୍କୃତ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ବୋଲି ଲୋକମାନେ ଜାଣିବାମାତ୍ରେ ନିଜର ଅବଶ୍ୟକ ଦୁଧ, ଦହି ପ୍ରଭୃତ ଏଠାରୁ କିଛି ଆଉ ବଦେଶୀ ମୋହରେ ପଡ଼ି ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତି ହେବେ ନାହିଁ ।

(୩) ଏଇ ଗୋଶାଳାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆମ ଦେଶର ଅସଂଖ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଅକର୍ମୀ ନିଜନିଜର ପେଟ ପୋଷିବେ ଓ ଏଠାରେ ବନ୍ଦି ହେବା ଦୁଧ, ଦହି ପ୍ରଭୃତିରୁ ବଶେଷ ଲଭିବାକୁ ହେବାକୁ ହେବ ।

ଆଦର୍ଶ ଗୋଶାଳା ସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ ଆମ ଦେଶରେ ଅନେକ ସୁବିଧା ଅଛି । ଦେଶର ବଉଳ ବୋର୍ଡ଼ ଓ ମୁନିସିପାଲିଟି ଏବଂ ଧନୀ ରାଜା, ମହାରାଜା ଓ ମଠର ମହନ୍ତମାନେ ଏ ଦିଗରେ ସାମାନ୍ୟ ଧନ ଢେଇ କରି ଦେଶବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଦୁଧ ଘିଅ ପ୍ରଭୃତ ଯୋଗାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ‘ଗୋସେବା’ ନାମକ ପବନ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଧର୍ମାର୍ଜନ କରିପାରନ୍ତି । ଗାଈ ଗୋରୁଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଉତ୍ତମ ବଉଳ ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରଚାର ମିଳେ । କେବଳ ସମୁଦ୍ରକୂଳ ଓ ଧୋୟା ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସବୁଠାରେ, ବିଶେଷତଃ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଗାଈ ଗୋରୁ ସ୍ତବ୍ଧରେ ଖାଦ୍ୟ ପାଇପାରନ୍ତି । ସେଠାରୁ ଖାଦ୍ୟ ମଗାଇ

କମ୍ପା ସେଇ ସେଇ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଶାଳାମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଗୋଶାଳା ରଖାଯାଇ ପାରେ । ଏ ଦିଗରେ ଦେଶର ଧନକୁଦେର ଓ ଦ୍ଵିତୀକାଙ୍ଗ୍ରୀମାନେ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗ ଦେଲେ ହେଲା ।

ସୁସ୍ଵେପର “ଡେନ୍ମାର୍କ” (Denmark) ରାଜ୍ୟ ଜୟପୁର ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଠାରୁ ଛୋଟ ହେବ (ଭାର ସେକ୍ଟରଲ ୧୭,୧୪୪ ବର୍ଗମାଇଲ) । ଏହାର ଜଳବାୟୁ କମ୍ପା ରୁମ୍ବର ଉତ୍ତରତା କୋଣସି ଗୁଣରେ ଉତ୍ତ୍ରିକର ନୁହେ । ଦିନେ ଏଠା ଅଧିବାସୀମାନେ ବନ୍ୟା, ଦୁର୍ଗିଷ୍ଠ ଓ ମଡ଼କର ବଣିବଂଶୀ ହୋଇ ଘୋର ଅଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ବହୁ ପକ୍ଷରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତଥାପି ଗତ ୨୫ । ୩୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଏମାନେ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ସହଯୋଗ ସମ୍ପିଦମାନ ଗଢ଼ି, ଏଇ ସମ୍ପିଦ ଉତ୍ତରୁ ଶତାଧିକ “ଗୋଶାଳା” ଓ “ଗୋରକ୍ଷଣୀ ସଂଘ”ମାନ ସ୍ଥାପନ କରି କେବଳ ଦୁଧ, ଦହି, ଛେନା ଓ ଲହୁଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶବଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ କରି ଅଳ୍ପ ପୁଥିବାର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛନ୍ତି । * ଅଳ୍ପ ପୁଥିବାର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶରେ ଡେନ୍ମାର୍କ ଗୋଶାଳାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୁଧ, ଦହି ଓ ଲହୁଣୀ ବିକି ହୁଏ । କେବଳ ଇଂଲଣ୍ଡବାସୀ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଦୁଧ ଦହି ଡେନ୍ମାର୍କରୁ କିଣନ୍ତି । ଅଳ୍ପ ଡେନ୍ମାର୍କର ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ଓ ବିଭବ ଏଇ ‘ଗୋଶାଳା’ ଓ ‘ଗୋମହୁଷପାଳନ’ରୁ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଠିକ୍ ନାହିଁ ।

ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଶାଳା ସ୍ଥାପନ କଲେ ଲୋକମାନେ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟକର ଦୁଧ ଓ ଘିଅ ପ୍ରଭୃତି ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ଦେଶରୁ ଗୋହତ୍ୟା (Slaughtering of Cows) ମଧ୍ୟ କମିଯିବ । ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ଗାଈ ଗୋରୁ ରୁଗ୍ନ, ବୃଦ୍ଧ କମ୍ପା ଶୀଘ୍ର ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ କଂସାରଖାନାବାଲକୁ ବିକି କରିବୁ । ଉଦ୍ଘାର ସେମାନଙ୍କର ଗୋରୁକୁ ପ୍ରତି ଘୋର ଅବମାନନା ଯେ ହେଉଛି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

* “They (The people of Denmark) built up in the course of five years 1000 Co-operative dairies, formed 323 Cattle breeding societies and are growing richer and richer day by day.”

(Miss Edith Seller's “Rural Reconstruction in Denmark.)

ଗୋଶାଳାରେ ଯେଉଁ ଗାଈ ଦୁଧ ଦିଏ ନାହିଁ, ବଳଳାଙ୍ଗ ଦୁଧ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଦୁଧ, ତାର ମୃତ୍ୟୁଯାଏ ତାକୁ ସେଠାରେ ରଖି ପରେ ତାକୁ କବର ଦିଆଯାଇ ପାରେ ।

ଗାଈ ଓ ମହିଷଙ୍କଠାରୁ ଭଲ କୁଅ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଶାଳାରେ ଭଲ ଷଣ୍ଠ ଓ ଫୋକ ମଧ୍ୟ ରଖାଯାଇ ପାରେ । ଲୋକମାନଙ୍କର ଗୃହୋପଯୋଗୀ ଫୋକ ବଳଦ ଏବଂ ସ୍ଥାନରୁ ମିଳିପାରେ । “ଗୋଶାଳା” (Dairy) ଦ୍ଵାରା ଏତେ ସୁବିଧା ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ବହୁଳ ସ୍ଥାନରେ ଶତାଧିକ ଗୋଶାଳା ସ୍ଥାପନ କଲେ ଅଧିକ ଲାଭଦାନ୍ ହେବୁଁ ଓ ସେଇ ସ୍ଥାନରେ ଅର୍ଥାନ୍ତ ଅକର୍ମୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସେଇ ପୋଷିପାରିବୁ ।

ନିଜ ଦେଶର ଗୋଶାଳାରେ ପରିଷ୍କୃତ ଦୁଧ, ଘିଅ ପ୍ରଭୃତି ମିଳିଲେ ଅମ ଦେଶବାସୀ ହର୍ଲିକ୍ସ (Horlicks) ଓ ଗାକ୍ସୋ (Glaxo) ପ୍ରଭୃତି କୃତ୍ରିମ ଦୁଧ ବହୁ ମୁଲ୍ୟ ଦେଇ ବଦେଶରୁ ମଗାଇବେ ନାହିଁ ।

୨ । ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଟା ପାଳନ (Goat and sheep breeding)

ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଟା ମଧ୍ୟ ଅମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ମିଳେ । କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କଲେ ବିଶେଷ ଲାଭଦାନ୍ ହେବୁଁ ଓ ତଦ୍ଵାରା ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ‘ବ୍ୟବସାୟ’ର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବ ବୋଲି କେଉଁ ଲୋକ ଛେଳି ମେଣ୍ଟାକୁ ଯତ୍ନସହ ପୋଷନ୍ତି ନାହିଁ । ଛେଲର ଦୁଧ ଏବଂ ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଟାର ମାଂସକୁ ଅମ ଦେଶର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଖାନ୍ତି । ଛେଳି ଦୁଧ ଗୋଟିଏ ଗରଷ୍ଠ ଓ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ । ଛୋଟ ଶିଶୁ ଓ ରୋଗୀ (ବିଶେଷତଃ ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗୀ) ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ ଅଟେ । ଛେଳି ଚମଡ଼ାରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି ହୁଏ ଏବଂ ମେଣ୍ଟା ଦେହରୁ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଲୋମ (ପଶମ—Wool) ଆଦାୟ ହୁଏ । ଆଜି ପୃଥିବୀର ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଶମ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଆର୍ଜେଣ୍ଟାଇନ୍ (Argentina) ରାଜ୍ୟରେ ମିଳେ । କେଦଳ ଏଇ ପଶମ ଯୋଗୁଁ ସେ ଦେଶବାସୀ ବିଶେଷ ଧନୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟତୀତ ଭାରତର ବହୁଳ ପ୍ରଦେଶର ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଟା ମାଂସ ଖାନ୍ତି । ତଥାପି ଏ ଦେଶ ପାଇଁ ଯେତେ ଛେଳି ମେଣ୍ଟା ଦରକାର ହୁଏ, ତା ଏଠାରେ ମିଳେ ନାହିଁ । ଏଇ ଅଭାବ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ସାହେବ କମ୍ପାନୀ ଯୁରୋପ ଓ ଆମେରିକାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଟା ମାଂସ ଭାରତକୁ ରପ୍ତାନୀ କରି ଏଠାରେ ବିକ୍ରି କରି ଲାଭଦାନ୍ କୁଅନ୍ତି ।

ଅତଏବ ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଟାଠାରୁ ଦୁଧ, ମାଂସ, ଚମଡ଼ା ଓ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ଆଦାୟ କରି ଦେଶବିଦେଶରେ ବିକ୍ରି କରି ଲବ୍ଧବାନ୍ ହେବା ପାଇଁ ଅମ ଦେଶର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏଇ ଜୀବଗୁଡ଼ିକର ପାଳନ କେନ୍ଦ୍ର (Feeding Places)-ମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଟାଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଷକୁ ୨ । ୩ ଥର କୁଥ ଛନ୍ଦ କରିନ୍ତି ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ ବହୁ ମୂଲ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରି ହୁଅନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଟା ଖାଇବା ପାଇଁ ପଥେଡ଼ି ଖାଦ୍ୟ ଅଛି । ବଣେଷଢ଼ ଓ ଛଣ୍ଡାର, ପାହାଡ଼ିଆ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲରେ ଏଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ତମରୂପେ ପାଳିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । କେବଳ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ହିଁସୁକହୁକ ଠାରୁ ରକ୍ଷା କଲେ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବଣେଷ ଅସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କରିବାପାଇଁ ବଣେଷ କିଛି ଶିକ୍ଷା ବା ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଦରକାର ନାହିଁ । ଅତଏବ, ଅମ ଦେଶର ଅସଂଖ୍ୟ ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ଅବସ୍ଥା ଏଇ “ଶିଳ୍ପ” କରିପାରନ୍ତି ।

୩ । ‘କୁକୁଡ଼ା’ ପାଳନ (Poultry Farming)

“Poultry Farming is a simple and a most profitable industry in the world.”

(Mr. J. F. Saldanha of Patna)

Vide His “Poultry Farming on Commercial Scale”
A. B. P. 4-5 32.

“Poultry keeping is a business, and, like any other business, it needs to be conducted upon business-like manner. × × Those who desire to indulge in poultry-keeping should first of all learn the rudiments of the art on a small scale before they launch out into wider fields. × × At first there will not be much profit, but as experience is gained so the profit will increase. If proper care and attention are given to the work there will be no loss either in the early stages or in the later and more extended form.”

(“Dictionary of Poultry” from the Pear’s
Cyclopaedia P. 775)

ଅମ ଦେଶରେ ବାଉଁଶ, ହାଡ଼ି, ପାଣି ଓ ତମ ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ଲୋକମାନେ କୁକୁଡ଼ାର ଚିମ୍ପି ଓ ମାଂସ ଖାନ୍ତି । କୁକୁଡ଼ା ଉତ୍କଳର ରସ ଅତି ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ । ଅଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଉତ୍କଳରେ ଖାଦ୍ୟର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ ଥିବାର ଓ ଏହାକୁ ଖାଇଲେ ଦେହର ଦୁର୍ବଳତା ଦୂର ହୁଏ ବୋଲି ଜ୍ଞାନରମାନେ କହନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ବଜାରରେ ଚିମ୍ପାଧିକ ରକମର ‘ଉତ୍କଳ’ (Egg flip) ଓ କୁକୁଡ଼ା ଛୁଆର ରସ (Chicken broth) ପ୍ରଭୃତି ବିଦେଶରୁ ଅମଦାନୀ ହେଇ ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ । ଏଇ ‘ଖାଦ୍ୟ’ ଗୁଡ଼ିକୁ ଅମ ଦେଶର ରୋଗୀ ଓ ‘ହୋଷି’ମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ଖାନ୍ତି ଏବଂ ଏଥି ମୋଗୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନୀ ହୁଏ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅମ ଦେଶର ହାଡ଼ି, ତମ, ପାଣି ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା “କୁକୁଡ଼ା ପାଳନ” କରି ବିଶେଷ ଲାଭବାନ୍ ହେବାକୁ ହେବ ।

ଯୁରୋପ ଅମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ କୁକୁଡ଼ା ଉତ୍କଳ ଓ ମାଂସ ଦୈନିକ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ସେଠା ଅଧିବାସୀମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । କେବଳ ଅମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର (United States of America)ରେ ବାର୍ଷିକ ୩୨୭ କୋଟି ଟଙ୍କାର କୁକୁଡ଼ା ମାଂସ ଓ ଉତ୍କଳ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏଥିରୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ବିଦେଶରୁ ଅମଦାନୀ ହୁଏ । ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏଇ ଶିଳ୍ପ କରି ଏଠାରୁ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ କିମ୍ବା ଯୁରୋପ ଓ ଅମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶକୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ରପ୍ତାନୀ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏକା, ଗାଈ ଦେଶ ମାସିକ ପ୍ରାୟ ୮୦୦ ଟନ୍ କୁକୁଡ଼ା ମାଂସ ଓ ଉତ୍କଳ ଅମେରିକାକୁ ରପ୍ତାନୀ କରେ । *

କୁକୁଡ଼ା ପାଳନ ପାଇଁ ବିଶେଷ ବୁଦ୍ଧିବିଦ୍ୟା କିମ୍ବା ଟଙ୍କା ପଇସାର ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବା ଦରକାର ନାହିଁ । ମଫସଲର ଯେ କୌଣସି ଝାଁ ପ୍ରଭୃତି ଏଇ ‘ଶିଳ୍ପ’ କରିପାରନ୍ତି । ଖର୍ଚ୍ଚ ଦିନକୁ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଭୁଲନାରେ ଏଇ ବ୍ୟବସାୟରେ ଶତକର୍ଷ ୫୦୦୦ରୁ ୧୦୦୦ ଟଙ୍କା ଲାଭ ହେବାର ଜଣାଯାଏ । * ଗୋଟିଏ କୁକୁଡ଼ା ଛୁଆ ଜନ୍ମ ହେବା ଦିନରୁ ଉତ୍କଳ ପାରିବା ପାଏ ପ୍ରାୟ ତିନି ଅଣାଠାରୁ ଛଅ ଅଣାର ଖାଦ୍ୟ ଖାଏ । ତା ପରେ ବାର୍ଷିକ ହାରାହାରି ୨୦୦ ଉତ୍କଳ ଦିଏ । ଆଜିକାଲି ବଜାର ଦରରେ ୧୨ଟି ଉତ୍କଳ ଆଠ ଅଣାକୁ ବୁଦ୍ଧି କଲେ ମଧ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଯାଇ ଏଥିରେ ଲାଭ ହୁଏ । ପୁଣି କୁକୁଡ଼ାର ମୂଲ୍ୟ ଅଛି । କୁକୁଡ଼ାଟିଏ

* Vide “Poultry Farming on Commercial Scale” by Mr. J. F. Saldanha of Patna.

ଦଶଅଣା ବା ବାରଅଣା କରୁ ବନ୍ଧି କଲେ ପତ୍ରଥକ୍ତ ଲଭବାନ୍ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସହରରେ ଯେଉଁ ସାହେବା ଦୋକାନରେ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ବନ୍ଧି ହୁଏ, ସେଠାରେ ମିଳୁଥିବା ଟିଣ୍ଡା କୁକୁଡ଼ା ମାଂସ କେବଳ ସୁରୋପ ପ୍ରଭୃତି ବଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ ହୋଇଥାଏ । ଆମ ଦେଶର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କୁକୁଡ଼ା ପାଳିଲେ ଏଠାର ଆବଶ୍ୟକ ଖର୍ଚ୍ଚ ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର କୁକୁଡ଼ା ମାଂସ ଓ ଡିମ୍ବ ବଦେଶକୁ ରାସ୍ତା କରାଯାଇପାରେ ।

କୁକୁଡ଼ାଙ୍କ ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ କୁଣ୍ଡା, ଖୁଦ ଓ ଭାତ ପ୍ରଭୃତି ଖାଦ୍ୟ ଦରକାର ହୁଏ । ଏହି ଖାଦ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ମିଳିପାରେ । ଏହି ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ବଣେଷ କିଛି ପରଶ୍ରମ କରିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଅତିଏବ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏହି ଶିଳ୍ପ କରିବାକୁ ହେବ ।

୪ । **ଘୁଷୁରି ପାଳନ (Pig Breeding)** — ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ସ୍ଥାନରେ “ଘୁଷୁରିଆ” ନାମକ ଏକ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଘୁଷୁରି ପୋଷନ୍ତି । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର “ଗାନ୍ନଗର” ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର “ମଙ୍ଗଳପୁର”ରେ ଏମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନ ଦେଖାଯାଏ । ଘୁଷୁରିଆଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆମ ଦେଶର ହାତୀ, ପାଣି ପ୍ରଭୃତି ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ‘ମାଂସ’ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ଘୁଷୁରି ମାଂସ ଖାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” ବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଲାଭ-କରକ ବ୍ୟବସାୟ ପରି କେଉଁ ଘୁଷୁରି ପୋଷନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଘୁଷୁରି ବାର୍ଷିକ ୧୨/୧୨ ଟି ଛୁଆ ଜନ୍ମ କରନ୍ତି ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଅତି ବଡ଼ ଘୁଷୁରିର ଦାମ ପ୍ରାୟ ୫୦ ଟଙ୍କାରୁ ୧୦୦ ଟଙ୍କା ଯାଏ ହୁଏ । ସୁରୋପ ଓ ଆମେରିକା ଦେଶର ଏହି ଭାରତରେ ବାସ କରୁଥିବା ଅନେକ ସାହେବ ଘୁଷୁରି ମାଂସ ଭଜା (Roast Pork) ଖାନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ମାଂସ ଟିଣ୍ଡରେ ପୂରାଇ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦାନୀ କରାଯାଏ । ଘୁଷୁରି ପୋଷିବା କପରି ‘ଲଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟ’, ଇଚ୍ଛା କଲେ ପାଠକପାଠିକା କଟକ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପୋକ୍ତ ଘୁଷୁରିଆଙ୍କ କୋଠାବାଡ଼ି, ଗହଣାଗଣ୍ଡି ପ୍ରଭୃତି ଦେଖି ଯାଉନ୍ତି ।

ଚେର, ମୂଳ, ଖୁଦ, କୁଣ୍ଡା, ଜାଉ, ଭାତ ପ୍ରଭୃତି ଘୁଷୁରିଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ସହର ଜାଗାରେ ଏହି ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ମଫସଲ ସ୍ଥାନରେ ସେହି ଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଏହି ବ୍ୟବସାୟ କରାଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ରାକ ଅଞ୍ଚଳର ଅନେକ ମୁନସିପାଲିଟି ଓ ମୁନିସିପାଲ୍ ବୋର୍ଡ଼ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ ଘୁଷୁରି ପାଳନର ଆଦର୍ଶ

ଦେଖାଇଥାନ୍ତି । ଗାଁରେ ଥିବା ମନୁଷ୍ୟବିଷ୍ଣୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରୁ, ସକା ଜନସ ମଧ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟର ଶାନ୍ତି । ଏଣୁ ସେଠାରେ ଦୁଷ୍ଟର ପାଳନ କଲେ ସେଇ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ପାଳକର ଅର୍ଥିକ ଉତ୍କଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁନିସିପାଲିଟିର “ ଶତକକା ” କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଏଣୁ ସେମାନେ ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ଦୁଷ୍ଟର ପାଳନର ପ୍ରଧାନ ପୁଷ୍ଟପୋଷକ ହୁଅନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ମରଳା ଦୂର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୁବିଧା କରି ଦୁଷ୍ଟର ମାଂସକୁ ଉତ୍ତମ-ରୂପେ ସିଦ୍ଧକରି ବିଦେଶକୁ ରନ୍ତ୍ରାଗୀ କରାଯାଇ ପାରେ । ଇଦ୍ଵାର ବିଶେଷ ଲଭବାନ୍ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ପାଟକକୁଳର ଦୂରବସ୍ଥା

ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଜାତିର ପାଟକ ଲୋକ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କମାର, କଂସାର, କାଚର, କୁମ୍ଭାର, କୁମୁଟି, ଖଡ୍ଗର, ଗୁଡ୍ଡିଆ, ଗୋପାଳ, ଗୌନ୍ତିଆ, ତନ୍ତୀ, ତେଲୀ, ଚମାର, ଚଷା, ଚନ୍ଦ୍ରକର, ବଢ଼େଇ, ବଣିଆ, ପାଇଣ୍ଡା, ପାଣ, ମଇଦଆ ଓ ମେଦଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ।

ଏଇ ସବୁ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଯଦି କେବଳ ସ୍ଵଳ୍ପ ବୃତ୍ତିଦ୍ଵାରା ଜୀବିକାର୍ଜନ କରନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦୈନିକ ଦରକାରୀ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଅମ୍ଭେମାନେ ଅତି ସୁବିଧାରେ ଆମ ଦେଶରେ ଆଣନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ଆମ ଦେଶରେ ସେପରି ଆଦୌ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମ କଥା—ଅମ୍ଭେମାନେ “ଗାଁଝିଅ ସିଂହାଶିନୀଙ୍କା” ଏଇ ନୀତିକ ଅନୁସରଣ କରି ଆମ ଦେଶର ପାଟକ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ତିଆରି ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦୌ ପସନ୍ଦ କରୁ ନାହିଁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ବଦଳରେ ଅମ୍ଭେମାନେ କେବଳ ବିଦେଶୀ ଜିନିଷର ମୋହରେ ପଡ଼ି ସେଇ ଜିନିଷର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରୁ । ଇଦ୍ଵାର ଆମ ଦେଶର କାରିଗରମାନେ ସ୍ଵଳ୍ପ ବୃତ୍ତି ଗୁଡ଼ିକକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଦେଶ ବଜାର ହାଟରେ ବିଦେଶୀ ଜିନିଷର ପ୍ରଚାର ବଢ଼ିଛି । ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟ ଦ୍ଵାରା ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ପୁଣ୍ୟରେ ପେଟ ପୋଷି ହେଉଥିଲେ, ସେଇ ବ୍ୟବସାୟର ହିମବତୀଗଣ ନିମନ୍ତେ ଅମ୍ଭେମାନେ ଲେଖମାନ୍ଦ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେବାରୁ ଆମ ଦେଶର ପାଟକକୁଳ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ହୁଏତ ବିଦେଶ ଯାଇ କୁଳିକାମ କରନ୍ତି କିମ୍ବା ଭୋକେ ଓପାସେ ରହି ମରନ୍ତି । ଆମ ଦେଶ ପାଟକକୁଳର ଏ ଦୂରବସ୍ଥା କାହା ଯୋଗୁଁ ଘଟିଛି ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ‘ବାରୁ’କୁ ଦେବାକୁ ହେବ ।

‘ଦ୍ଵିତୀୟ କଥା — ଦେଶର କି ଶିକ୍ଷିତ କି ଅଶିକ୍ଷିତ କେଇ ହେଲେ ‘ସ୍ଵଦେଶୀ’ ଜନିତ ପ୍ରତି ବର୍ଣ୍ଣେ ଅନୁଷ୍ଠ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଅମ ଦେଶର ପାଟକକୁଳ ସ୍ଵସ୍ଵ ବୃଦ୍ଧି ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି, ବହୁଲେ ଅନ୍ଧକୃ ହେବ ନାହିଁ । ଅଜ୍ଞକୁ ପ୍ରାୟ ୧୫୦ ବର୍ଷ ହେବ, ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଶା ରାଷ୍ଟ୍ରଜ୍ଞ-ମାନଙ୍କ କରଗତ ହେବା ଦିନଠାରୁ ଅମ ଦେଶର ପାଟକକୁଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଦୁରବସ୍ଥା ଘଟିଛି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏତେ ଦୀର୍ଘ କାଳ ଏମାନେ ନିଜ ନିଜ ବୃଦ୍ଧି ଛାଡ଼ିଥିବାରୁ ଅଜ୍ଞ ଅନେକ ଲୋକ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟର ‘ସ୍ଵରବଣ୍ଡ’ ସୁଦ୍ଧା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନେକ କମାର, ଢାଳି, ଢେଲି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକର ନିଜ ବ୍ୟବସାୟର ଉପକରଣମାନ ମଧ୍ୟ ଚାହିଁପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ଏଇ ଅଧୋଗତି ଦେଖିଲେ ହୃଦୟରେ ବର୍ଣ୍ଣେଷ ଦୁଃଖ ଜାତ ହୁଏ । ଦିନେ ଯେ ଏମାନେ ପୁଣି ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉପରକୁ ଉଠିବେ, ଏଇକ୍ଷଣି କହିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ତଥା ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତପଦ ଖୋଲି ଦେଖନ୍ତୁ, ଦେଖିବେ ଦେଖିବେ ଦେଶର ଗୁଣା ମହାଗୁଣାକଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସ୍ଵୟଂ ସମ୍ରାଟ୍ ଓ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ-ମାନେ ମଧ୍ୟ “ସ୍ଵ-ଦେଶୀ” ଜନିତର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଘୋଷଣାମାନ କରନ୍ତି ଓ ସେ ଦିଗରେ ନିଜେ ସକ୍ରିୟ ସମିତିମାନ କରି ବକ୍ତୃତାମାନ ଦିଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସତ୍ତ୍ଵେ ଚେଷ୍ଟାରୁ ସେଇ ସେଇ ଦେଶର ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଯେ ଅଗରେ ଉଲଟ ଲଢ଼ କରିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଓଡ଼ିଶା ଯେ ପକ୍ଷରେ ପଡ଼ିବ, ବିଶ୍ଵାସ ହେଉ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏଇ “ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ”ର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କଥା ଭାବିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ଵତଃ ସେଇ “ପାଟକକୁଳ”ର ଦୁରବସ୍ଥା ଦୂର କରିବା କଥା ମନେ ପଡ଼େ । ତାହା ନ ହେଲେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର “ସ୍ଵଦେଶୀ ପ୍ରଚାର” ବର୍ଣ୍ଣେଷ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ପାଟକକୁଳ ହେଉଛନ୍ତି ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ମେରୁଦଣ୍ଡ । ସେମାନଙ୍କର ଉଲଟରେ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ଉଲଟ । ଅତଏବ, ସେମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁରବସ୍ଥା ଦୂର କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସଚେତ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଉତ୍କଳର ପାଟକକୁଳ ନିର୍ଦ୍ଧାନ୍ତ ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଦରିଦ୍ର । ଶତାଧିକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ସ୍ଵସ୍ଵ ବୃଦ୍ଧି ଛାଡ଼ି କୃଷି କିମ୍ବା କୁଳିକାମ କରୁଥିବାରୁ ଏଇକ୍ଷଣି ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ବୃଦ୍ଧିରେ ବର୍ଣ୍ଣେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖାଇ ନ ପାରନ୍ତି । ତଥାପି, ସେମାନଙ୍କୁ ସଚେତ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ । ତା ନ ହେଲେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପର ବର୍ଣ୍ଣେଷ ଉଲଟ ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଟକ ଜାତିର ଲୋକ ଯଦି ନିଜର ଉତ୍କର୍ଷ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନିଜ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତି ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ଉଲଟ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ତା ହେଲେ ଏ ଦେଶର ଅକର୍ମଣ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ଅଗରେ କମିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଠାରେ ପ୍ରଚାର ପରିମାଣ “ସ୍ଵ-ଦେଶୀ” ଶିଳ୍ପଜନିତ ପାଇପାରିବୁ ।

କୃଷି ଓ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ

ଷଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରକାର “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” କେବଳ କୃଷି-ଜାତି ଦ୍ରବ୍ୟ ନେଇ କରିବାକୁ ହେବ । * କୃଷିତ୍ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ-ମାନ (କଞ୍ଚାମାଲ) ସୋଗାଇପାରେ । ଧଉଳ, ଜଣେ ଲୋକ “ଏଣ୍ଟିଗୁଷ୍ଟ” କରିବ କିମ୍ବା କିଆପଟର ଟୋକେଇ, ପାଣିଆ, ଡାଲ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରିବ । ତେବେ ସେଇ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତହିଁର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକୁ [ଏଣ୍ଟିଗୁଷ୍ଟ ପାଇଁ ଗବ ବା କାଲ (ଏରଣ୍ଡ) ଗଛର ଗୁଷ୍ଟ ଏବଂ କିଆ ପଟ ପାଇଁ କିଆ ଗଛର କିମ୍ବଦ ଗୁଷ୍ଟ] ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେବ । ତା ନ ହେଲେ ସେଇ ସେଇ ଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦୌ କରିହେବ ନାହିଁ । ଅତିଏବ, ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ନାନାପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେଇ ସେଇ ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗଛ, ଲତା, ଚେର ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରଚୁର କୃଷି କରିବାକୁ ହେବ ।

ଉତ୍କଳରେ ଏପରି କେତୋଟି ବୃକ୍ଷଲତା ଅଛି, ଯଦ୍ୱାରା କି ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତ ଧରଣର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଇପାରେ; ଅଥଚ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ ଦେଶର କେଇ ହେଲେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଗୁଷ୍ଟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଥା: — କିଆଗଛ, ଶିଆଳି ଲତା, ଗୁଣ୍ଡିରା, କନକା ପ୍ରଭୃତି । ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଯେଉଁ ଜଙ୍ଗଲ ବୃକ୍ଷଲତା-ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ କେଇ ଗୁଷ୍ଟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଠାର ବୃକ୍ଷଲତାର ଡାଳପତ୍ର, ଅଠା, ରସ ପ୍ରଭୃତି ନେଇ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଉଛି; କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଦିନେ ସେ ନିଃଶେଷ ହୋଇଯିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେଇ ବୃକ୍ଷଲତା-ଗୁଡ଼ିକ ଯେତେ ଶ୍ଳେଷ ବା ନିଶାନ୍ତ ହେଉଥିଲେହେଁ — ତଦ୍ୱାରା ଯଦି ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରେ, ତେବେ ସେଇ ସେଇ ବୃକ୍ଷଲତା-ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଚୁର ଗୁଷ୍ଟ କରିବାକୁ ହେବ । ନଚେତ୍ ‘କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ’ର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିବା ନିଃସନ୍ଦେହ ।

* ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହାଡ଼ି, ଚମଡ଼ା, ଝିଙ୍ଗ, ହାତିଦାନ୍ତ, ଖଜିଜ ପଦାର୍ଥ, ଲୁଣମରା, କଂସା ପିତ୍ତଳ ସୁନା ରୂପା କାମ ଏବଂ ମାଛ ଓ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ କେବଳ ବୃକ୍ଷଲତା ଫଳମୂଳ; ନେଇ ତିଆରି ହୁଏ ।

ଉତ୍କଳରେ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ”ର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ

କେବଳ ଶିଳ୍ପକଳା ନେଇ ଯେଉଁ ଦେଶ ଦିନେ ଭାରତ ତଥା ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁସଭ୍ୟ ଦେଶ ସଙ୍ଗେ ସମକକ୍ଷ ହୋଇଥିଲା ଓ ଯାର ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପବିଭବର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖି ଆଜି ଜଗତ୍ ବିମୁଗ୍ଧ, କେଉଁ କାରଣରୁ ଆଜି ସେଇ ଦେଶର ଶିଳ୍ପକଳା ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଛି ଓ ସେଠାର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଘରଦ୍ୱାର ପିନ୍ଧି ମାଉସକୁ ଛୁଡ଼ି ଦେଖି ବିଦେଶରେ କୁଲିକାମ କରନ୍ତି ? ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନର କୌଣସି ବିଶେଷ ଉତ୍ତର ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଯୁବତୀ ନିଜକୁ ନିଜେ ନିମ୍ନ କେତୋଟି ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସତ୍ୟତଥା ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ —

(୧) ଉତ୍କଳ ଇଂରାଜୀମାନଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ହେବା ପରେ ଏଇ ଦେଶରେ ଇଂରାଜୀ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ପଢ଼ି ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ “ନବ୍ୟଶିକ୍ଷିତ” ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଏ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ “ମରହଟ୍ଟ”, “ଅସଭ୍ୟ ବା ଅଦମ ଯୁଗର” କିମ୍ବା “ନଗଣ୍ୟ” ମନେ କରି ସେଗୁଡ଼ିକୁ (ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷ) ଆଦୌ ଆଦର କରି ନାହାନ୍ତି ।

(୨) ‘ସ୍ୱ-ଦେଶୀ’ ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ହେୟ ଜ୍ଞାନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ “ବିଦେଶୀ” (ୟୁରୋପ, ଆମେରିକା ଓ ଜାପାନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର) ଚକ୍ ଚକ୍ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଆଦର କରି ସେଗୁଡ଼ିକର ବହୁଳ ପ୍ରଚାରର ପ୍ରଧାନ ପୁଷ୍ଟପୋଷକ ହୋଇଛନ୍ତି ।

(୩) ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରି ଆମ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଞ୍ଚସଲ୍ଲୀ (କି ଶିକ୍ଷିତ କି ଅଶିକ୍ଷିତ ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତେ) ମଧ୍ୟ ସେଇ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍‌ଘାସୀନ ଭାବ ଦେଖାଇ କେବଳ ‘ବିଦେଶୀ’ ଜିନିଷର ମୋହରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

(୪) ପୂର୍ବେ ଆମ ଦେଶର ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ପ୍ରଧାନ ପୁଷ୍ଟପୋଷକ ଥିଲେ । ସହସ୍ରାଧିକ କାରଗର କେବଳ ରାଜାଶ୍ରମ ହୋଇ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଓ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟମାନ ତିଆରି କରୁଥିଲେ । କୋଣାର୍କର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଗଣିତ ଚିତ୍ରବିଖ୍ୟାତ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଏଇ ରାଜପୋଷକତାରେ ଥିବା ୧୨ ଶହ ବଡ଼େଇଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଆଜି ଆମ ଦେଶର ଏଇ ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପକୁ ହେୟ ଜ୍ଞାନ

କରି କେବଳ ବିଦେଶୀ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏ ଦେଶର ରାଜା ମହାରାଜାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ବିଦେଶୀ ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷ ଆମ ଦେଶକୁ ଆମଦାନୀ ହୁଏ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ପୁଷ୍ପପୋଷକତାରେ ଶତ ଶତ ବିଦେଶୀ ବଣିକ ଆମ ଦେଶରେ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ କରି ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ଧନ ଦୋଳିତ କରି ସୁଖରେ ରହନ୍ତି । ରାଜା ମହାରାଜାମାନଙ୍କର ଉଦାସୀନତା ଯୋଗୁଁ ଆମ ଦେଶର ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଯେ ଅଦୌ ଉଦ୍ଭବ କରୁ ନାହିଁ, କହିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

(୫) ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଏଇ ଉଦାସୀନ ଭାବଯୋଗୁଁ ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପକୁଳ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜେ କରିବାକୁ ଆକ୍ଷମ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଦ୍ଵାରା ପେଟ ପୋଷିବା ଭଳି ସୁରାଧା ନ ପାଇ ସେମାନେ ଦରିଦ୍ର ହୋଇଛନ୍ତି କିମ୍ବା ବିଦେଶ ଯାଇ କୁଳି-କାମ କରନ୍ତି ।

(୬) ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପକୁଳ ନିତାନ୍ତ ଅଶିଷିତ, ଅନୁରାଗ ଓ ଦରିଦ୍ର ଅଟନ୍ତି । ଦୁଇ ଓଲି ପେଟପୁର ଖାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପାନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଛାଡ଼ି କୃଷିଜୀବୀ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଅତି ଶୋଚନୀୟ ଦେଖାଯାଏ । ବନ୍ଧା ଓ ମଡ଼କ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍କଳରେ ବାରମ୍ବାର କୃଷି ନଷ୍ଟ ହେଉଥିବାରୁ ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପୀମାନେ କୃଷିକୁ ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଦିନ ଦିନ ଦରିଦ୍ର ହୁଅନ୍ତି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେମାନେ (ଶିଳ୍ପୀମାନେ) ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ନିଜର ଶିଳ୍ପ ବ୍ୟବସାୟକୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ।

(୭) ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଯେପରି ସରକାରୀ “ଶିଳ୍ପ ସ୍କୁଲ” (Industrial School) ମାନ ଦେଖାଯାଏ, ଉତ୍କଳରେ ସେପରି କୌଣସି ଉତ୍କଳ-ପୋଷ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ନାହିଁ, କିମ୍ବା କୌଣସି ଶିଳ୍ପୀଙ୍କୁ ଏ ଦିଗରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

(୮) ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କେତେଟି ଶିଳ୍ପୀ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ନିଜେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ନିଜର ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପକୁ ବଜାୟ ରଖିବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଆମ ଦେଶର ରାଜା ମହାରାଜା, ସରକାର କିମ୍ବା କୌଣସି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଦେଶହୃଦ୍ଦେଷୀ ବିଶେଷରୂପେ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିବା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଉତ୍ସାହ ପାଇଲେ ଆମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଯେ ଅଭର ଉଦ୍ଭବ କରନ୍ତେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କେବଳ ଉତ୍ସାହ ଅଭାବରୁ ଅନେକ ଶିଳ୍ପୀ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର କରିବାପାଇଁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି — ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

(୧) ଉତ୍କଳରେ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ନିମୋଲତ ପାଇଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ସଦ୍‌ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇ ନାହିଁ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥାତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନାତ୍ତ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ଅମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ନିଜ ତଥ୍ୟର ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକର ବିଶେଷ ପ୍ରଚାର ମଧ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ବିଶେଷ ବିଜ୍ଞାପନ (Advertisement) ଦ୍ୱାରା ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଜିନିଷ ସହଜରେ ବକି ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ବିଜ୍ଞାପନ ଦେବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳରେ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ନାହିଁ । ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ହାଟ ବସେ । ମାତ୍ର ଏଇ ହାଟ କେବଳ ନିଜାନ୍ତ ମଫସଲରେ ବସୁଥିବାରୁ ଓ ସେଠାକୁ ଯା ଅସ କରିବା ପାଇଁ ସୁବିଧାଜନକ ସତର ବା ଗୁମ୍ରା ନ ଥିବାରୁ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ବାବୁମାନେ ସେଇ ହାଟକୁ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଅମ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତଥ୍ୟର ହୋଇଥିବା ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ କିଣି ଆଣିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁରୋପର କେବଳ ମଫସଲଗୁଡ଼ିକରେ ଜିନିଷସବୁ ତଥ୍ୟର ହୁଏ । ସେ ଦେଶରେ ଅମ ଦେଶପରି ସାମ୍ରାଜ୍ଯିକ ‘ହାଟ’ ମଧ୍ୟ ବସେ ନାହିଁ । ତଥାପି ସେ ଦେଶବାସୀ ସେଠା ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ବର୍ଷକୁ ଖାଟି ପ୍ରକାଶ ‘ଶିଳ୍ପ ହାଟ’ ବା ‘ଶିଳ୍ପ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ’ (Industrial Fair or Exhibition) ଖୋଲନ୍ତି । ଏଇ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଖୋଲିବାପାଇଁ ସେଠାର ସମ୍ରାଟ୍ ଓ ସମ୍ରାଜ୍ଯୀମାନେ ଆଗଭୁରା ଉଦ୍‌ଯମ ହୁଅନ୍ତି ।

ଉତ୍କଳରେ କୌଣସି ବାର୍ଷିକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ହେବା ତେଣେ ଆଜ୍ଯ, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶ ବା ସ୍ଥାନରେ କି କି ରକମ ଶିଳ୍ପ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ତହିଁର ବିଶେଷ ସମ୍ବାଦ ମଧ୍ୟ କେଇ ରଖନ୍ତି ନାହିଁ । ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ନିମନ୍ତେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କିମ୍ବା ସାମୟିକ ବିଶେଷ ବିଜ୍ଞାପନ (Special Advertisement) ର ପ୍ରଚାର ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦେଶର କୌଣସି ଶିଳ୍ପ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ଅଦୌ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଲଭ କରି ନ ପାରେ, ଏ କଥା ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ମାତ୍ର ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରୁଥିବେ ।

(୧୦) ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚେଷ୍ଟା ଅପେକ୍ଷା ସମବେତ ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ତାହା ଯେ ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଲଭ କରିପାରେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳରେ କେବଳ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲିଖିତ ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କିମ୍ବା ସମବେତ ଚେଷ୍ଟା (United efforts) ହୋଇ ନାହିଁ, ଏହା ସମସ୍ତେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ଵୀକାର କରିବେ ।

ଉପର୍ଯ୍ୟକ୍ତ କେତୋଟି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍କଳରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନ ଗଠିତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ — କହିଲେ ଅତ୍ୟକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତିକାର

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦିଗରେ କଣ କରିବାକୁ ହେବ ? କି କି ଉପାୟ ଦ୍ଵାରା ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପ ସ୍ଥାନରେ, ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ଉଲ୍ଲସ ନିମନ୍ତେ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନ-ମାନ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇପାରେ ଏବଂ କିପରି ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଏ ଦେଶର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ ବଢ଼ିବ ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଫ୍ଘ୍ୟ ଅକର୍ମ ଏବଂ କୁଳି ସୁବିଧାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତି ଏ ଶକ୍ତି ଏ ପାଇଁ ସେଟି ସୋଷି ହୁଅନ୍ତେ ? ଉତ୍କଳର ଲକ୍ଷାଧିକ ପାଠକ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ସ୍ଵ ସ୍ଵ ବୃତ୍ତି କରିପାରନ୍ତେ ? ଦେଶରେ କୌଣସି ନୂତନ ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାପନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏଇ କେତୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରଥମେ ଯୋଗାଇବାକୁ ହେବ । ଗତ ୮ । ୧୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନରେ ସ୍ପଷ୍ଟ କେତେକ ଅଭାବ, ଅସୁବିଧା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ସୁପରିଚାଳନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ସେଇ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ତଥା ପୃଥିବୀର ସବୁ ଦେଶରେ ଓ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଲକାରଖାନା ଦ୍ଵାରା ତିଆରି ହେବା ଜିନିଷ ଅପେକ୍ଷା କେବଳ ଜାତୀୟ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ତିଆରି ହେବା ଜିନିଷର ଆଦର ବଢ଼ିଥିବା ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପୀ ଓ ଦେଶହୃଦ୍ଦେଶୀମାନେ ଯେ ଜୀବକ ହୋଇ ରହିବେ, ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳର ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପୋଲ୍ଲସ ଦିଗରେ କଣ କରିବାକୁ ହେବ, ସେ କଥା ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ —

୧ । ସଂଘ ଗଠନ—ଯେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପ ଦ୍ଵାରା ବ୍ୟବସାୟ ହେଉ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚେଷ୍ଟା ଅପେକ୍ଷା ସମବେର୍ଦ୍ଧ ଚେଷ୍ଟା ଦ୍ଵାରା ବିଶେଷ ଉଲ୍ଲସ ହେବାର ସମ୍ଭବ ଦେଖାଯାଏ । ଅତଏବ ଉତ୍କଳରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅଫ୍ଘ୍ୟ “ଶିଳ୍ପସଂଘ” (Industrial Association) ଗଠିବାକୁ ହେବ । ଅଜିକାଲି ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶରେ “ସ୍ଵଦେଶୀ କଣ ସଂଘ” (Buy India Leagues) ମାନ ଗଠିତ ହେଉଛି । ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ‘ସ୍ଵ-ଦେଶୀ’ ଜିନିଷର ବହୁଳ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ଏଇ ସଂଘଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଆମ ଉତ୍କଳରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି କେତୋଟି ସଂଘ ଗଠିତ ହେଲେ ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଭାର ସେଇ ସଂଘ ହାତେ ରହିବ

ଓ ତତ୍ପରା ଶିଳ୍ପୀ, ବ୍ୟବସାୟୀ ଏବଂ ଦେଶବାସୀ ଦେଶୀୟ ଶିଳ୍ପ ଜନସମୂହକୁ ସୁବିଧାରେ ପାଇବେ ।

୨ । ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ — ଯେ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ଯଥେଷ୍ଟ ପାଣ୍ଠି (Funds) ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ହେବ । ଯଥେଷ୍ଟ ଧନ ଅଭାବରେ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ବହୁତ ଦିନଯାଏ ନିର୍ବିଫଳରେ ଚଳିପାରେ ନାହିଁ । ଅତିଏବ ପ୍ରୋକ୍ତ ସଂଘର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି ଯଥେଷ୍ଟ ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ ।

“ଉତ୍କଳ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ଦେଶ ଓ ଏଠାରେ ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଢେଡ଼େ ସୁବିଧା ନାହିଁ” ବୋଲି କେବଳ କେଲ କହି ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଦିନ ଅମ ଦେଶବାସୀ କେବଳ ବିଳାସ ଓ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ନେଇ ଯେପରି ହଜାର ହଜାର ବା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି, ସେ ଭୁଲନାରେ ଉତ୍କଳକୁ “ଦରିଦ୍ର ଦେଶ” ବୋଲି କିଏ କହିବ ? ବିଳାସ ଓ ଅମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ, ତହିଁର କେତେକାଂଶରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନମାନ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ପାରେ । ପୁଣି ଅମ ଦେଶର ରାଜା ମହାରାଜା ଓ ଧନକୁବେରମାନେ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଗଢ଼ିତ ରଖନ୍ତି କିମ୍ବା ବୈଦେଶିକ ବଣିକ ବା ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ଧାର ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହନ୍ତି, ସେମାନେ ଉତ୍କଳର ଏଇ ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତି ଦିଗରେ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ସେମାନଙ୍କ ଗଢ଼ିତ ଟଙ୍କାର ଯେ ଅଧିକ ସର୍ବବ୍ୟବହାର ହେବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କଲିକତା “କାତ ଶିଳ୍ପାଗାର”ର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଗୁରୁ ମି. ଡି. ଏନ୍. ସେନ କହନ୍ତି:—

“We are raising funds for various purposes but have we ever thought of spending one dirty copper for helping our country's industries? We will not help them with finance and we will not even purchase their articles. We do not even know what things are being manufactured in our country.” *

ପେର୍ସନାଲର ଧନ ଦୋଳିତ ଅଛି, ଅଥଚ ନିଜେ ନ ପାରନ୍ତି, ସେପରି ଧନକୁବେରମାନେ ଅବୁଝିତ ଶତ୍ତରେ ନିଜର ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ ବୁଟାର ଶିଳ୍ପାଗାରମାନ ଅକ୍ଳେଶରେ ସ୍ଥାପିତ ହେବ ।

* Vide. “A few plain words—Swadeshi first, Swadeshi second and Swadeshi always.” by Mr. D. N. Sen, Director, Bengal Glass Works Ltd. A. B. P 5/6/32

୩ । ସହଯୋଗିତା—ସଫଳତା ଓ ପାଣ୍ଡିସଂଗ୍ରହ ପରେ ଦେଶର କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କି କି ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ କରାଯାଇ ପାରେ, ତହିଁର ଗଣେଷ ସମ୍ପାଦ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେଇ ଅନୁସାରେ କେତୋଟି ଅଦର୍ଶ ଶିଳ୍ପାଗାର ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଇ ଅନୁଷ୍ଠାନ-ଗୁଡ଼ିକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ତହିଁର ଶାଖା ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଇ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକରେ ତଥାପି ହେବା ଶିଳ୍ପଜନିଷଗୁଡ଼ିକର ବଣେଷ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକୋତ୍ ଓ ମୁନସିପାଲିଟିଗୁଡ଼ିକର ସହଯୋଗିତା (Co-operation) ଓ ସହାନୁଭୂତ ଲେଉଟିବାକୁ ହେବ । ଅଜ୍ଞତାକୁ ଆମ ଦେଶର ମୁନସିପାଲିଟି, ଲୋକାଲ ବୋର୍ଡ଼ ଓ ଜିଲ୍ଲା ବୋର୍ଡ଼ମାନ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନର (Local Self Government) ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଦେଶର ସର୍ବବ୍ୟାପକ କଲ୍ୟାଣ କରିବା ଏ ବୋର୍ଡ଼ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୋର୍ଡ଼ ଅଧୀନରେ ଶତାଧିକ ସ୍କୁଲ, ଡାକ୍ତର-ଖାନା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ରଖା ଯାଇଛି । ଏଇ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ କେବଳ ଦେଶୀ ଶିଳ୍ପର ଜନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ଭାବ ଆମ ଦେଶ ମୁନସିପାଲିଟି ଓ ବୋର୍ଡ଼ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ହାତରେ ଅଛି । ଅତଏବ, ଏଇ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକଦ୍ୱାରା ନିଜର ଶିଳ୍ପ ଜନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ନିମନ୍ତେ ଯୋଗ୍ୟ ସର୍ବ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସହ-ଯୋଗୀ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

୪ । ଦେଶୀ ଶିଳ୍ପପ୍ରତି ଅନୁରାଗ—ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ ଦେଶବାସୀ ଦେଶୀ ଶିଳ୍ପର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ମଧ୍ୟରୁ (କ) ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଉଦାସୀନ ଭାବ ଏବଂ, (ଖ) ସେମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞାନତା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । * ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ସେପରି “ସ୍ୱଦେଶୀ” ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୁରୁତ୍ୱ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ, ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଜନିଷର ସଦ୍‌-

* ମି. ସେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି:—

“A Londoner in France would always buy from a British firm and would take pride in buying goods manufactured in his own country. An Indian would not care what things he purchases and would not particularly insist on his supplier for country made goods. Is it ignorance or is it lethargy ? X X ”

ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ବୁଦ୍ଧିକ ଦେଖାଯାନ୍ତି, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ ଉତ୍କଳବାସୀ ଯେପରି ଏହି ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି, ତହିଁର ବିଶେଷ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ଥରେ କୌଣସି ଦେଶୀୟ ଜିନିଷ ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ତେବେ ସେହି ଶିଳ୍ପର ବିମୋଚନ ଯେ ଅଗରେ ଘଟିବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

* । ପ୍ରଚାର - ଦେଶରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନମାନୁ ଯେତେବେଳେ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ, ସେଠାରେ ତଥର ହେବା ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକୁ ବନ୍ଦି କରିବାପାଇଁ ତେଜେ ପ୍ରଚାର (Propaganda) କରିବାକୁ ହେବ । କିନା ପ୍ରଚାରରେ କୌଣସି ଜିନିଷ ବନ୍ଦି ହେବ ନାହିଁ କି କୌଣସି ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନ ବେଶି ଦିନ ଯାଏ ବଞ୍ଚି ରହିବ ନାହିଁ । ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷର ପ୍ରଚାର ନିମ୍ନ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ କରିବାକୁ ହେବ :-

(କ) ବଜାର, ଦୋକାନ ଓ ହାଟରେ—ଆମ ଦେଶର ବଜାର, ଦୋକାନ ଓ ହାଟଗୁଡ଼ିକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ନିୟମ ଦ୍ଵାରା ଗୁଳିତ ହେଉଥିବାର ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏକାଧିକ ହାଟ ନିତାନ୍ତ ମଫସଲରେ ବସୁଥିଲେହେଁ ସେଠାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦେଶୀ ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷ ମିଳେ ନାହିଁ—ବରଂ ସେଠାରେ ସୁରୋପ, ଆମେରିକା ଓ ଜାପାନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ମନୋହର ଓ ସୌଖିନ୍ଦ୍ର ଜିନିଷମାନ ବନ୍ଦିହୁଏ । ଦେଶୀ ଜିନିଷର ସର୍ବବ୍ୟବହାର କଥା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ ଦେଶବାସୀ ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ, ବିଶେଷତଃ ଦେଶୀ ଅପେକ୍ଷା ବିଦେଶୀ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଚକ୍ ଚକ୍ ଦେଖାଯିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଆମ ଦେଶର ପଞ୍ଜିବାସୀ ବିଶେଷ ଆଦରରେ କିଶିନ୍ତି । ତଦ୍ଵାରା ଆମ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ଅବନତି ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଞ୍ଜିରେ ବିଦେଶୀ ଜିନିଷର ପ୍ରଚାର ଦିନୁଦିନ ବଢ଼ିବ । ଅତିଏକ ଦେଶର ଏହି ହାଟ, ଦୋକାନ ଓ ବଜାର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଯେପରି ପ୍ରଚାର ପରିମାଣ ଦେଶୀ ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷ ବନ୍ଦି ହୁଏ, ସେ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ ।

(ଖ) ଏ ଦେଶରେ ହଜାର ହଜାର ସ୍କୁଲ ଅଛି । ସେଠାରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଛାତ୍ର ପାଠ ପଢ଼ନ୍ତି । ଅଧିକାଂଶ ଛାତ୍ର କେବଳ ନିତାନ୍ତ ମଫସଲରୁ ଆସି ଏହି ସ୍କୁଲଗୁଡ଼ିକରେ ପଢ଼ନ୍ତି । ଏହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ପ୍ରଚାର ଓ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଦେଶରେ ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ କିପରି ବୃଦ୍ଧି ଲଭି କରବ ଓ ତଦ୍ଵାରା ଦେଶର ଅକର୍ମୀ ଓ କୁଲିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କିପରି ଉଣା ହେବ—ବତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ନେଇ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ହେବ । ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପର ମହତ୍ତ୍ଵ ଥରେ ବୁଝିଗଲେ ଆମ ଦେଶର ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ ଏ ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିପାରନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଛନ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗାୟ ଶିଳ୍ପର କେବଳ ପ୍ରଚାର କରି ଦୁର୍ନିହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ସେଇ ଛନ୍ଦମାନେ ଯେପରି କେତୋଟି ଶିଳ୍ପର ପ୍ରଧାନ ଉପାସକ ହୁଅନ୍ତି, ସେ ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ । ଅଜିକାଲି ସରକାରୀ କମ୍ପାନୀ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗୁଡ଼ିକ କରିବା ଯେପରି ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼ିଛି, ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛନ୍ଦ ଯେପରି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦିଆ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରିପାରୁଥାଏ, ସେ ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ ।

(ଗ) ସ୍କୁଲ ଓ ହାଟ ବଜାର ବ୍ୟତୀତ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଚାର ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ କିପରି ସୁବିଧାରେ କରିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ କେବଳ ଜାଗାୟ ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷ-ଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଆମ ଦେଶର ଅକର୍ମୀ ସମସ୍ୟା ଓ ଆର୍ଥିକ ଦୁରବସ୍ଥା କିପରି ଦୂର ହେବ, ସେ କଥା ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ବୁଝାଇ କହିବାକୁ ହେବ ।

(ଘ) ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରଚାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସବାଦପତ୍ର, ହସ୍ତପତ୍ର (Hand bills) ଓ ଚଟିବତ୍ତ୍ୱ ଲେଖି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିତା ମୂଲ୍ୟରେ ବିତରଣ କରିବାକୁ ହେବ । ତଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ବିଶେଷତ୍ତ୍ୱ ସହଜରେ ବୁଝିପାରନ୍ତି ।

(ଙ) ସୁବିଧା କରି ଅଜିକାଲି ଆମେରିକା ଓ ଯୁରୋପ ପରି ବେତାର ଯନ୍ତ୍ର (Broad casting) ଦ୍ୱାରା କମ୍ପାନୀ ଚିତ୍ର ଆଲୋକ (Magic Lantern) ବା ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଏଇ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ହେବ ।

୬ । ପାଟକକୁଳର ଉଦ୍ଘାଟନ—ଯେ କୌଣସି ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପୀ ଓ କାରିଗରମାନଙ୍କୁ ସଚେତ କରିବାକୁ ହେବ । ଅନୁମୋଦନ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ଯେତେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇ ଯେତେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ସୁଦ୍ଧା ଶିଳ୍ପକଳାଦିର ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ସେଇ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ତା ନ ହେଲେ ଅନୁମାନକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ପାଟକକୁଳ ନିତାନ୍ତ ଅଶିକ୍ଷିତ ଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ; ତଥାପି ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ଶିଳ୍ପ-କଳାଦିର ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ (Expert Knowledge) ଲୁହାରିତ ଭାବରେ ରହିଛି । ସେଇ

ଜ୍ଞାନ ସେମାନଙ୍କର ବାଣ ବା ଜାତିଗତ ଜ୍ଞାନ ଥିବାରୁ ତହିଁର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ହେବ । ନିଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ଜ୍ଞାନ ବୁଝିପାରିଲେ ଆମ ଦେଶର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀମାନେ ସେ ଅନ୍ତରେ ଅଳ୍ପ ସୁଦୂର ଓ ବିଚିତ୍ର ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟମାନ କରିପାରନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଶିଳ୍ପ କଳାତର ବିଶେଷ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଅଜ୍ଞାନ ଶ୍ରାବତ ତଥା ପୃଥ୍ବୀର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅସଂଖ୍ୟ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ପ୍ରାପିତ ହୋଇଛି । ଯେ କୌଣସି ସୁବଳ ସୁବିଧା ଏହି ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କଲେ ଏହି ବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଶିକ୍ଷା କରି ହେବ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସ୍କୁଲ କଲେଜର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ (Routine) ଅନୁସାରେ ଯେଉଁମାନେ ଶିକ୍ଷା ପାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ସମୟନାଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଚୁର ଧନ ମଧ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ସେମାନେ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା କରିବା ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଥଲବ୍ଧର ଉପାୟମାନ ଜାଣି ପାରନ୍ତେ, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଶାକ ଓ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରି ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ପଢ଼ନ୍ତି । ଏପରି ଅଯଥା କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେବା ଅପେକ୍ଷା ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଯେଉଁମାନେ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟମାନ କରିନ୍ତି, ସେମାନେ ଅନ୍ତରେ ଜଣେ ଜଣେ ବିଶେଷଜ୍ଞ (Expert) ଶିଳ୍ପୀ ବା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୁରୋପର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅନୁଭବୀ କହୁଛନ୍ତି:—

“I see no need for the public school and university education for the youngster who is going into industry. They equip him with learning that is of little practical value, and they take up valuable years-time that should be spent in earning instead of spending.

“Why should a young man stay at school until twenty-one or two ? By that time, he might have worked his way up into a position where he can command respect and a salary. As it is, the average university product is valueless in business, and has to begin like some glorified office boy.” *

ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ପାଠକକୁଳର ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଶିଳ୍ପ ଜ୍ଞାନ ଦେବା ପାଇଁ ସେଇ ଜାତିର ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କୁ ସଚେତ କରିବାକୁ ହେବ । ତଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅକମ୍ପ ଓ କୁଳିକ ସଂଖ୍ୟା ଦିନଦିନ କମ୍ ହେବ ।

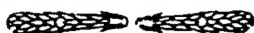
୭ । ବିଶେଷ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା — ପାଟକକୁଳର ପୁଅ ହେଉଁ ବ୍ୟତୀତ ଉତ୍କଳର ଧନୀ ଓ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ପୁଅ ହେଉଥିବା ସେମାନେ ଯେପରି ଭଲ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ଦେଶବିଦେଶକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଶିଳ୍ପ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ (Expert Knowledge) ଲାଭ କରି, ତହିଁର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ । ଉତ୍କଳ ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ମିଳୁଥିବା କଳାମାଲଗୁଣକୁ କେବଳ “କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ” ପାଇଁ କିପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ, ଏଇ ଶିକ୍ଷା ସେମାନେ ସୁରୋପ, ଆମେରିକା ଓ ଜାପାନ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା କରିପାରନ୍ତେ । ତଦ୍ୱାରା ଏ ଦେଶର ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରକାର କଳା ମାଲ ଏଠାରେହିଁ ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଯାଇପାରେ ।

୮ । ଶିଳ୍ପ ସ୍କୁଲର ବ୍ୟବସ୍ଥା—ଏ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନେ ନିଜ ନିଜର ବ୍ୟବସାୟକୁ ପୁନର୍ଜୀବନ୍ତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅକର୍ମୀ ଓ ଧନୀ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶ ଶିଳ୍ପ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ କେତୋଟି ‘ଶିଳ୍ପ ସ୍କୁଲ’ (Industrial School) ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ଉତ୍କଳର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ଅନେକ ଯୁବକ ସେଠାରେ “ଆଦର୍ଶ ଶିଳ୍ପ ଜ୍ଞାନ” ଲାଭ କରିନ୍ତେ ଓ ସେଠାରୁ ଯାଇ ନିଜ ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ସେଇ ଶିକ୍ଷାର ସର୍ବବ୍ୟବହାର କରିନ୍ତେ ।

୯ । ଅନୁସନ୍ଧାନ—ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନମାନ ସ୍ଥାପିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଠାରେ ମିଳୁଥିବା କଳା ମାଲଗୁଣକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଅନୁସନ୍ଧାନ (Research) କରିବା ପାଇଁ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଇ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା ଅନେକଗୁଣିଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଉଁରି ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁବିଧାରେ କରାଯାଇ ପାରେ ।

୧୦ । ପରିଶେଷରେ, ଦେଶର ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ଯେପରି ଆମ ଦେଶର ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଜିନିଷର ସର୍ବବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତହିଁର ବିଶେଷ ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ହେବ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳରେ ଏପରି କୌଣସି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ନାହିଁ, ଯାହା ପାଠ କରି ଦେଶବାସୀ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଶିଳ୍ପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିନ୍ତେ । ଅତି ପୃଥୁବୀର ଯେ କୌଣସି ଦେଶକୁ ଦେଖନ୍ତୁ, କେବଳ ବହୁଳ ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ସେଇ ସେଇ ଦେଶର ଶିଳ୍ପ, କଳା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସେଠା ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଆଦର ପାଇଛି ଓ ପାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ସେପରି କୌଣସି ସୁବିଧା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ

ନାହିଁ । ଶିଳା ଶିଳା ବସୟ ନେଇ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ, ଦେଖିବୁ ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟର ବହୁଳ ପ୍ରସାର ଦ୍ଵାରା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା କପରି କମିଯିବ, ଦେଶର ଜାତୀୟ ସମ୍ପଦ କପରି ବୃଦ୍ଧି ଲଭି କରବ ଏବଂ ଦେଶର ଶିଳ୍ପୀମାନେ କପରି ସୁଖରେ ଜୀବନ କଟାଇପାରୁବେ, ଇତ୍ୟାଦି ବସୟ ନେଇ ବୀରବାର ସମ୍ବାଦପତ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ କରାଇବାକୁ ହେବ । ତତ୍ପରାୟ ଯେ ଚୈଶ୍ଵସି ଶିଳ୍ପାନୁଷ୍ଠାନର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତ ହେବ ଏବଂ ଦେଶବାସୀ କେବଳ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ ଜନପ୍ରସିଦ୍ଧକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇବେ । ଏ ଦିଗରେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଯୁବିକାମାନେ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ବୋଲି ଅଶା କରୁଁ ।

ସ—ମା—ସ

Printed by B. K. Kar, B. A.
THE SARASWATA PRESS
CUTTACK
1934